

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

VASVAR ANTLAŞMASI'NDAN TANZİMAT

DÖNEMİNE OSMANLI ELÇİLERİ

(1664-1839)

Gizem SEVİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Güner DOĞAN

Çankırı– 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

VASVAR ANTLAŞMASI'NDAN TANZİMAT
DÖNEMİNE OSMANLI ELÇİLERİ
(1664-1839)

Gizem SEVİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Güner DOĞAN

ankırı– 2023

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	i
TEZ KABUL VE ONAY.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE DİPLOMASİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....	6
3. OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ.....	12
3.1. Osmanlı-Avusturya Elçilik Münasebetleri.....	19
3.1.1. Kara Mehmed Paşa (1665).....	20
3.1.2. Zülfikâr Paşa (1688-1692).....	22
3.1.3. İbrahim Paşa (1699).....	25
3.1.4. Seyfullah Ağa (1711).....	26
3.1.5. Müteferrika İbrahim Ağa (1714-1715).....	28
3.1.6. Kazgancızâde Ömer Ağa (1725/1726).....	29
3.1.7. Tavukçubaşı Damadı Mustafa Efendi (1730).....	29
3.1.8. Canibi Ali Paşa (1739/1740).....	30
3.1.9. Mustafa Hattî Efendi (1748).....	31
3.1.10. Ahmed Resmî Efendi (1757).....	33
3.1.11. Ebubekir Râtîb Efendi (1791).....	34
3.1.12. İbrahim Afîf Efendi (1797).....	37
3.1.13. Mehmet Sadık Rifat Paşa (1836).....	37
4. OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ.....	39
4.1. Osmanlı-Fransa Elçilik Münasebetleri.....	45
4.1.1. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi (1720).....	45
4.1.2. Moralı Esseyit Ali Efendi (1797).....	47
4.1.3. Amedi Mehmed Said Galib Efendi (1802).....	49
4.1.4. Halet Efendi (1803).....	51
4.1.5. Abdürrahim Muhib Efendi (1806).....	53
4.1.6. Seyyid Mehmed Emin Vahid (1806).....	55
4.1.7. Mustafa Reşit Paşa (1834-1836).....	56
4.1.8. Mehmet Nuri Efendi (1836).....	57
4.1.9. Fethi Ahmed Paşa/Mustafa Sami (1838).....	58
5. OSMANLI-RUSYA İLİŞKİLERİ.....	59
5.1. Osmanlı-Rusya Elçilik Münasebetleri.....	65
5.1.1. Nişli Mehmed Ağa (1722).....	66
5.1.2. Mehmed Emni Efendi (1740).....	67
5.1.3. Derviş Mehmed Efendi (1755).....	69
5.1.4. Şehdî Osman Efendi (1757).....	69
5.1.5. Silahtar İbrahim Paşa –Necati Efendi (1771).....	71
5.1.6. Abdülkerim Paşa (1774).....	73

5.1.7. Mustafa Rasih Paşa (1793).....	75
6. OSMANLI-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ.....	78
6.1. Osmanlı-İngiltere Elçilik Münasebetleri.....	81
6.1.1. Yusuf Agah Efendi (1793).....	81
6.1.2. İsmail Ferruh Efendi (1797).....	83
6.1.3. Mehmed Namık Paşa (1832/1834).....	84
6.1.4. Mehmed Nuri Efendi (1834).....	85
6.1.5. Mustafa Reşid Paşa (1836).....	86
7. OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ.....	87
7.1. Osmanlı-İran Elçilik Münasebetleri.....	91
7.1.1. Ahmed Dürri Efendi (1721).....	92
7.1.2. Ruznameci Mustafa (1726).....	93
7.1.3. Raşid Mehmed Efendi (1729).....	93
7.1.4. Münif Mustafa Efendi (1741).....	94
7.1.5. Mustafa Nazif Efendi (1746).....	94
7.1.6. Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa (1747).....	95
7.1.7. Sünbülzade Vehbi Efendi (1776).....	96
7.1.8. Seyyid Mehmed Refi Efendi (1807).....	97
7.1.9. Yasincizade Seyyid Abdülvehhab Efendi (1811).....	98
7.1.10. Celalettin Efendi (1813).....	99
7.1.11. Süleyman Hadi Efendi (1819).....	100
7.1.12. Esad Efendi (1825).....	100
8. OSMANLI-İKİ SİCİLYA KRALLIĞI (İTALYA) İLİŞKİLERİ.....	101
8.1. Osmanlı-İki Sicilya Krallığı Elçilik Münasebetleri.....	105
8.1.1. Hacı Hüseyin Efendi (1741).....	106
9. OSMANLI-PRUSYA İLİŞKİLERİ.....	107
9.1. Osmanlı-Prusya Elçilik Münasebetleri.....	113
9.1.1. Ahmed Resmi Efendi (1763).....	113
9.1.2. Ahmed Azmi Efendi (1791).....	115
9.1.3. Giritli Ali Aziz Efendi (1797).....	117
10. OSMANLI-LEHİSTAN MÜNASEBETLERİ.....	120
10.1. Osmanlı-Lehistan Elçilik Münasebetleri.....	124
10.1.1. Mehmed Efendi (1730).....	125
10.1.2. İbrahim Müteferrika (1736).....	126
10.1.3. Ali Ağa (1755).....	127
10.1.4. Kapıcıbaşı Mehmed Ağa (1757).....	128
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	132
ÖZGEÇMİŞ	143

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Vasvar Antlaşması'ndan Tanzimat Dönemine Osmanlı Elçileri (1664-1839)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

09 / 11 / 2023

Gizem SEVİM

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gizem SEVİM tarafından hazırlanan *Vasvar Antlaşması'ndan Tanzimat Dönemine Osmanlı Elçileri (1664-1839)* başlıklı bu çalışma, 09.11.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Güner Doğan	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Erol Karcı	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Ahmet Demir	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 202.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Vasvar Antlaşması'ndan Tanzimat Dönemine Osmanlı Elçileri (1664-1839) konusu Osmanlı Devleti'nin 1664-1839 yılları arasında yabancı devletlere gönderdiği sefirler ve yazdıkları sefaretnameler Osmanlı Devleti'nde diplomasinin gelişim süreci açısından üzerinde durulmaya değer bulunmuştur.

Öncelikle konu seçiminde ve tez sürecinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam *Doç. Dr. Güner DOĞAN'a*, eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Çalışmamı tamamlama konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

09/11/2023

Gizem SEVİM

ÖZET

Tezin Başlığı : Vasvar Antlaşması'ndan Tanzimat Dönemine Osmanlı Elçileri (1664-1839)

Tezin Yazarı : Gizem SEVİM

Danışman : Doç. Dr. Güner DOĞAN

Anabilim Dalı : Tarih

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 09.11.2023

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren yabancı devletlerle barış, tebrik, ittifak ve ticaret amaçlarıyla münasebetlerini sürdürmüştür. 1454 yılından itibaren kendi topraklarında yabancı elçi bulundurmaya izin vermişse de kendisi bu uygulamaya 1793 yılında başlamıştır.

1793'te III. Selim döneminde tesis edilen daimî elçilikler istediği faydayı sağlayamayarak uzun süreli olmamıştır. Ancak ikinci defa 1832'de daimî elçiliklerin yeniden tesisi gerçekleşmiştir.

Bu çalışma 1664-1839 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdiği elçileri, bu elçilerin gidiş nedenleri, sefaret sürecinde yaşadıklarını, gözlemlerini ve bu sefaretle ilgili yazdıkları eserleri konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Diplomasi, Sefir.

ABSTRACT

Thesis Title : Ottoman Ambassadors from the Treaty of Vasvar to the Tanzimat Period (1664-1839)

Author : Gizem SEVİM

Supervisor : Assoc. Prof. Güner DOĞAN

Department : History

Thesis Type : Master's Thesis

Date : 09.11.2023

Since its establishment, the Ottoman State has maintained its relations with foreign states for the purposes of peace, congratulations, alliance and trade. Although he allowed to have foreign ambassadors in his own territory since 1454, he started this practice in 1793.

In 1793, III. The permanent embassies established during the reign of Selim could not provide the desired benefit and did not last long. However, the re-establishment of permanent embassies took place in 1832 for the second time.

This study deals with the ambassadors sent by the Ottoman Empire to foreign countries between the years 1664-1839, the reasons for the departure of these ambassadors, their experiences during the embassy, their observations and the works they wrote about this embassy.

Keywords: Ottoman State, Diplomacy, Ambassador.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
a.g.m.	Adı geen makale
ev.	eviren
ed.	Editr
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	Sayfa sayısı
TDV Yay.	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti daha kuruluşundan itibaren yabancı devletlerle siyasi münasebetlerde bulunmuştur. Padişahların cülusu ve şehzadelerin doğumu, harp ilanı, barış yapılması ve ittifak gibi meseleler için komşu veya yabancı devletlere elçiler göndermişlerdir.¹ İstanbul'un fethinden sonra batılı ikâmet elçilerini ülke topraklarına kabul etmiştir. Bu elçiler arasında da yenisinin gelmemesi adına rekabet oluşmuştur. Çünkü her gelen elçi geldiği ülke için bazı avantajlar sağlamaktadır. Ancak bu elçiler Osmanlı Devleti'nin gözünde uzun süre topraklarındaki yabancı tüccarların temsilcileri olarak kabul edilmiştir.²

Buna karşılık devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde elçi kullanma geleneğinin kökeni oldukça eskidir. Ad Hoc ya da tek yanlı olarak sürdürülen diplomasi XV. yüzyıl itibariyle yerini sürekli diplomasiye bırakmıştır. Ancak Osmanlı Devleti için sürekli diplomasi Sultan III.Selim dönemi itibariyle başlayacaktır. Bu sürece kadar gerekli durumlarda 'fevkalâde elçi' unvanıyla yabancı devletlere elçiler gönderilmektedir. Bunun dışında XVII. yüzyıla kadar teşrifatsız ve küçük bir maiyet tercih edilmiş, gönderilen kişiler çavuş ya da nâmerâsân ismiyle anılmıştır. Bu memurlar mektupları teslim etmenin haricinde başka bir diplomatik görevle sorumlu değillerdir.³ Osmanlı Devleti'nin bu döneminde özel profesyonel bir diplomat sınıfı bulunmamakla beraber seçilen kişiler gidecekleri yere, görevin niteliğine ve kişiliklerine göre seçilmekteydi.⁴

Osmanlı'nın Sultan III.Selim dönemine kadar neden daimî elçilik bulundurmuyor sorusuna Faik Reşit Unat kitabında şöyle cevap vermektedir:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun istilâ devrindeki ihtişamdan kuvvet alan, müstağni infirat siyasetinden doğduğunu ileri sürmek ve on yedinci-on

¹ Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1968, s.9.

² Bülent Arı, “Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period”, *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional*, A. Nuri Yurdusev (Ed.), Basingstoke: Palgrave Macmillan Publisher 2004, s.39,47.

³ Kemal Beydilli, "Sefaret ve Sefaretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt:30, sayı:30, (Aralık 2007), s.13.

⁴ Arı, *a.g.m.*, s.48.

sekizinci asırlarda da eski göreneğe bağlı kalmakta devam edildiğini kabul etmek suretiyle keyfiyeti izah, zahiren makul görünmektedir.”⁵

Osmanlı Devleti’nin XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Avrupa başkentlerinde ikâmet elçileri bulundurmamasının nedeni sadece uluslararası diplomasi anlayışını gözardı etmesi değil aynı zamanda İslamî ilkelere saygı göstermesi sebebiyledir. Osmanlı Devleti ‘dârülharp’ olarak gördüğü gayrimüslim devletler ile uzun süreli barış ilişkileri kurmayı caiz bulmamakta ve geçici ateşkesler yapmayı uygun görmekteydi. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti kendi diplomasi sentezini oluşturmuştur.⁶

Daimi elçiliklerin kurulduğu 1793 yılına kadar gönderilen fevkalâde elçiler ise kendilerine verilen nameleri, hediyeleri ve antlaşma metinlerini yabancı hükümdarlara vermekle görevlilerdi. Bununla beraber fevkalâde elçiler kendileri için verilen ziyafetlere katılıp, görüşmelerde bulunabilirlerdi. Bu elçilere geri döndüklerinde iade etmeleri üzere payeler verilirdi. Görevlerinin önemine göre ‘orta elçi’ veya ‘büyük elçi’ olarak görevlendirilirlerdi. Orta elçilere, defterdar veya nişancılık rütbesi verilirken, büyük elçilere beylerbeyliği payesi verilmekteydi. Yine görevin maiyetine göre yapılan teşrifat değişiklik göstermekteydi.⁷

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıldan itibaren diplomasinin ne derece önemli olduğunun bilinciyle tüm kaynaklarını diplomatik faaliyetlerin unsurlarını iyileştirme yönünde kullanmıştır.⁸ Ancak bu zamana kadar Osmanlı Devleti’nin ikâmet elçisi bulundurmamış olması onu, Avrupa’nın askerî ve siyasî gelişmelerinden tamamiyle mahrum bırakmış değildir.⁹

Elçilerin veya maiyetindekilerden birinin yolculuklarını, gözlemlerini ve faaliyetlerine dair bilgileri, sultana bildirmek amacıyla yazdıkları namelere, takrirlere, seyahatname

⁵ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Basımevi, Ankara 1987, s.14.

⁶ Arı, **a.g.m.**, s.37.

⁷ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s.14; Unat, **a.g.e.**, s.19; Hadiye Tuncer, Hediye Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yay., Ankara 1997, s.13-14.

⁸ Onur Kınılı, *Osmanlı’da Modernleşme ve Diploması*, İmge Yay., İstanbul 2006, s.160.

⁹ Arı, **a.g.m.**, s.48.

ve genel olarak sefaretname olarak nitelenen eserlere Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren rastlanmaktadır.¹⁰ Bununla beraber XV. yüzyıla ait ve Viyana'ya görevlendirilen Hacı Zağanos Paşa tarafından kaleme alınan elçilik raporu bilinen en eski Osmanlı sefaret raporudur.¹¹

Sefaretname Mehmed Zeki Pakalın'ın *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde yer aldığı üzere; "yabancı memleketlere gönderilmiş olan sefirlerin İstanbul'dan hareketlerinden başlayarak gittikleri yerlerde gördükleri şeylerle, görüştükleri devlet adamları, siyasi hadiseler ve yaptıkları işler hakkında tanzim ve takdim ettikleri raporlara verilen ad"dır.¹² Bu tanıma uyan ilk sefaretnameye 1664'te Avusturya'ya giden Kara Mehmed Paşa ile rastlamaktayız.

Osmanlı elçilerinin ve sınır muhaddidlerinin raporları Osmanlı Devleti ile yabancı devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin en önemli tarihi kaynaklarından sayılmaktadır. Bu eserler yabancı devletlerin kültürel ve toplumsal görünümünü bir Osmanlı gözlemcisi açısından değerlendirilmesi, Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkilerinin kaynağı olması ve Osmanlı diplomatlarının uygulamada kullandığı diplomatik kaideleri oluşturması yönüyle büyük önem taşımaktadır.¹³

XVII.yüzyıla kadar gönderilen elçilerin çokluğuna rağmen bilinen tahrir ve sefaretnamelerin sayısal azlığı, bunların zaman içerisinde kaybolma ihtimali olduğu gibi her zaman yazılı olarak ifade edilmediğini de gösterebilmektedir.¹⁴ 1719 itibarıyla daha aktif şekilde devam eden Osmanlı elçilik heyetlerinin gittikleri Avrupa ve diğer ülkeler hakkında yazdıkları sefaretnameler ve tahrirlerde artış görülmektedir.¹⁵

¹⁰ M. A. Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Defteri", *OTAM*, cilt: 7, sayı: 7, (Ağustos 1996), s.324.

¹¹ Gümeç Karamuk, "Hacı Zağanos'un Elçilik Raporu", *Belleten*, cilt: 56, sayı: 216, (Ağustos 1992), s.391.

¹² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, Milli Eğitim Basımevi, (İstanbul, 1972), "Sefaretnâme", s. 138.

¹³ Savaş, **a.g.e.**, s.44.

¹⁴ Beydilli, **a.g.m.**, s.13.

¹⁵ M. A. Yalçınkaya , "Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, sayı: 2, Eylül 2003, s.434.

Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, Avrupa'yı tanımak gerektiğini fark eden ilk Osmanlı sadrazamı olarak Avrupa Devletleri'nin İstanbul elçileri ile düzenli ilişkiler kurmuştur. 1719'da İbrahim Paşa'yı Viyana'ya, 1720-1721'de Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'yi Paris'e, 1722-1723'te Nişli Mehmed Efendi'yi Moskova'ya göndererek devletlerin askeri gücü ve devlet yapısı hakkında bilgi edinmekle görevlendirmiştir.¹⁶

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa'ya gönderdiği elçilerin bürokratlar arasından seçilmesinde devletin karşılaştığı sorunların çözümünde “askerlerin devletinden, kâtiplerin devletine” doğru evrimleşmenin önemi vardır. Bu Avrupa ile kurulan ilişkilerde savaşın yanında diplomasi'nin de bir araç olarak kullanılmasına sebeptir.¹⁷

1815 yılında yapılan Viyana Kongresi kordiplomatikte yeni bir düzenleme yapmış ve elçilikleri büyükelçi, fevkalâde orta elçi, ikâmet elçisi ve maslahatgüzar olarak dört sınıfta toplamıştır. 1818'de ise toplanan Aux la Chapelle Kongresi'nde bugünkü modern kordiplomatîğin esasları belirlenmiştir.¹⁸

Tez Konusu ve Metodu

Osmanlı Devleti'nden yabancı ülkelere giden elçiler ile ilgili birçok çalışma mevcuttur. Bunların başında Faik Reşit Unat'ın *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*¹⁹ eseri gelmektedir. Faik Reşit Unat'ın eseri ile birlikte Ercüment Kuran'ın Avrupa'da *Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*²⁰ adlı eseri, Ali İbrahim Savaş'ın *Osmanlı Diplomasisi*²¹ kitabı, Kemal

¹⁶ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s.122.

¹⁷ Fatih Yeşil, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s.58.

¹⁸ Savaş, **a.g.e.**, s.18.

¹⁹ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, II.Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1987

²⁰ Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1968.

²¹ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.

Beydilli'nin diplomasi üzerine kaleme aldığı birçok eser çalışmamızın literatürünü oluşturmaktadır.

Bu eserler dışında özellikle sefirler ile ilgili yazılmış doktora ve yüksek lisans tezleri çalışmada yararlanılan çalışmalar olmuşlardır. Sefirlerin hayatları konusunda yukarıda sayılan kaynaklara ek olarak Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmanî²² adlı eseri, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki ilgili maddeler kullanılmıştır.

Çalışmamızda ilk olarak Osmanlı Devleti'nde diplomasinin gelişim sürecine, 1793 yılına kadar devam eden geçici elçiliklerin özellikleri ve 1793 itibariyle başlanan daimi elçiliklere değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin; Avusturya, Fransa, Rusya, İngiltere, İran, İtalya, Prusya ve Lehistan ile ilişkilerinden bahsedilmiştir. Devamında Osmanlı Devleti'nden bu ülkelere giden elçilerin sefaretleri incelenmiş ve sefaretnamelerinin içerikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Elçilerin bu görevleri dışında bulundukları görevler ve hayatları hakkında bilgiler de eklenmiştir.

Çalışmada elçilerin devleti nasıl temsil ettikleri, elçilerin hem karşı taraf hem Osmanlı Devleti tarafından yaşadığı problemlerle birlikte dönemin uluslararası diplomasi anlayışına karşın Osmanlı Devleti'nde 1793'e kadar devam edecek olan tek yanlı diplomasi anlayışının ne derece sürdürülebilir olduğuna ve bu farklılığın sonuçlarına bakılmış. Elçilerin diplomatik tavırları, sefaret sürecinde yaşadıkları olaylar; halef ve selefleri arasında karşılaştırılarak buradaki benzerlik/farklılıklara değinilmiştir.

²² Mehmed Süreyya Bey tarafından 1893-1897 yılları arasında kaleme alınan, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 20. asrın başına kadar yaşamış önemli şahsiyetlerin biyografilerini içeren bir eserdir. 6 ciltlik bu eserde ilk başta saray erkânı olmak üzere şairler, hattatlar, tarikat şeyhleri ve diğer önemli şahsiyetlerin kısa biyografileri yer almaktadır.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE DİPLOMASİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Tarihte uygulanan ilk diplomasi yöntemi *Ad Hoc* diplomasidir. Ad hoc diplomasi tek yanlı ve geçici bir diplomasi yöntemi olmakla beraber elçi belirli bir amaç ve görevi gerçekleştirmek üzere geçici bir süreyle yabancı devletlere gönderilir ve görevin yerine getirilmesi ile ülkesine geri dönerdi.²³ Osmanlı Devleti uzun yüzyıllar boyunca Ad Hoc diplomasiyi kullanmış ve bu uygulamayı en son terk eden devletlerden birisi olmuştur.²⁴ Devletlerarası ilişkilerde savaşın bir araç olarak diplomasiden daha öncelikli durumda görüldüğü klasik Osmanlı zihniyeti de diplomasinin elçiliklerle ilgili kısmının ihmal edilmesinin sebeplerinden olmuştur.²⁵ Daimi elçiliklerin kuruluşuna kadar ki süreçte cülûs tebliği, antlaşmaların tasdiki, iki devlet arasındaki münasebetleri iyileştirmek, ittifak kurmak, padişahın cevabını ve hediyelerini göndermek gibi belirli sebeplerle kısa süreli elçilikler görülmektedir.

İlk dönemlerde elçiler izin kullanamaz, eşlerini yanlarında götüremezlerdi. Güvenlik sebebiyle sır kâtibi elçinin çevresindeki en yakın kişiden seçilirdi. Osmanlı elçileri sır kâtiplerini genel olarak kendi aile fertlerinden seçerdi. Öldürülme ve hapsedilme gibi tehlikelerden dolayı elçilik çok istenen bir görev de olmamıştır.²⁶ Elçi olarak seçilen kişinin Osmanlı padişahını temsilen yabancı ülkede bulunmasından ötürü görevinin getirdiği sorumluluk çok fazladır. Kendi din ve kültür dünyasından çok farklı bir ülkeye gitmek genel olarak gönüllü tercih edilen bir durum değildir. Ayrıca gayrimüslimler sefaret heyetlerinde tercüman olarak önemli rol oynamıştır. Kendilerine, sürekli elçiliklerde de maiyet memurluğu, elçilik müsteşarlığı ve hatta elçilik görevleri verilmiştir.²⁷

²³ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diploması*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara 1995, s.14.

²⁴ Tuncer, Tuncer, **a.g.e.**, s.11.

²⁵ Yeşil, **a.g.e.**, s.51.

²⁶ Kemal Beydilli, "Diplomasi: Devletlerarası İlişkileri Yürütme Aracı", *Üç Kıtı-Bir Tarihçi: Prof. Dr. İlhan Şahin Armağanı*, Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun-Muhammed Bilal Çelik (Ed.), Bursa 2021, s.59,62; Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.321.

²⁷ Tuncer, Tuncer, **a.g.e.**, s.20.

Elçilerin maiyetlerinin kaç kişiden oluştuğu hakkında kesin bir sayı söylenememektedir. Konuya ve gönderilen ülkeye göre değişik gösteren maiyetin sayısı bazen bin kişiye kadar da çıkmaktadır.²⁸ Elçilerin maaşları saptanırken daha önceki memuriyetleri göz önüne alınırdı. Bu nedenle elçi maaşları arasında büyük farklar olmuştur. Elçi ve maiyetinin görevlendirildikleri ülkeye ailelerini götürememelerinden dolayı devlet yurttan kalan ailelere de maaş bağlamaktaydı. Elçilere maaşları ile beraber yolluk da verilmekteydi.²⁹

Elçi tayin olunan kişiler yola çıkmadan önce sadrazam ve şeyhülislâmla birlikte padişahın huzuruna çıkarak götürecekleri nameleri teslim alır ve sözle de kendilerine talimat verilirdi.³⁰ Elçiler sınıra vardıklarında komşu memlekete bir törenle teslim edilmekteydiler. Bununla birlikte sefaret heyetleri karşılıklı gidip geliyorsa bu durum mübadele şeklini almaktaydı.³¹

Osmanlı Devleti sefaret heyetlerinin gösterişli olmasına önem vermiştir. Bu durum mali sıkıntıların hâd safha yaşandığı dönemlerde de devam etmiştir. Ülke hükümdarlarına, bunların eşlerine ve diğer yüksek mevkideki devlet adamlarına gönderilen hediyelerde de gösteriş ön planda tutulmuştur. Bu armağanlar padişah tarafından gönderilerek, hazinece ödenmiştir. 1802’de Halet Efendi’nin Paris elçiliği ile bu uygulama son bulmuştur.³² Osmanlı Devleti sadece kendi gönderdiği elçilerin değil, kendi ülkesine gelen yabancı elçilik heyetlerinin de masraflarını karşılamaktaydı.³³

Yabancı ülkede elçilere yapılan merasimler üç bölümde özetlenebilmektedir. Birincisi sefaret heyetinin gönderildikleri ülkenin başkentine alay ile giriş merasimini yapmasıyla başlar. İkinci merasim, heyetin hükümdarın karşısına çıktığı, hediye ve

²⁸ Unat, **a.g.e.**, s.31.

²⁹ Tuncer, Tuncer, **a.g.e.**, s.20-21.

³⁰ Unat, **a.g.e.**, s.31.

³¹ Unat, **a.g.e.**, s.33.

³² Hasan Korkut, *Osmanlı Elçileri Gözüyle Avrupa*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007, s.65; Tuncer, Tuncer, **a.g.e.**, s.23.

³³ Arı, **a.g.m.**, s.47.

namelerin teslimi için yapılan resmî kabul törenidir. Üçüncüsü ise İstanbul'a geri dönmeden önce Osmanlı padişahına gönderilen hediye ve cevâbî mektupların teslim alındığı resmî kabul merasimidir.³⁴

Sefaretnameler, Osmanlı ile temasta bulunan hükümetler arasındaki siyasi ve kültürel etkileşimleri gösteren yazılı vesikalardır. Sefir veya maiyetindeki birinin sefaret sırasında gördükleri ve yaptıkları işleri bildirmek amacıyla yazdıkları sefaretnamelere XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra rastlanılmaktadır. Fakat buna bakarak daha evvelki tarihlerde bu şekilde yazılmış vesikalar olmadığına hükmetmek doğru değildir.³⁵

Gerçekleşen bu ziyaretler hakkında yazılan sefaretnamelerde ilgili ülkenin siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal yapısına dair bilgilerin yanında analizlerin yapılmış olması elçilerin gözlem yeteneğini, fikri ve zihni kapasitesini de göstermektedir. Bu konuda yeterli düzeyde olan sefaretname sahiplerinin elçilikleri sonrasındaki yıllarda önemli makamlara getirildikleri gözlemlenmektedir. Bazı sefaretnameler de siyasi içerik yönünden genellikle doyurucu olmamakla beraber elçilerin gizlilik derecesi olan hususları ayrı takrirler halinde takdim ettikleri de bilinmektedir.³⁶

Sefaretnamelerde verilen bilgilerin değeri, söz konusu sefirin entelektüel düzeyi ve bilgiye açıklık derecesine bağlıdır. Ancak sefirlerin çoğunun Avrupa dillerini bilmiyor oluşu gözlemlerin sınırlı kalmasına sebep olmuştur.³⁷ 1793 yılına kadar elçilerin sefaretnameleri daha ziyade ülkenin tarihi, sosyokültürel yapısını ihtiva eden seyahat yazıları şeklindedir. Bu eserlerde elçilik görevinin başlangıç gününden son bulduğu güne kadar görülen, yaşanan her şey ince ayrıntılarla kaleme alınmıştır. 1793'ten sonra üç yıllık süreyle daimi elçilik görevinde bulunan sefirlerin sefaretnameleri ise daha ziyade politik yazılar olmuşlardır.³⁸

³⁴ Savaş, **a.g.e.**, s.63.

³⁵ Unat, **a.g.e.**, s.43-44.

³⁶ Beydilli, "Sefaret ve Sefaretname Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", s.11, Yalçinkaya, **a.g.m.**, s.11.

³⁷ Korkut, **a.g.e.**, s.23,71.

³⁸ Savaş, **a.g.e.**, s.15.

Sefaretnameleri üç kategoriye ayırmak mümkündür. Hususi olanlar sefirlerin memuriyetlerinin ne şekilde yapıldığı ve neticesini içeren siyasi yazılardır. Umumi olanlar ise gidilen yerin idari ve içtimai hayatı, askeri durumu, kültürü gibi daha çok seyahatname tarzında olan yazılardır. Üçüncüsü ise her iki durumu da içerisinde bulunduran sefaretnamelerdir.³⁹

Sefaretnamelerde Avrupa'ya ilişkin tanımlamalarda üzerinde uzlaşmış bir yaklaşım yoktur. Fakat neredeyse tüm elçilerin Avrupa'ya bakışı klasik Osmanlı zihniyetini yansıtan türdedir. Bu bakış açısı sonucu olarak da '*kafirlerin*' yani frenklerin yaşadığı ülke Frengistan olarak gözükmektedir. Bu kavram olumsuz bir anlam taşısa da Avrupa için yaygın bir niteleme olarak kullanılmıştır.⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde 1793 yılında tek yanlı diplomasi değişikliğe uğramıştır. XVIII. yüzyılda imparatorluğun düşman devletlere tek başına karşı koymaya gücünün yetmemesi, Osmanlı Devleti'ni İslam hukuku hükümlerine rağmen Hristiyan devletlerden yardım istemeye zorlamıştır. Yabancı elçilere yapılan muamele değişikliği gibi yabancı hükümdarlara yazılan namelerde de değişiklik yaşanmış ve '*ulu dostumuz*' gibi tabirler kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum ise artık devletin uluslararası diplomasi usüllerine uymasını gerektirmekteydi. Bundan önceki anlayışa göre bir müslümanın '*diyar-ı küfr*' olan Hristiyan memleketlerinde uzun müddet oturması doğru bulunmazdı.⁴¹ Bu anlayış ikamet elçiliklerinin de bu derece geç ortaya çıkmasının sebeplerinden birisidir.

Osmanlı Devleti'nin diplomatik güç grafiğinin zaman içinde yavaş yavaş düşmesine karşın, Avrupalı devletlerin değişen siyasi ve kültürel dengeleri ile beraber diplomatik gücünün yükselmeye başlaması bununla birlikte özellikle savaşlardaki yenilgiler askeri saha ile birlikte diplomatik manada da reformasyona girilmesini gerektirmiştir. Bunun getirisi ile Osmanlı tarihinde ilk defa daimî elçilikler tesis edilmiş ve eşit

³⁹ Unat, **a.g.e.**, 45.

⁴⁰ Korkut, **a.g.e.**, s.45.

⁴¹ Kuran, **a.g.e.**, s.10-11; Savaş, **a.g.e.**, s.17.

hakları haiz muhatap kabul edilmeyen Avrupalı devletlerle karşılıklı diplomasiye geçilmiştir. Zaten Osmanlı diplomasisinin gelişim tarihini, Osmanlı Devleti'nin gelişim sürecinden ayrı tutmak imkansızdır.⁴² Bununla birlikte bu tarihe kadar ki sefaretnamelerin yapıcı etkilerinden alınan yüksek verim bunun devamlılığını da gerektirmiştir.⁴³

Avrupa'da ikamet elçilikleri önce Londra olmak üzere 1793'te Sultan III.Selim devrinde açılmıştır. Bu aynı zamanda bir müslüman ülkenin Hristiyan ülkede ikamet elçiliği kanalıyla ilk defa temsil edilmesidir. İngiltere dışında Fransa, Prusya ve Avusturya'ya da ikamet elçileri tayin edilmiş.⁴⁴

Sultan III.Selim Batı'yı yakından tanımak ve yakın ilişkiler kurmak isteyen bir padişah'tı. Ancak zaten bu tarihlerde Avrupa ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum Osmanlı Devleti'nin tek yanlı diplomasi yürütmesine elverişli değildir.⁴⁵

Fakat ikamet elçiliklerinden istenilen fayda sağlanamamıştır. Bunun sebebi seçilen kişilerin siyasi tecrübelerinin yeterli olmamasıdır. Yabancı dil bilmemeleri onları Rum tercümanlara mahkum etmiş ve bu durum devletin gizli sırlarının yabancı devletlere sızmasına neden olmuştur.⁴⁶ Daimî elçiliklerin açılışından sonra ilk elçilerde devam eden sefaretname yazma alışkanlığı da bir süre sonra bırakılmıştır.⁴⁷ Yine daimî elçilikler döneminde elçiler maddi zorluklar yaşamış. Bu parasal sıkıntıları karşısında bulundukları ülkenin devlet adamlarından veya dost elçilerden borç istedikleri de bilinmektedir.⁴⁸

⁴² Savaş, **a.g.e.**, s.38-40.

⁴³ Kını, **a.g.e.**, s.158.

⁴⁴ Beydilli, "Diplomasi: Devletlerarası İlişkileri Yürütme Aracı", s.55; Kuran, **a.g.e.**, s.24.

⁴⁵ Tuncer, **a.g.e.**, s.50.

⁴⁶ Kuran, **a.g.e.**, s.64-65.

⁴⁷ Beydilli, "Sefaret ve Sefaretname Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", s.27.

⁴⁸ Beydilli, **a.g.m.**, s.25-26.

Tabiki bu elçiliklerin olumlu sonuçları da olmuştur. Osmanlı Devleti devletlerarası diplomasi usulleri ile tanışmış, Avrupa siyasetini yakından tanımıştır. Vazifede bulunan müslüman memurlar da yabancı dil öğrenmişlerdir.⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin yabancı devletler ile kurduğu elçilik münasebetleri, bu devletler ile kurduğu siyasi ilişkileri ile bağlantılı olmuştur. Avusturya-Fransa-Rusya gibi erken dönemlerde temasa geçtiği ülkeler ile elçilik münasebetleri daha erken başlamış ve daha yoğun olmuştur.

⁴⁹ Kuran, **a.g.e.**, s.65.

3. OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

Osmanlı-Avusturya münasebetleri üç dönemde incelenebilmektedir. İlki; Kanuni Sultan Süleyman döneminden, 1606 Zıttorok Barış Antlaşması'na kadar olan dönemdir. Bu dönemde Avusturya dahil olmak üzere hiçbir Avrupa Devleti, Osmanlı gözünde eşit hakları haiz değildir. İkinci dönem ise Zıttorok Antlaşması'ndan 1699 Karlofça Barışı'na kadar olan ve askeri güç olarak Osmanlı Devleti'nin güçlü olsa dahi diplomatik açıdan eşit haklara sahip olduğu süreçtir. Sonuncusu ise fütuhât politikalarının neredeyse sona erdiği ve savunma politikasına geçildiği dönemdir.⁵⁰

Osmanlıların 1353 yılında Rumeli'ye ayak basmalarından 1389 Kosova Meydan Muharebesi'ne kadar olan süreçlerinde fütuhâtları Avrupa devletleri tarafından pek önemsenmemiştir. Kosova Savaşı'ndan sonra ise Haçlı Seferleri ile Osmanlı'yı durdurmayı denemişlerdir. Avusturya'nın Haçlı ordularına asker göndermesi dışında Osmanlı ile ilişkileri bu dönemlerde yok denecek kadar az durumdadır.⁵¹ Osmanlı'nın Balkanlarda ilerleyişi Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avusturya sınırlarına dayanmıştır.⁵² 1526'da iki saatlik savaş ile koca bir ordu ve krallığın yok olduğu Mohaç Meydan Savaşı sonunda Avusturya'ya, yıkılan Macar Krallığı'nın kuzey ve kuzeybatı kısımları kalmıştır. Bu durum XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı-Avusturya mücadelesinin başlıca sebeplerinden biri olmuştur.⁵³ 1526-1568 arasında Macar Krallığı tahtı meselesi Osmanlı-Avusturya muharebelerine sebebiyet vermiştir.⁵⁴

Son Macar Kralı II. Ludwig'in kayınbiraderi ve eniştesi olan Avusturya Çasarı I. Ferdinand (1503- 1564) akrabalık sebebiyle Macar topraklarında hak iddia ederek ülkeyi Osmanlı tarafından desteklenen Janos Szapolyai'ya karşı müdafaa etmeye karar vermiştir. Bu durum 1533'te Osmanlı ile Avusturya arasında yapılan antlaşma

⁵⁰ Ali İbrahim Savaş, *Mustafa Hattı Efendi Viyana Sefaretnamesi*, TTK Basımevi, Ankara 1999, s.10.

⁵¹ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, cilt:9, Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.555-556.

⁵² Bahadır Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s.9.

⁵³ Kemal Beydilli, "Avusturya", *TDVİA*, cilt:4, TDV Yay., İstanbul 1991, s.174.

⁵⁴ Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, s.10.

ile sona ermiştir. Antlaşmaya göre Ferdinand, Macaristan topraklarındaki haklarından vazgeçmiş ve Szapolyai'yı tanımıştır. Ferdinand'ın Kuzey Macaristan'daki hakimiyeti de Osmanlı'nın hak iddia ettiği bölgelerin cizyesinin ödenmesi şartı ile Kanuni Sultan Süleyman tarafından tanınmıştır. Ancak Szapolyai'nın ölümü ile bu şartlar değişmiş ve Kanuni Sultan Süleyman 1541'de Macaristan'ı ilhak etmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı ile Habsburg arasında 1547'de yeni bir antlaşma imzalanmıştır.⁵⁵

Bu antlaşma iki devlet arasındaki ilk yazılı ahidnamedir. 1533'teki ilk diplomatik ilişki İstanbul Antlaşması ile başlamış olsa da yazıya geçirilmemiştir. Beş yıl geçerli olacak 1547'deki antlaşmaya göre Habsburg, Macaristan hakimiyeti altında bulunan yerler için Osmanlı'ya her sene 30 bin Macar altını gönderecek ve iki taraf da birbirine zarar vermeyecektir. Eflâk, Boğdan ve Erdel bölgeleri Osmanlı toprakları olmakla beraber Budin Osmanlı'ya bağlı beylerbeylik haline gelecektir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Ferdinand'a verilerek, Avusturya İmparatoru V. Karl'ın da dâhil edildiği ahidnamede “*Romanların ve ânâ tâbi’ olan yerlerin kralı olan Ferenduş kral*”, “*ânın karındaşı vilâyet-i İspanya kralı Karlo*” olarak geçen iki hükümdarın sıfatlarının bu denli sade ve kısa tutulması Osmanlı'nın rakibi üzerinde protokolde üstünlük kurmak için kullandığı diplomatik bir politikadır. Bu durum 1562'de verilecek ahidnamede de devam edecektir.⁵⁶

Orta Avrupa'da kara cephesi ve Akdeniz'de deniz cephesi olmak üzere Avusturya İmparatoru ile Papa, Osmanlı'ya karşı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. 1566'da Zigetvar Seferi'ne katılan ve kalenin fethinden bir gün önce vefat eden Sultan Süleyman'ın ardından tahta geçen Sultan II. Selim Avusturya ile 1568 yılında Edirne Antlaşması'nı imzalamıştır.⁵⁷

⁵⁵ Savaş, **a.g.m.**, s.557-558.

⁵⁶ Uğur Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006, s.58-60.

⁵⁷ Halil İnalcık, *Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020, s.201.

1571’de kendisinin de bulunduğu Hristiyan ittifakının kazandığı deniz zaferi, sınır savaşlarını sürdüren Avusturya’ya pek fayda sağlamamıştır.⁵⁸ Osmanlı tarafından ise 1593’te Habsburglara savaş ilan edilmiştir. 1593’te başlayan ve 1596’ya kadar devam eden sınır çatışmaları 1596’da Haçova Meydan Savaşı’na dönüşmüştür. Osmanlı Devleti Haçova’da zor da olsa galibiyet kazanmış ancak Safevilerin Azerbaycan üzerinden saldırması Osmanlı Devleti’ni Avusturya ile resmî bir ateşkese sürüklemiştir. Bununla beraber 1606’da Zıtvatorok Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın en önemli noktası Osmanlı Devleti’nin Avusturya’ya tanıdığı imparatorluk unvanıdır. Zıtvatorok ile Osmanlı dış politikada prestij kaybetmiştir. Macaristan’da toprak elde etmekten vazgeçmiş, Avusturya’nın kendisine ödeyeceği vergiyi kaldırmış ve diplomatik protokolde denk olmasını sağlamıştır.⁵⁹

Zıtvatorok’a kadar olan süreçte Avrupalı devletlere verilen ahidnameler imtiyaz olarak değerlendirilmekteydi. XVI. yüzyılda Osmanlı ile Avusturya arasında 1547, 1562, 1566, 1568 ve 1576 tarihlerinde beş antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaların bir ortak özelliği de antlaşma yapmak isteyen tarafın Avusturya olmasıdır. Zıtvatorok ile beraber Osmanlı diplomasisindeki tek taraflılık sona ermiş ve eşit hakları haiz kabul etmeme anlayışı son bulmuştur.⁶⁰ Osmanlı ile Habsburg arasında 1625’te Gyarmat (Garmat) ve 1627’de Szöny (Söni) antlaşmaları imzalanmıştır. Bununla beraber başlayan elçilik mübadelesi ile Recep Paşa Viyana’ya gönderilmiştir.⁶¹

XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Avusturya, Macaristan hedefinden vazgeçmeyerek hem bölge halkını Osmanlı’ya karşı kışkırtmış hem de Kanije bölgesinde bir kale yapımına başlamıştır. En sonunda Osmanlı sınırlarını da taciz etmesi, Fazıl Ahmed Paşa çabalarıyla Avusturya üzerine bir sefer düzenlenmesine neden olmuştur. Buraya yapılan sefer sonunda Erdel tekrardan Osmanlı Devleti’ne biat etmiş ancak Avusturya’nın bu bölgedeki hakimiyet isteği ve Sadrazam Fazıl Ahmed

⁵⁸ Beydilli, “Avusturya”, s.174.

⁵⁹ Savaş, **a.g.m.**, s.559.

⁶⁰ Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, s.72-73,148.

⁶¹ Markus Köhbach, “Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya Arasındaki Diplomatik Münasebetler (Zıtvatorok Barışı’ndan Birinci Dünya Savaşına Kadar)”, çev. Mehmet Yılmaz Akbulut, *Kadim Dergisi*, sayı:2, 2021, s.149.

Paşa'nın da Avusturya üzerine sefere devam etme arzusu tarafları St. Gotthard savaşına götürmüştür. Habsburg ordusu genel komutanı Raimondo Montecuccoli notlarında Erdel meselesinin taraflar açısından her zaman önemi koruyan bir mesele olduğunu belirtmektedir.⁶²

Buna karşılık 1664'te Papa'nın çağrısıyla İspanya, Fransa ve Alman prensleri Avusturya'ya yardım etmiştir. 31 Temmuz'da başlayan meydan muharebesi Osmanlı'nın kısa süreli zaferi ile sonuçlanmış. Ancak ikinci büyük çarpışmada savaş Hristiyan orduları lehine sonuçlanmıştır. Raimondo Montecuccoli kumandasındaki Avusturya ordusu Raab Nehri kenarındaki St.Gotthard'da Fazıl Ahmed Paşa'nın ordusunu yenilgiye uğraştırmıştır. Bunun üzerine iki taraf arasında 10 Ağustos 1664'te Vasvar Antlaşması imzalanmıştır.⁶³ 9 Ağustos 1664 tarihli Vasvar Antlaşması sonucunda yaşanan kayıplara rağmen Osmanlı İmparatorluğu Macaristan'daki en geniş sınırlarına ulaşmıştır.⁶⁴

Protestan Macarları reisi Kurs Kralı İmre Tököli'nin yardım isteğinin Kara Mustafa Paşa tarafından 1681'de kabul edilmesi üzerine Osmanlı ile Avusturya arasında çatışmalar başlamıştır. Avusturya 1683'te Lehistan ile ittifak yapmış. Yine aynı yıl Osmanlı, Viyana önlerine gelmiştir. 1684'te Venedik ve ardından Rusya'nın Avusturya'nın ittifaka dahil olmasını 1686'da Macar, Hırvat ve Alman kuvvetleri izleyerek Budin'i muhasara etmişlerdir. 1687'de bazı bölgeler yine Avusturya'nın eline geçmiş ve 1688'de Belgrad da düşmüştür. 1690'da ise kaybedilen Belgrad, Fazıl Mustafa Paşa tarafından geri alınmıştır. Venedik'ten Sakız Adası'nı alan ve hedefine Mora'yı koyan Osmanlı Devleti 1691'de İngiltere ve Hollanda elçileri tarafından yapılmak istenen barış temalarını kabul etmemiştir.⁶⁵

⁶² Nursel Doğan, *Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, s.50-54.

⁶³ Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, s.12-14; Köhbach, *a.g.m.*, s.150, Beydilli, "Avusturya", s.174; Nursel Doğan, *Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General*, s.74-75.

⁶⁴ Özgür Kolçak, "Vasvar Antlaşması", *TDVİA*, cilt:42, TDV Yay., İstanbul 2012, s.560.

⁶⁵ Güner Doğan, "Venedik Elçisinin Rapolarında Zenta Savaşı ve Osmanlı Ordusunun Harp Düzeni Hakkında Yeni Bilgiler", *Harb Tarihi Dergisi*, sayı:5, Haziran 2022, s.4.

8 Eylül'de Sultan II.Mustafa ordusu ile beraber Zenta Kalesi'ne varmış. Ancak aynı sıralarda Rusya da Kırım'a girmiştir. Prens Eugen komutasındaki Avusturya ordusu ve Osmanlı ordusu arasında 11 Eylül'de başlayan şiddetli çarpışma ise Prens Eugen'in etkili top atışlarıyla beraber Osmanlı askerlerinin geri çekilirken kendilerinin daha önceden yapmış oldukları köprülere yığılmaları birçok askerin kaybına yol açmıştır. Sultan II.Mustafa'nın emri ile savaşıma devam edilmişse de Osmanlı tarafı Zenta'da büyük kayıplar vermiştir.⁶⁶ 1683 Osmanlı'nın Viyana kuşatması ile başlayan bu durum 1697 Zenta yenilgisi ile Osmanlı adına ağır bir darbe olmuştur.⁶⁷ Bu savaş 1699 Karlofça Antlaşması ile son bulmuştur.

Antlaşma için yapılacak görüşmelerde Avusturya tarafında Kont Wolfgang Öttingen, Leopold Schlick, Kont Luigi Fernando Marsigli bulunurken Osmanlı tarafını Reisülküttap Rami Mehmed Efendi ve Alexander Mavrocordato temsil etmekteydi. Mavrocordato, elçi Zülfikar Efendi'nin de tercümanlığını yapmıştır.⁶⁸ 13 Kasım 1698'de Osmanlı ile Avusturya arasında başlayan ilk ikili görüşmeler dört gün içerisinde tamamlanarak sınır tespit aşamasına geçilmiştir. Avusturya tarafı bunu aceleyle getirmek istemişse de başarılı olamamıştır.⁶⁹

Karlofça Antlaşması Osmanlı yayılmasının ve Osmanlı'nın Avrupa devletleri üzerindeki üstünlüğünün sona erdiğini göstermektedir. Artık Osmanlı Devleti bazı Avrupa Devletlerinin siyasetlerinin etkisinde kalarak denge politikası izlemek zorunda kalmıştır.⁷⁰

XVIII. yüzyılda da Osmanlı Devleti ve Avusturya arasındaki mücadeleler devam etmiştir. 1715'te Osmanlı ile Venedik savaş halindeyken Avusturya Venedik ile ittifak yaparak savaşa katılmıştır. 1716'da Viyana'nın Venedik yanında savaşa girmesindeki

⁶⁶ Doğan, **a.g.m.**, s.12-15.

⁶⁷ Savaş, *Mustafa Hattı Efendi Viyana Sefaretnamesi*, s.4-5; Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18.Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, s.15-21.

⁶⁸ Güner Doğan, *Venedikli ile Dahi Sulh Oluna; 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.117.

⁶⁹ Doğan, **a.g.e.**, s.120-121.

⁷⁰ Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, s.214.

amaçları ortak düşmanlara karşı birlikte hareket etme, dini sebepler ve Viyana'nın Balkanlar ile Adriyatik üzerindeki çıkarlarıdır.⁷¹ 1718'de Pasarofça Antlaşması ile son bulan bu süreç de Osmanlı aleyhine neticelenmiştir. Pasarofça'dan sonra Osmanlı genişleme siyasetini bırakarak Avusturya ve Rusya başta olmak üzere diğer devletlerin kendi aleyhine genişlemelerini engelleyecek tedbirler almaya başlamıştır.⁷²

Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarında Viyana, Osmanlı'nın asıl muhattabı olmuş. Viyana'nın desteği ve arabuluculuğu ile Venedik ve Osmanlı arasında antlaşmalar imzalanmıştır.⁷³

1718'den 1737 yılına kadar Osmanlı'nın İran sorunu ve Avusturya'nın Fransa ile Veraset Savaşı sebebiyle iki devlet arasında önemli bir problem olmayan süreç yaşanmıştır. 1737'de Avusturya'nın Niş Kalesi'ni zapt etmesi ile bu süreç sonlanmıştır. Bu durum aslında planlanmış bir sonlanmadır. Çünkü Avusturya ile Rusya 1723'te Osmanlı üzerinden gizli bir antlaşma yapmıştır. Antlaşma gereğince Rusya Osmanlı'ya savaş ilan edecek ve bu süreçte Avusturya arabulucu rolüyle Osmanlı'yı oyalarken savaş hazırlıklarını yapacaktı. Nitekim 1736'da Osmanlı Devleti Rusya'nın türlü kışkırtmalarına savaş ilanı ile cevap vermiştir. 1737'de ise hazırlıklarını tamamlayan Avusturya Osmanlı'ya karşı harekete geçmiştir. 1738 ve 1739'da Avusturyalıların seferlerde aldıkları mağlubiyetler onları barışa zorlamıştır. Antlaşma için Avusturya tarafında General Kont Nayberg, Osmanlı tarafında ise Reisülküttap Mustafa Efendi, Ordu Kadısı Esat Efendi, Koca Ragıp Paşa ve sonradan heyete katılan Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa bulunmaktaydı. 1739'da savaşı sonlandıran Belgrad Antlaşması ile Avusturya Pasarofça Barışı'nda kazandıklarının

⁷¹ Güner Doğan, "İstenmeyen Barış Pasarofça'da Osmanlı-Venedik Diplomatları ve Diplomatik Tavrıları", *Harp ve Sulh: 300.Yılında Pasarofça Antlaşması*, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s.112.

⁷² Uğur Kurtaran, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, sayı:XVII, 2014, s.398.

⁷³ Doğan, **a.g.m.**, s.126.

bir çoğundan vazgeçmek durumunda kalmıştır. Bu antlaşma Osmanlı tarihinin son kazançlı antlaşması olmuştur.⁷⁴

Belgrad Antlaşması, Maria Theresia'nın isteği ve Sultan I.Mahmud'un barışçıl siyasi tavrı ile 2 Mayıs 1747'de Belgrad Antlaşması'nın maddeleri değiştirilmeden süresiz yenilenmiştir. Sultan I.Mahmud döneminde Osmanlı-Avusturya arasındaki üstünlük Osmanlı tarafına geçmiştir. İki devlet arasındaki barış dönemi Sultan I.Mahmud'dan sonra tahta geçen Sultan III.Osman ve Sultan III.Mustafa'nın saltanatı döneminde de devam etmiştir.⁷⁵

Bu süreçten sonra VI. Karl'ın ölümü ile başlayan Avusturya Veraset Savaşları ve Osmanlı'nın İran'da Nadir Şah ile savaşı sonucunda bir süre Osmanlı-Avusturya münasebetleri sukûnet içinde geçmiştir. Osmanlı Devleti 1768'de Rusya'ya savaş ilan ettiğini ilgili devletlere bildirmiştir. Avusturya ise Osmanlı-Rus Savaşı'na karşı başta tarafsız kalacağını belirtmiş ancak Rusların Hotin'i ele geçirmesi ile Balkanlar'a uzanacak Rus tehdidini çıkarlarına uygun bulmamıştır. Bu durumundan istifade ederek Bukavia'nın kendisine verilmesini istemiştir. Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez savaşı göze alamayarak 1775'te yaptığı antlaşma ile bu bölgeyi Avusturya'ya vermiştir.⁷⁶

Rusya ile Avusturya arasından 1782'de Osmanlı üzerinden yeni bir gizli antlaşma yapılmıştır. Avusturya, Rusya ile müttefik olduğunu bildirerek 1788'de Osmanlı'ya karşı savaş ilan etmiştir. Boğdan'ı geçip Tuna'ya yerleşen Ruslarla beraber Avusturya'da Belgrad ve Semendire'yi ele geçirmiştir. Rusya ve Avusturya'ya karşı ittifak arayan Osmanlı Prusya ve İsveç ile antlaşmalar imzalamıştır.⁷⁷ Savaşta galip konumda olan Avusturya, Osmanlı'nın Yergöğü Zaferi ardından barışa yanaşmak durumunda kalmış ve 1790'da iki taraf Prusya'nın da aracılığı ile dokuz aylık

⁷⁴ Savaş, *Mustafa Hattı Efendi Viyana Sefaretnamesi*, s.7-8; Köhbach, **a.g.m.**, s.154; Kurtaran, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkiler", s.401; Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, s.224-226.

⁷⁵ Kurtaran, **a.g.m.**, s.404-405.

⁷⁶ Kurtaran, **a.g.m.**, s.250-251.

⁷⁷ Kurtaran, **a.g.m.**, s.250-258.

mütakere imzalamıştır. Nihayet 4 Ağustos 1791’de Zıştovi Barışı yapılmıştır. Barışın tasdiki için de Ebubekir Râtib Efendi Viyana’ya gönderilecektir.⁷⁸ Kısa bir süre sonra da Rusya ile 1792’de Yaş Antlaşması imzalanacaktır.

Aynı tarihte Zıştovi Sözleşmesi’de imzalanmıştır. Bu antlaşma ile XIX. ve XX. yüzyılda başlayan yakınlaşma yine XX. yüzyıl başlarında ittifak kurulmasına neden olacaktır. Zıştovi Antlaşması ile biten savaş son Avusturya-Osmanlı savaşıdır.⁷⁹

Bu tarihten sonra Avusturya, Osmanlı idaresine karşı meydana gelen ayaklanmaları Rus nüfuzunun yayılma aracı olan 1804 Sırp isyanları, Eflak-Boğdan’da başlayarak bütün Mora’yı saran 1821 Rum isyanları, 1833 tarihli Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa İsyanı, yine aynı yıl yapılan Hünkâr İskelesi Antlaşması ile Boğazlar ve İstanbul’da üstün bir duruma geçen Rusya’yı Osmanlı meselelerinde tek başına ve istediği gibi hareket etmesini kısıtlayan Münchengraetz Antlaşması’nı (1833) yapmaya ikna etmesi gibi, Osmanlı politikasını takviye eden ve Osmanlı devlet adamlarına giriştikleri reformlar dahilinde her konuda destek veren bir tutum içindedir.⁸⁰

3.1. Osmanlı-Avusturya Elçilik Münasebetleri

Osmanlı ile Avusturya arasında yaşanan savaşlar, barış antlaşmaları, ittifaklar, tahta çıkan padişahların tebliği ve Avusturya Devleti’nin gönderdiği elçilere karşılık elçi gönderilmesi gibi sebeplerden dolayı Avusturya, Osmanlı Devleti’nin gönderdiği elçi sayısının fazla olduğu ülkelerden biridir. Bundan dolayı iki taraf arasında münasebetlerde elçilerin rolü oldukça mühimdir.⁸¹ Avusturya XVI.yüzyılın ortasından itibaren İstanbul’da daimi elçilik bulundurmuş, Osmanlı Devleti ise bu uygulamaya daha geç başlayacaktır.⁸²

⁷⁸ Köhbach, **a.g.m.**, s.156-157.

⁷⁹ Kurtaran, **a.g.m.**, s.259,376,386.

⁸⁰ Beydilli, “Avusturya”, s.175.

⁸¹ Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18.Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, s.25.

⁸² Köhbach, **a.g.m.**, s.148.

Avusturya, gelen Osmanlı elçilik heyetlerini karşılama biçiminde geçmiş uygulamalara sıkça başvurmuş ve bunda tutarlılığa önem vermiştir. Ayrıca Zitvatorog sonrasında üzerinde dikkatle durdukları diplomatik karşılıklılık ve eşitlik gereği Osmanlı'nın kendi elçilerine muamelelerini kıyas unsuru olarak kullanmıştır.⁸³

3.1.1. Kara Mehmed Paşa (1665)

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1664 yılında imzalanan Vasvar Antlaşması'nın maddelerinden biri dört ay içinde karşılıklı büyükelçilerin mübadele edilmesini içermektedir. Hatta Fazıl Ahmed Paşa, elçi mübadelesinin çabuk gerçekleştirebileceğini düşünerek orduyu 1664-1665 kışında Belgrad'da tutmaya karar vermiştir. Gerçekleşecek bu mübadele için Sultan IV.Mehmed, bostancı odabaşılığından çıkma müteferrika zümresinden Kara Mehmed Paşa'yı Rumeli Beylerbeyi payesi vererek elçiliğe memur tayin etmiştir.⁸⁴

Elçilik görevi verilen Kara Mehmed Paşa'ya neler yapması gerektiğini neredeyse kalem kalem sayan Serdar-ı Ekrem Fazıl Ahmed Paşa son olarak Evliya Çelebi'yi de tecrübesinden ötürü elçilik heyetine dahil etmiştir.⁸⁵ Tamamlanan hazırlıkların ardından görkemli bir alayla Budin'e giren elçiyi burada Budin halkı, ileri gelenler ve Komaran Kalesi'ne gelmiş olan Avusturya elçilik heyetinden bazı memurlar da beklemekteydi.⁸⁶

Heyetin kalabalık ve görkemli geçişi sırasında Avusturyalı bir yetkilinin bu kadar çok askerin şehre girmediğini ve iâşe konusunda sorun çıkabileceğini söylemiştir.

⁸³ Hüseyin Onur Ercan, "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, cilt:56, sayı:56, Aralık 2020, s.59

⁸⁴ Unat, **a.g.e.**, s.48; Kolçak, "Vasvar Antlaşması", s.56.

⁸⁵ A. Çağrı Başkurt, *Vallâhi Canım Ben Beylerbeyiyim! 'Avrupa'da İlk Muhteşem ve Mükemmel Elçilik Alayının Hikayesi: Kara Mehmed Paşa ve Viyana Elçiliği(1665)*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2020, s.46

⁸⁶ Başkurt, **a.g.e.**, s.54.

Daha sonra iki tarafın elçileri Sultan Süleyman zamanında onun tarafından yaptırılan miller üzerinde görüşmek için bir araya gelmiştir. İki tarafında görüşmelerinin ardından sulh maddelerini kabul etmeleri üzerine ahidnameler yazılmıştır.⁸⁷ Buradan sonraki güzergâh ise Eski Peşpehil şehri olmuştur. Buraya vardıklarında I.Leopold tarafından gönderilen memurlar, maiyetin bir haftalık istirahatinin ardından kralın kendileri ile görüşeceğini bildirmişlerdir.

Bir haftanın sonunda elçinin yanına gelen baştercüman ve başkomiser sefaret alayının şehre girişinde yüklerin heyetten önce gitmesini istemiştir. Ancak elçi buna şiddetle karşı çıkmış ve karşı tarafın ısrarı sonucunda Evliya Çelebi'nin notlarında belirttiği üzere '*o an bir ateş parçası olup*' görevliler ile sözlü tartışmaya girmiştir. En sonunda ise elçinin ne isteği varsa kabul etmişlerdir.⁸⁸ Sorunlarının halledilmesiyle beraber sefaret alayı hazırlıklarını yaparak gösterişli bir geçitle Beç Kalesi'ne ulaşmış. Yine burada da bir sürelik istirahatın ardından kralın huzuruna çıkma konusunda bir teşrifat problemi daha yaşanmıştır. Başta elçinin karşılama isteklerinin kabul edilmeyeceğini söyleyen başkomiser krala danışarak kısmen elçinin isteklerinin kabul olduğunu söylemiştir. Sonunda alay saraya ulaşmış padişah fermanı elçi tarafından krala ulaştırılmıştır.⁸⁹ Bundan sonra heyet adına verilen ziyafetlere icabet edilmiştir.

Evliya Çelebi geri dönen alayın geçişinde, üç ay önce Raba Nehri'nde esir edilen Osmanlı askerlerinin başlarını ve mallarını bilerek sergilediklerini yazmaktadır.⁹⁰ Kara Mehmed Paşa'nın dönüşüne dair edinilen bilgiler ise takrirdeki kayıtlar ile sınırlıdır. 31 Ocak 1665'te Viyana'ya gönderilen elçi, 12 Mart 1665'te buradan ayrılmıştır. Dönüş yolunda Almaş mahallinde Avusturya elçisi ile tekrar mübadele olunmasının ardından elçi ve maiyeti, Peçuy Paşası Kılavuz Ali Paşa tarafından teslim alınmış ve geldiği düzen üzere Estergon'a oradan Edirne'ye doğru hareket etmiştir.⁹¹

⁸⁷ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.174-175.

⁸⁸ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.205-208.

⁸⁹ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.205-213.

⁹⁰ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.274-275.

⁹¹Berkin Aktan, "Kara Mehmed Paşa'nın Viyana Elçiliği (1665)", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, sayı:51, (Aralık 2019), s.162; Kolçak, "Vasvar Antlaşması", s.562; Başkurt, **a.g.e.**, s.108-110.

IV.Mehmed'in vak'anüvisi Abdî Paşa'nın yazdıklarından anlaşıldığına göre Mehmed Paşa elçilik zamanında geçen günlerini anbean kaydetmemiş, döndükten sonra padişahın sadrazama verdiği emir üzerine olan biteni muhtasar bir suretle yazarak kayda geçirmiştir.⁹² Kara Mehmed Paşa'nın Viyana'dan döndükten sonra sunduğu takrire klasik anlamda düzenlenmiş ilk sefaretname denilebilmektedir.⁹³

Kara Mehmed Paşa'nın Viyana elçiliği sadece Osmanlı Devleti tarafından Avrupa'ya gönderilen ilk muhteşem ve mükemmel elçilik heyeti olmasıyla değil, aynı zamanda Avrupa'nın da o tarihte gördüğü en ihtişamlı ve en kalabalık elçilik heyeti olması sebebiyle önemlidir.⁹⁴

Mehmed Paşa, bostancılar odabaşılığından yükselerek 1665'te beylerbeyi payesiyle Viyana elçisi olmuş. Dönüşünün ardından kapıcıbaşılık ve sipahiler ağalığı yapmıştır. Daha sonra Nisan 1671'de Trablusşam ve 1676'da Haleb valisi olup serdâr kaymakamlığına getirilmiştir. Diyarbekir valisi, Budin muhafızı ve Esterгон seraskeri olan Kara Mehmed Paşa 1684'te şehit olmuştur.⁹⁵

3.1.2. Zülfikâr Paşa (1688-1692)

II. Viyana yenilgisinden sonra Avusturya ile antlaşma yapmak için bir elçilik heyetinin Avusturya'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Bu elçilik heyeti İmparator I.Leopold'a hem Sultan II. Süleyman'ın cülusunu bildirecek hem de sulh teklif edecekti. Önce sâbık başmuhasebeci Hamdi Efendi üzerine durulmuş. Fakat o kabul etmeyince Zülfikâr Efendi, paşa unvanı ve Rumeli Beylerbeyi payesiyle elçiliğe tayin edilmiştir. Bu vazifesine dair fermanı 11 Temmuz 1688'de almıştır. Yanına Divân-ı

⁹² Başkurt, **a.g.e.**, s.10.

⁹³ Aktan, **a.g.m.**, s.155.

⁹⁴ Başkurt, **a.g.e.**, s.9.

⁹⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Nuri Akbayar (Haz.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s.1057-58.

Hümayûn baştercümanı İskerletzâde Aleksandr (Alexandros Mavrocordatos 1641-1709) ve yeğeni Cebeci Ocağı zabiti Mustafa Ağa verilmiştir.⁹⁶

Heyet 5 Ağustos 1688'de Niş'e gelmiş. Ardından Yogadina'ya gelip, Avusturya'ya karşı savunmada olan Yeğen Osman Paşa'dan bilgi almış ve ardından Hasan Paşa Palankası ile Hisarcık'a gelmişlerdi.⁹⁷ Hisarcık'tan ayrılan heyet Belgrad'a doğru yol almış. Belgrad o sıralarda Avusturya askerine henüz teslim olduğundan sevinç şenlikleri yapılmaktaydı. Başta bu isteğe karşı çıkan elçi ısrar üzerine kendilerine ayrılan çadırlara yerleşmiş ve kendileri adına verilen davete katılmışlardır. Elçi bu davet sırasında Avusturya ordusu ile ilgili notlar almıştır. Sefaretinde ordu ile ilgili şunları yazar: *"Ekseri çaylak ve uşak atlusunun eğer kaşında ikişer çakmaklı ve altında birer karabina ev kılıç taşırlar. Ve piyade şiş ile uzun tüfenk taşır. Orduları pis ve nâ-paktır. Emmâ toplarını ve harb âlâtını pak tutarlar."* Ancak ordu ile ilgili tespitleri ve alınacak tedbirleri yazdığı kapsamlı raporu Osmanlı tarafına ulaştıramamıştır.⁹⁸ Heyet Belgrad'ın tesliminden dolayı buradan oldukça üzgün ayrılmış ve menzil menzil Varadin'e oradan Pottendorf'a gelmiştir.⁹⁹

Heyetin Varadin'de konaklamasının ardından güzergâh değiştirilerek Budin yerine Pottendorf Kalesi'ne götürülmüş ve kraldan haber gelinceye kadar burada konaklayacakları bildirilmiştir. Bu konaklama sırasında ise heyet bölge yerlileri ile görüştürülmemiş ve dışarıya çıkmalarına izin verilmemiştir.¹⁰⁰ Sefaretnamede bu durumdan şöyle bahsedilmektedir: *"Gerek Edemburgda ve ferek Potendorfda yerlüden kimesneyi içeri koymadılar. Ve âdemlerimizin dâhi çıkıp girmesine râzı olmadılar."*¹⁰¹

⁹⁶ Songül Çolak, "Zülfikâr Paşa", *TDVİA*, cilt: 44, TDV Yay., İstanbul 2013, s.557; Songül Çolak, "Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takrîrine Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komorn ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları", *Belleten*, cilt:70, sayı:258, Ağustos 2006, s.590.

⁹⁷ Mustafa Güler, *Zülfikâr Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti*, Çamlıca Yayın, İstanbul 2007, s.1-2.

⁹⁸ Güler, *a.g.e.*, s.XXV,9.

⁹⁹ Songül Çolak, "Avusturya Elçiliği Esnasında (1688-1692) Zülfikâr Paşa'nın Lehistan Vekilleri ile Yaptığı Sulh Müzâkereleri", *Belleten*, cilt:73, sayı:267, Ağustos 2009, s.445.

¹⁰⁰ Güler, *a.g.e.*, s.XXVI.

¹⁰¹ Güler, *a.g.e.*, s.15.

Uzun bekleyişin ardından heyet kral ile görüşmüş. 8 Şubat'taki görüşmede cülus bildiren name sunulmuş ve sulh görüşmelerinin başlanmasına dair istek dile getirilmiştir.

10 Şubat 1689'daki ilk toplantıda heyet, taraflarla bir araya gelmiştir. Ancak Leh tarafından çıkan problemler yüzünden müzakere başlayamamış ve ertelenmiştir. Tekrar bir araya gelindiğinde ise devam eden Leh sorunu yüzünden müzakereye başlanılamamıştır. Bunun üzerine sorun çözülüne kadar Osmanlı heyeti Avusturya ve Venedik tarafları ile görüşmek istese de kabul edilmemiştir. Osmanlı heyeti uzun süre yetkili Leh vekil ile görüşemediği gibi heyetler ile on dört kez toplanmış olmasına rağmen bir sonuç alamamıştır.¹⁰²

Görüşmeler esnasında Lehistan, Avusturya ve Venedik tarafı savaşta elde ettikleri yerler dışında Eflak ve Boğdan'ın verilmesini, savaş tazminatının Osmanlı tarafından ödenmesini, Osmanlı Devleti'ne sığınan Tököli İmre'nin idam edilmesi şartıyla kendilerine teslim edilmesini, Kuds-i Şerif ve mukaddes yerlerdeki dini yapıların kendi kontrollerinde olmasını, Akdeniz ve sahillerde Venedik hakimiyetinin kabul edilmesini, Kırım Hanlığı'na bağlı kuvvetlerin kontrol altında tutulmasını ve Osmanlı liman ve karasularında serbest ticaret yapılmasını istemekteydi. Elçi bu istekleri kabul etmemiş ve süreç uzamıştır.¹⁰³

Bu süre zarfında Avusturya tarafı hem heyete baskı uygulamakta hem de konaklama ve iâşe konusunda sorun yaşatmaktaydı. Şikayetleri ve kederleri had safhaya ulaşan Osmanlı heyeti, vekillere bir mektup yazarak daha önceden dile getirmiş oldukları geri dönme isteklerini tekrarlamışlardı. Avusturya vekiline dört mektup ve imparatora bir iltimasnâme yazan heyet, Avusturya tarafından Komorn Kalesi'nden alınmış ancak bu sefer de Pottendorf Kalesi'ne hapsedilmiştir.¹⁰⁴ Komorn'dan Pottendorf'a getirilen heyetin bu defa mahpuslukları daha ağırdı. Çünkü dışarı çıkmaktan ziyade bahçeye

¹⁰² Çolak, **a.g.m.**, s.447-457.

¹⁰³ Güler, **a.g.e.**, s.XXVIII.

¹⁰⁴ Çolak, **a.g.m.**, s.458.

çıkışlarına dahi müsaade edilmemekteydi. Hatta onları kaleye getiren askerler dahi buraya hapsedilmişlerdir.¹⁰⁵

Hem Fransa hem Osmanlı Devleti ile aynı anda savaş halinde bulunan Avusturya, cephelerdeki durumun netleşmesi beklemekte ve bu süre zarfında da elçilik heyetini alıkoymak çıkarlarına uygun düşmekteydi. Hapsedilen heyet, uzun mektuplaşmalar ve ricalar sonucunda Kont Kinsky'den 19 Ocak 1692'de aldığı mektupla geri dönüş izni almıştır. Bu izin kağıtları ile yola çıkan heyet 22 Haziran 1692'de Edirne'ye varmıştır. Zülfikâr Paşa İstanbul'a döndükten sonra da Sultan III.Ahmed'e elçiliğine dair takriri sunmuştur.¹⁰⁶

Zülfikâr Paşa Has Oda'da yetişmiş ve 1667-68'de çavuşbaşıliğa getirilmiştir. Bu görevinden azledildikten sonra kapıcıbaşı, rûznâmçe-i evvel, bir ara ise surre-i hûmâyun emirî olmuş. Ardından nişancı vekili tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile olan savaşlarının devam ettiği 1687 yılında nişancı vekili sıfatıyla orduda yer almıştır. Elçilik vazifesinin ardından ikinci defa surre-i hûmâyun emirliğine tayin edilmiş, bundan sonra ise yeniçeri kâtipliğine getirilmiştir. Görevde iken 20 Ağustos 1696'da Avusturya ile yapılan Bega Meydan Muharebesi'nde şehit düşmüştür.¹⁰⁷

3.1.3. İbrahim Paşa (1699)

26 Ocak 1699 tarihli Karlofça Antlaşması ile neticelenen savaş sonunda Avusturya ile aynı yıl içinde karşılıklı büyükelçilerin gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁸ Avusturya'ya gönderilecek olan İbrahim Paşa daha önceden cebecibaşı, veziriâzam

¹⁰⁵ Çolak, "Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takrîrine Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komorn ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları", s.606.

¹⁰⁶ Çolak, **a.g.m.**, s.601.

¹⁰⁷ Çolak, "Zülfikâr Paşa", s.557-558.

¹⁰⁸ Murat Uluskan, "Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı:20, 2008, s.254.

kethüdası gibi görevlerde bulunmuş ve en sonunda Rumeli Beylerbeyi payesiyle göreve tayin edilmiştir.¹⁰⁹

İbrahim Paşa'nın göreve tayininden yola çıkış tarihine kadar beş aylık (16 Mayıs- 16 Ekim 1699) bir süreç geçmiştir. İbrahim Paşa'nın başında bulunduğu heyet 571 kişiden oluşmaktaydı. Heyette devlet teşkilatındaki yüksek rütbeli devlet adamlarının, özellikle veziriâzam ve vezirlerin hizmetinde bulunmuş kimseler de yer almaktaydı.¹¹⁰ İbrahim Paşa Viyana'dan dönüşünde ise yolda önce tecrübesinden ötürü Temeşvar'da çıkan sınır problemi yüzünden Temeşvar Beylerbeyliğine atanmıştır.¹¹¹ 1700 yılının Eylül-Ekim'nde ise elçilik heyeti geri dönmüştür.¹¹² İbrahim Paşa'nın Viyana sefaretnamesi bulunmamaktadır.

3.1.4. Seyfullah Ağa (1711)

İsveç Kralı XII. Şarl'ın Rusya karşısında yenilip Osmanlı'ya sığınmasının ardındaki gelişmeler Osmanlı-Rus Savaşı'na sebep olmuştur. Savaş ilanı ile beraber Osmanlı Devleti, Avusturya'ya teminat vermek ve Lehistan'a karşı müdahale taşımadığını belirtmek amacıyla Seyfullah Ağa'yı Viyana'ya elçi olarak göndermiştir.¹¹³ Zaten Avusturya, Fransa ile devam eden harpten ötürü Osmanlı Devleti tarafından bir hücum beklememekteydi. Fakat her ihtimale karşı bu durumu sağlama almak gerekliydi.¹¹⁴

¹⁰⁹ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, Abdülkadir Özcan (Haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.138.

¹¹⁰ Uluskan, **a.g.m.**, s.255-257,271.

¹¹¹ Uluskan, **a.g.m.**, s.271.

¹¹² *Anonim Osmanlı Tarihi*, s.145.

¹¹³ Kemal Beydilli, İsmail E. Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, cilt:XXII, sayı:26'dan ayrıbasım Ankara 2002, s.1-2.

¹¹⁴ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, I.Cilt, TTK Basımevi, Ankara 1951, s. 199-200.

Seyfullah Ağa'nın Baltacı Mehmed Paşa'dan teslim aldığı mektup, daha önceki dönemlerde aynı amaçla yazılmış olanlardan farklı bir özellik taşır. Mektup Rusya'ya savaş ilanını haklı sebepleri ile uzunca anlatan, Avusturya ile Osmanlı arasındaki dostluğun devamının ısrarla arzu edildiği bir içeriğe sahip olması sebebiyle Osmanlı dış siyasetinin de yeni yaklaşımını ortaya koymaktadır.¹¹⁵

Sefaretle görevlendirilen Seyfullah Ağa 5 Mart 1711 Perşembe günü Belgrad'a varmış. Diğer elçilerden farklı olarak güzergahını batıya doğru yönelterek Varajdin üzerinden Avusturya topraklarına gelmiştir. Burada kalabalık bir heyet tarafından karşılanmıştır.¹¹⁶ Seyfullah Ağa, başvekil tarafından sarayına davet edilmiş ve 9 Nisan'da gerçekleşen bu kabul 'Viyana Gazetesi'nde de haber konusu olmuştur. Buradaki merasim gazetede etraflıca anlatılmıştır.¹¹⁷

İlk görüşmeden dört gün sonra Seyfullah Ağa, başvekil ile ikinci defa özel ve gizli bir görüşme gerçekleştirmiştir. Üçüncü görüşme de gizli olarak yapılmış ve sadece başvekil, ikinci vekil ve baştercüman katılmıştır.¹¹⁸ Bu görüşmede Prens Eugen Rusya konusunu bir kenara bırakarak Karlofça Antlaşması üzerine gitmiş ve Avusturya, Venedik ve Lehistan ile olan dostluğa değinmiştir.¹¹⁹ Bu görüşmeler dışında Seyfullah Ağa, diğer müzakerelere katılım sağlayan birçok yabancı diplomatla da bir araya gelmiştir. Diplomatların ana konusu da Lehistan'dır.¹²⁰

Seyfullah Ağa'nın 6 Mayıs 1711 tarihli katıldığı bir sonraki görüşme de önceki konular bütünüyle ele alınmıştır. Bu görüşmede ayrıca kendisinin geri dönüşünün Tuna üzerinden olması isteği belirtilmiş ve bu durum Seyfullah Ağa tarafından kabul

¹¹⁵ Zeynep Karaca, "Osmanlı-Avusturya Sefaretnamelerinin Osmanlı Diplomasisi ve Modernleşme Süreci Üzerine Etkileri", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:1, sayı:1, 2018, s.19.

¹¹⁶ İsmail E. Erünsal, "Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği ve Sefaretamesi", XIII. *TTK Kongresi III.Cilt I.Kısım*, 4-8 Ekim 1999, Ankara, s.334-336.

¹¹⁷ Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.8 ; Erünsal, **a.g.m.**, s.337.

¹¹⁸ Erünsal, **a.g.m.**, s.337-339.

¹¹⁹ Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.9.

¹²⁰ Kurat, **a.g.e.**, s.319.

edilmiştir.¹²¹ Seyfullah Ağa 2 Haziran 1711 tarihinde Viyana'dan ayrılıp Belgrad'a yola çıkmıştır. Belgrad'dan hareketi ve tekrar dönüşü arasında doksan gün geçtiğini belirtmektedir.¹²²

Seyfullah Ağa'nın sefaret raporu bir mecmuanın sonunda yer almaktadır. Bu raporun diğer sefaretnamelerden farklı iki yönü vardır. İlki güzergâhı ve gittiği ülkelerde gördüklerine çok az yer vermesi ve ikincisi görüşmelerini birçok sefaretnamenin aksine çok ayrıntılı anlatmasıdır. Bu iki durum rapora mükaleme zaptı ve sefaretname arasında bir konum sağlamaktadır.¹²³

Seyfullah Ağa'nın hayatı ile ilgili bilgiler kısıtlı olmakla beraber Prens Eugen ile olan bir konuşmasında Kamanıçe seferine katıldığını öğrenmekteyiz. Bununla beraber Viyana elçiliği görevinden sonra yazdığı sefaret raporunda, Sultan adına Leh Kralı Nalkıran'a da elçi olarak gönderilme ihtimali ortaya çıkmaktadır.¹²⁴

3.1.5. Müteferrika İbrahim Ağa (1714-1715)

Venedik Seferi ilanının ardından Veziriâzam Damad Ali Paşa kendisi tarafından Avusturya Başvekili Prens Eugen'e ve padişah adına Avusturya imparatoruna bir nâme göndererek Venedik'e karşı yapılan muâhedeye karşı Rusya muharebesinde olduğu gibi tarafsız kalmalarını istemekteydi. Bu namenin teslimi için de Mütefferika İbrahim Efendi görevlendirilmiştir.¹²⁵ İbrahim Ağa'nın gönderiliş sebebi ve götürmüş olduğu mektup içerik bakımından Seyfullah Ağa'nınki ile aynıdır. Osmanlı Devleti kaybettiği toprakları almak için mücadelesine Avrupa siyasetinin kuralları ile devam

¹²¹ Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.34.

¹²² Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.344.

¹²³ Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.333-334.

¹²⁴ Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.332-333.

¹²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, cilt: IV/I, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.109.

etmekte ve bu yeni siyasetin ilk adımı Seyfullah Ağa'nın Viyana'ya gönderilmesi ile başlayıp İbrahim Ağa ile devam etmektedir.¹²⁶

3.1.6. Kazgancızâde Ömer Ağa (1725/1726)

1718 Pasarofça Antlaşması'na göre Viyana'ya gönderilecek olan şehbender yedi yıl sonra gönderilmiştir. Viyana hükümeti bunu pek arzu etmesede antlaşma gereği ve Osmanlı Devleti'nin ısrarı neticesinde kabul etmiştir. Bu göreve daha önce büyük elçilikle Viyana'ya gitmiş olan İbrahim Paşa'nın kethudası ve paşasıyla beraber daha evvel Viyana'da bulunan Kazgancızâde Ömer Ağa tayin edilmiştir. Ömer Ağa orada adeta bir ikamet elçisi gibi bulunan ilk Osmanlı diplomatı olmuştur.¹²⁷

3.1.7. Tavukçubaşı Damadı Mustafa Efendi (1730)

Sultan II.Mahmud'un tahta çıkışını bildirmek amacıyla çeşitli ülkelere elçiler yollanmıştır. Bu arada Viyana'ya İmparator VI. Karl'a bunu tebliğ için de Tavukçubaşı Damadı ya da Tavukçu Reis adıyla tanınan Hacı Mustafa Efendi görevlendirilmiştir.¹²⁸ 1793 tarihine kadar yapılan sefaretnameler genellikle elçinin gidişi, orada yaptıkları, gezip gördüğü yerler ve İstanbul'a dönüş yolculuğu başlığı altında incelenirken 1793 sonrası sefaretnameler genellikle siyasi yazılardır. Mustafa Efendi'nin de sefaretnamesi 1793 sonrası gibi siyasi içeriğe sahiptir.¹²⁹

Sefaretname, dua kısmı ve görev ile öneminin anlatıldığı bölüm; Nemçe Devleti hakkında verilen bilgiler; İspanya Veraset Savaşları'nın nedenleri, seyri ve sonuçları

¹²⁶ Beydilli, Erünsal, **a.g.m.**, s.17.

¹²⁷ Kemal Beydilli, "Viyana", *TDV İslâm İA*, cilt:43, (İstanbul 2003), s.118; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar I*, s.151.

¹²⁸ Unat, **a.g.e.**, s.65.

¹²⁹ İsmail Özemiş, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnâmesi (İstilah-ı Nemçe) (1730)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çankırı 2013, s.20.

ve son olarak Mustafa Efendi'nin Nemçe Devleti hakkındaki kişisel görüşlerini bildirdiği dört bölüm altında incelenebilir.¹³⁰ Ayrıca Mustafa Efendi sefaretnamesinde o sırada Viyana'ya gelen Papa ve Fransa elçisinden ve onların ilgilendiği meselelerden de bahsetmiştir.¹³¹

Mustafa Efendi 1688/89'da Kastamonu'nun Kerel Köyü'nde doğmuştur. Babasının vefatıyla İstanbul'a gelmiş, burada Tavukçubaşı Ali Ağa'ya damat olmuştur. 1730'da başmukataacı olmuş. 1730'da Viyana elçiliğinden sonra büyük kale tezkirecisi, piyade mukabelecisi, beylikçi ve reissülküttap olmuştur. Bu görevle Rusya ile yapılacak barış görüşmelerinde Namirova'da bulunmuştur. 1741'de Kastamonu'ya sürülen Mustafa Efendi daha sonra yine çeşitli memurluklarda bulunmuştur. 1 Eylül 1749'da vefat etmiştir.¹³²

3.1.8. Canibi Ali Paşa (1739/1740)

1739 Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasından sonra antlaşma şartlarının teyidi için Canibi Ali Paşa 29 Mart 1740'da saraya çağırılmış ve kendisine beylerbeyi payesi verilerek büyükelçi olarak Avusturya'ya gönderilmiştir.¹³³ Elçilik ile görevlendirilen Ali Paşa ve sefaret heyeti Belgrad'a ulaştığında Avusturya tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçi ile görüşmüştür. Ardından Beç şehri yakınında konaklayan Ali Paşa ve maiyeti Avusturya heyeti tarafından bazı zorluklara maruz bırakılmıştır.

Yine bu süreçte İmparator VI. Karl'ın ölümü antlaşmanın kabulü konusunda aksamaya yol açmıştır. Ancak bu sorun imparatorun yerine tahta geçen kızı Maria Theresa'nın antlaşmayı kabul etmesiyle ortadan kalkmıştır.¹³⁴ Canibi Ali Paşa antlaşma

¹³⁰ Ödemiş, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnâmesi (İstilah-ı Nemçe) (1730)*, s.21.

¹³¹ Unat, **a.g.e.**, s.67.

¹³² Süreyya, **a.g.m.**, s.1178-1779; Ödemiş, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnâmesi (İstilah-ı Nemçe) (1730)*, s.6.

¹³³ Sevinç, *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2019, s.25-26/48; Unat, **a.g.e.**, s.73.

¹³⁴ Sevinç, **a.g.e.**, s.49-51.

görüşmelerinin ve antlaşmanın onayının ardından tekrar yapılan elçi mübadelesi ile 18 Nisan 1741’de İstanbul’a dönmüştür.¹³⁵

3.1.9. Mustafa Hattî Efendi (1748)

1739 Belgrad Antlaşması’nın Temmuz 1747’de süresiz uzatılmasından sonra 16 Ocak 1748’de nişancılık payesiyle bir ortaelçi Viyana’ya tayin edilmiştir.¹³⁶ Osmanlı Devleti’nin bu sefir tayini Avusturya ile Fransa devletlerinin savaş zamanına rastlamaktadır. Fransa’nın Osmanlı Devleti’ni kendi yanında savaşa dahil etme çabalarına karşı yapılan bu elçi tayini Avusturya’yı hoşnut ve minnettar bırakmıştır.¹³⁷

Elçilik görevine atanan Mustafa Hattî Efendi normalde büyükelçilere verilen nişancılık payesini ilk defa bir ortaelçi olarak almıştır.¹³⁸ Mustafa Hattî Efendi ve heyeti 23 Ocak’ta İstanbul’dan hareket etmiş ve 12 Mart gibi Belgrad’a ulaşmıştır.¹³⁹ Belgrad’a ulaşan heyetin devir teslimi Sava Nehri’nde 18 Mart 1748’de gerçekleşmiştir. Ardından elçi Habsburg tarafına geçmiştir.¹⁴⁰

Sefaretnamede belirtilen bir hususta elçilik heyetinin Viyana yolculuğu sırasında mola vererek yemek yediği yerde kral ve kraliçenin kıyafet değiştirerek kendilerini izlemeye geldiği şu şekilde kaydedilmiştir; “*Alay ile (...) yemeklige nüzûl olunduğı gün, ricâl-i devletleri ve Çasar u Çasariçeleri libâs-ı münker ile gelüp seyr ü temâşâ eyledüklerini haber vermişlerdür.*”¹⁴¹

¹³⁵ Sevinç, **a.g.e.**, s.52.

¹³⁶ Karaca, **a.g.m.**, s.22.

¹³⁷ Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18.Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, s.66

¹³⁸ Savaş, *Mustafa Hattî Efendi Viyana Sefâretnâmesi*, s.10.

¹³⁹ Savaş, **a.g.e.**, s.10.

¹⁴⁰ Karaca, **a.g.m.**, s.23.

¹⁴¹ Savaş, **a.g.e.**, s.28.

Elçi bir müddet sonra sırasıyla başvekil, 7 Haziran 1748’de imparator ve 11 Haziran 1748’de imparatoriçeyi merasimle ziyaret etmiş, padişahın mektuplarını ve hediyeleri sunmuştur.¹⁴² Mustafa Hattî Efendi ilk defa hem imparator hem imparatoriçeye hitaben yazılmış iki name-i hümayunu yanında getirmiştir.¹⁴³

Halefleri ve seleflerinde olduğu gibi kendisi de operaya davet edilen Mustafa Hattî Efendi kendisine ikram edilen dondurmadan da sefaretinde bahsetmektedir. “...*birkaç tabak şekerleme ve eşribe-i mütenevvi’a ve ‘toñdurma’ ta’bir eyledükleri hulviyyât...*”¹⁴⁴

4 Ekim’de imparatora veda eden Mustafa Efendi 24 Ekim günü Tuna yolu ile Viyana’dan ayrılmış, 17 Ocak 1749’da İstanbul’a varmıştır. Sefaret heyeti 164 gün Viyana’da kalmıştır.¹⁴⁵ Mustafa Efendi dönüşünden üç gün sonra getirdiği nameleri Sadrazam Abdullah Paşa’ya teslim ederek vazifesini tamamlamıştır.¹⁴⁶ Kendisi sefaretnamesini ise nesir olarak yazmış ancak metin içinde birkaç beyit de bulunmaktadır.¹⁴⁷ Mustafa Efendi’nin kendisinden sekiz yıl önce Viyana’ya gönderilen bir elçinin sefaretnamesine vakıf olması onun bu elçilik görevine karşın ciddiyeti açısından önemlidir.¹⁴⁸

Meşhur bir hattat olan Mustafa Efendi kaleminden yetişmiştir. Divân kâtibi, kethuda bey kâtibi ve ardından mevkufatçı görevlerinden bulunan Mustafa Efendi, Rusya sınırının Taman’da tahdidine de memur edilmiştir. Elçilik görevinden sonra ise Muhasebe-i Evvel ve Şıkk-ı Sani olarak memuriyet hayatına devam eden Mustafa Efendi 1760’da vefat etmiştir.¹⁴⁹

¹⁴² Unat, **a.g.e.**, s.95.

¹⁴³ Savaş, **a.g.e.**, s.10.

¹⁴⁴ Savaş, **a.g.e.**, s.36.

¹⁴⁵ Savaş, **a.g.e.**, s.11.

¹⁴⁶ Unat, **a.g.e.**, s.96.

¹⁴⁷ Savaş, **a.g.e.**, s.13.

¹⁴⁸ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.52-53.

¹⁴⁹ Unat, **a.g.e.**, s.93; Savaş, *Mustafa Hattî Efendi Viyana Sefâretnâmesi*, s.12.

3.1.10. Ahmed Resmî Efendi (1757)

Ahmed Resmî Efendi, Sultan III.Mustafa'nın tahta çıkışını bildirmek amacıyla Şıkk-ı Sanî defterdarlığı payesiyle Sadrazam Ragıp Mehmed Paşa tarafından Viyana'ya elçilikle gönderildi.¹⁵⁰ 2 Aralık 1757'de İstanbul'dan çıkan heyet Sava Nehri'nde yapılan mübadeleden sonra 13 Mart 1758'de Beç'e girmişti. Ancak bu sırada Prusyalıların, Viyana'ya kadar uzanma tehlikesi sebebiyle Avusturya, elçilik heyeti ile pek ilgilenememiştir. Avusturya heyetten özür dilemiş ve buluşmanın daha sonraya bırakılmasını uygun görmüştü.¹⁵¹

19 Haziran 1758'de imparator ve üç gün sonra ise imparatoriçe ile görüşen elçi, Temmuz başında gemi yoluyla Viyana'dan ayrılmış ve 1758 Eylül'ünde İstanbul'a dönmüştür.¹⁵² Bu görüşme ile ilgili Virginia Aksan kitabında 19 Nisanda imparatorla ve bundan üç gün sonra ise imparatoriçe ile görüştüğünü yazmaktadır.¹⁵³

1758 yılının ortalarına kadar Viyana'da kalan Ahmed Resmî Efendi için bu günler oldukça sıkıcı geçmiştir. Prusya Kralı Friedrich'in saldırma ihtimaline karşı kentte yapılan askeri hazırlıklar ve Viyana'da kargaşanın devam ediyor olması elçinin erken dönmek istemesinin sebeplerindendir. Bu yolculuk ise toplamda on ay sürmüştür.¹⁵⁴

Ahmed Resmî Efendi'nin sefareti Avrupa bilgisinin diğer sefirlerle göre daha fazla olmasının etkisinin izlerini taşımakla beraber, Osmanlı'nın Batı'ya karşı bakış açısının da yumuşadığını göstermektedir.¹⁵⁵ Ahmed Resmî Efendi'nin sefaretnamesinin bir

¹⁵⁰ Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *TDVİA*, cilt:2, TDV Yay., İstanbul 1989, s.121; Unat, **a.g.e.**, s.102.

¹⁵¹ Bedriye Atsız, *Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnâmeleri*, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s.21; Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmî Efendi (1700-1783)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s.55.

¹⁵² Unat, **a.g.e.**, s.104.

¹⁵³ Aksan, **a.g.e.**, s.57.

¹⁵⁴ Bedriye Atsız, **a.g.e.**, s.23, Aksan, **a.g.e.**, s.57-58.

¹⁵⁵ Karaca, **a.g.m.**, s.24.

kısımında Nemçe ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır.¹⁵⁶ Avusturya'nın yönetimi, Avusturya'nın Macaristan ve Prusya ile olan durumuna ilişkin yorumlarda da bulunmaktadır.¹⁵⁷ Diğer elçilerden farklı olarak ek bir rapor daha sunmuş. Kendisinden önce giden Mustafa Hattî Efendi'nin Avusturya'nın idari ve siyasal yapılanması üzerine verdiği bilgileri genişletmiş ve kendisinden sonra gidecek olan Ebubekir Ratîb Efendi'nin de sunacağı raporuyla birlikte Avusturya'nın incelenmesi konusunda bütünlük sağlayacak kilit bir rol oynamıştır.¹⁵⁸

1700'de Girit'te doğan Ahmed Resmî Efendi, Tavukçubaşı Damadı Mustafa Efendi'nin yanında yetişmiş ve sonra damadı olmuştur. Bursa mukataası, baruthane nezaretleri, küçük evkaf muhasebeciliği görevlerinden bulunmuştur. Elçilikten sonra maliye tezkirecisi, muhasebeci olan Ahmed Resmî Efendi, 1763'te Berlin'e elçi tayin edilmiştir. Oradan dönüşünde sadrazam kethüdalığı olmak üzere birçok memuriyette bulundu. Bu memuriyetinde iken başmurahtas olarak Küçük Kaynarca Antlaşması görüşmelerine katıldı. Ahmed Resmî Efendi 1783'te vefat etti.¹⁵⁹

3.1.11. Ebubekir Râtîb Efendi (1791)

3 Ağustos 1791'de yapılan Zıştovi Antlaşması'nın onüçüncü maddesine göre iki devlet arasında dostâne elçiler gönderilmesine karar verilmiştir. Bu madde gereğince Ebubekir Râtîb Efendi 10 Eylül 1791'de başmuhasebeci payesiyle Nemçe ortaelçiliğine tayin edilmiş.¹⁶⁰ Bu elçilik Sultan III.Selim'in tahta çıkışını haber vermek ve II.Leopold'ü tebrik etme amacı taşımakla beraber aynı zamanda Avusturya

¹⁵⁶ Bedriye Atsız, **a.g.e.**, s.28-36.

¹⁵⁷ Aksan, **a.g.e.**, s.62-64.

¹⁵⁸ Karaca, **a.g.m.**, s.24.

¹⁵⁹ Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", s.121.

¹⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tosyalı Ebubekir Râtîb Efendi", *TTK Belleten*, cilt: XXXIX, sayı:153, 1975, s.55; Abdullah Uçman, *Ebubekir Râtîb Efendi'nin Nemçe Sefâretnâmesi*, Kitabevi Yayınları, II.Baskı, İstanbul 2012, s.3; Yeşil, **a.g.e.**, s.53-54.

üzerinden Avrupa'nın sosyal, askeri, siyasi ve idari yapılanmasını gözlemleme görevi de barındırmaktaydı.¹⁶¹

Osmanlı Devleti'nin yapacağı reformlar için Avrupa Devletlerinin ilmine ihtiyaç duyulmasından ötürü '*divânda yetişmiş ve ahvâl-i düvele vukûfu*' olan Râtib Efendi görevlendirilmiştir. Kendisi göreve atanır atanmaz daha önceki elçilik heyetlerinde bulunan tanıdıkları ile görüşmüş ve haleflerinin sefaretnamelerini okumaya başlamıştır.¹⁶²

Başta Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in sefaretnamesi olmak üzere okuduğu eserleri sefareti sırasında kullanacaktır. Kendisi Hermannstadt'da iken bölgedeki bazı binaları gezmiş, ardından görevliler kendisine bölgede bir generalin konağı içinde görülmeye değer bir kütüphane bulunduğunu söylemiştir. Bu teklifi alan elçi ilk olarak Çelebi Mehmed Efendi'ye yapılan gibi bir tuzak olduğunu düşünmüştür.¹⁶³ Bu tuzağa düşmek istemeyen elçi öncelikle generalin hala görevde olup olmadığını sormuş ve emekli olduğu cevabını aldıktan sonra teklifi kabul etmiştir.¹⁶⁴

Elçilik heyeti uzun süren bir yolculuk sonunda Viyana'ya ulaşmış ve Sultan III. Selim'in mektubunu Avusturya imparatoruna teslim etmiştir.¹⁶⁵ Râtib Efendi'ye görüşme olmayan günler için diğer elçilere pek verilmeyen bir ayrıcalık olarak istediği yeri ziyaret edip, gezmesi haberi de yollanmıştır.¹⁶⁶ Ancak elçi Temeşvar'a vardığında Prens von Cobourg'dan gelen emirle bu ayrıcalığını kaybetmiştir. Avusturya hükûmetine göre Râtib Efendi diğer elçilere benzememekteydi. O, gezdiği kale ve istihkâmların resimlerini ve planlarını almaktaydı. Bunu askeri planlarına tehdit olarak gören hükûmet, elçinin yanında bir Avusturya askerinin bulunmasını zorunlu kılmıştır.

¹⁶¹ Bahadır Kuyucu, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18.Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, s.103; Karaca, **a.g.m.**, s.25.

¹⁶² Yeşil, **a.g.e.**, s.55.

¹⁶³ Bahsedilen olay Çelebi Mehmed Efendi ile ilgili bölümde yer almaktadır. Bknz:s.49.

¹⁶⁴ Yeşil, **a.g.e.**, s.74-75.

¹⁶⁵ Uçman, **a.g.e.**, s.XXIII.

¹⁶⁶ Cahit Bilim, "Ebubekir Râtib Efendi, Nemçe Sefâretnâmesi", *TTK Belleten*, cilt:LIV, sayı:209, 1990, s.273.

Ayrıca Ebubekir Râtib Efendi, Avrupalılar için “*fermanlı casus*” olarak gördükleri modern elçi tipolojisine uyan ilk Osmanlı elçisidir.¹⁶⁷

Râtib Efendi Viyana’da yüz elli üç gün kalmıştır. Burada başvekilleri, yüksek rütbeli devlet görevlilerinin konaklarına davet edilmiş, ziyafetlere katılmıştır. Şehri dolaşmış ve birçok yeri de ziyaret etmiştir.¹⁶⁸

Râtib Efendi’nin sefaretnamesi 9 Kasım 1791 günü heyetle beraber Şumnu’dan hareketi ile başlamaktadır. Sefareti sırasında gezdiği yerleri, Avusturya’nın eğitim, maliye, askeri kurumları ile ilgili bilgileri kendi yorumuyla ayrıntılı bir şekilde Sultan III. Selim’e sunmuştur.¹⁶⁹ Râtib Efendi Nemçe Sefaretnamesi’nden ayrı olarak Nemçe, Prusya, Rusya ve Fransa devletleri teşkilâtlarından bahsetmek suretiyle *Tuhfet’us-Sefare*’yi yazmıştır.¹⁷⁰

Ebubekir Râtib Efendi ilköğrenimini Tosya’da tamamladıktan sonra tahsilini devam ettirmek için İstanbul’a gelmiştir. Kendisi Âmedi odası aslî kâtipliğine kadar yükselmiş hatta Sultan III.Selim’in şehzadelik döneminde talik yazı hocası tayin edilmiştir. Sipahilik görevi de yapan Râtib Efendi III.Selim’in padişahlığında reis’ül-küttab vekilliğine getirilmişse de tepkiler üzerine azledilmiş ve birkaç ay sonra çeşitli sebeplerle Boza Ada’ya sürgün edilmiştir. Daha sonra affolunan Râtib Efendi, Yeniçeri Ocağı kâtibi olmuştur. Sefareti ardından başmuhasebicilik yapan Râtib Efendi 1795’te reis’ül-küttablığa getirilmiş. Ancak on beş ay sonra azledilip Rodos’a sürülmüş ve 1799’da idam edilmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁷ Yeşil, **a.g.e.**, s.92-94.

¹⁶⁸ Uçman, **a.g.e.**, s.XXVII-XXVIII.

¹⁶⁹ Uçman, **a.g.e.**, s.XXIII-XXV.

¹⁷⁰ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s.59.

¹⁷¹ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s.49-54/60-69.

3.1.12. İbrahim Afif Efendi (1797)

1797’de görevine başlayan İbrahim Afif Efendi elçiliği süresince 1798 tarihli Rus-Osmanlı ittifakına Avusturya’yı dahil etmeye çalışmış, İstanbul’daki Fransa yanlısı İsveç elçisinin değiştirilmesini ve İspanya maslahatgüzarının vazifesinden uzaklaştırılmasını sağlamıştır. Babıâli’nin Paris, Londra ve Berlin elçilerine göndereceği tahriratlar da İbrahim Afif Efendi aracılığıyla sağlanmaktaydı. İbrahim Afif Efendi’nin görevi Eylül 1800’de sonlamıştır.¹⁷²

3.1.13. Mehmet Sadık Rıfat Paşa (1836)

1836 yılının sonunda ilk önce orta bir ay sonra da büyükelçilik payesi ile Viyana’ya gönderilen Sadık Rıfat Paşa, elçilik süresi boyunca Avusturya’nın üst düzey yetkilileri ile iyi ilişkiler kurmuştur.¹⁷³ Viyana’da kaldığı sürede Avusturya İmparatoru Ferdinand’ın İtalya Krallığı tacını giyme törenine davet edilmiş. Yolculuğunda ise bir seyahatname yazmıştır. Seyahatnamesinde Milano ve Venedik’te yapılan törenler, seyahat boyunca geçtiği yerlerin sosyo-kültürel durumlarından bahsetmiştir.¹⁷⁴

Viyana’ya gittiği zaman Avrupa ile Osmanlı arasındaki temel farkları tespit ederek Avrupa’nın eğitim, sanayi, demiryolları, posta hizmetleri, eğlence hayatı, hükümet ve halkın düzeni, güvenlik, sağlık özellikle kişi hürriyeti konusunda yazılar yazmıştır. Kendisi büyük devletlerin merkezlerinde daimi elçi bulundurulmasını da savunmaktaydı.¹⁷⁵ Bu layihaları ise Mustafa Reşit Paşa’ya göndermiştir. Kendisinin Viyana gönderilmesindeki sebeplerden biri rakibi Akif Paşa’nın Umûr-ı Mülkiyye

¹⁷² Kuran, **a.g.e.**, s.43-45.

¹⁷³ Yaşar Semiz, “Sadık Rıfat Paşa (1807-1857) Hayatı ve Görüşleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:1, Konya 1994, s.136.

¹⁷⁴ Yaşar Semiz, **a.g.m.**, s.136; Unat, **a.g.e.**, s.216.

¹⁷⁵ Yaşar Semiz, **a.g.m.**, s.140-141.

nazırı olarak onu İstanbul'dan uzaklaştırmak istemesiydi. Kendisi 1842'de ikinci defa Viyana'ya sefaret ile görevlendirilecektir.¹⁷⁶

28 Ekim 1807'de İstanbul'da doğan Sadık Rifat Paşa, Mustafa Reşit Paşa'dan sonra Tanzimat'ın önemli ismi ve mimarıdır. II. Mahmud'un Edirne ve Gelibolu seyahatlerine katılmıştır. Rifat Paşa Sultan Abdülmecit döneminde Hariciye Nezareti görevine getirilmiş. 1841'de paşalık unvanı ve vezaret rütbesi verilmiş ancak aynı yılın sonunda azledilmiştir. 1848'de maliye nazırı ve yine aynı yıl üçüncü defa hariciye nazırlığı ile Vâlâ reisliğine getirilmiştir. 1857'de vefatına kadar birçok görevde bulunmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Ali Akyıldız, "Sâdık Rifat Paşa", *TDVİA*, cilt:35, TDV Yay., İstanbul 2008, s.400-401.

¹⁷⁷ Ali Akyıldız, "Sâdık Rifat Paşa", s.400-401.

4. OSMANLI- FRANSA İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti ile Fransa'nın ilk teması bir haçlı organizasyonu olan Niğbolu Savaşı ile başlamıştır. Ardından Cem Sultan'ın Fransa'daki hayatı Türk-Fransız ilişkilerinde önemli bir yer işgal etmiştir.¹⁷⁸ Fransa Kralı VIII.Charles, Cem Sultan'ı kullanarak Osmanlı Devleti'ne karşı Haçlı Seferi düzenlemeyi planlamış. Ancak Cem Sultan'ın vefatı ve ordunun frengi hastalığına yakalanması sebebiyle vazgeçmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁹ Sultan II.Bayezid döneminde cereyan eden Cem Sultan'ın Fransa'ya sığınması ve Fransızların Osmanlı-Venedik savaşında (1498-1502) Venediklileri desteklemesi hadiseleri dışında ilk ilişkiler olumlu yöndedir.¹⁸⁰

Fransa, Osmanlı'nın Anadolu ve Avrupa'dan atılması gerektiği düşüncesinde olan Fransa kralı I.François Haçlı ordularının başına geçmeyi kabul etmiş. Ardından kısa bir süre sonra Roma Germen-İmparatorluğu tahtını rakibi V.Charles'a kaptırdığı ve hanedanlık için girdiği mücadeleyi kaybetmesinin ardından bu politikasından vazgeçmiş. Osmanlı ile ittifak kurması ileride Avrupa'nın Osmanlı ve akabinde Türklere karşı geleneksel Hristiyanlık politikasından kopmasına sebep olacaktır. İki ülke arasında daha yoğun şekilde gerçekleşecek temaslar ise Fransa Kralı I.François'nın Alman İmparatoru V.Charles ile girdiği 1525'teki Pavia Savaşı'nı kaybederek Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemesi ile başlayacaktır.¹⁸¹ Fransa Kralı ve hatta annesi Louise de Savoie, Kanuni'ye Fransız elçisi Jean Frangipani ile yardım mektubu göndermiştir.¹⁸²

1535'te Fransa'dan Osmanlı'ya gönderilen ilk daimi elçi Jean de la Forest, Sadrazam İbrahim Paşa ile 1536'da Kapitulasyon olarak tarihe geçecek 'barış, dostluk ve ticaret

¹⁷⁸ Ayşin Şişman, "1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler", *Belleten*, cilt:63, sayı:237, 1999, s.509-510.

¹⁷⁹ Eyyub Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2013, s.15-16.

¹⁸⁰ İsmail Soysal, "Türk-Fransız İlişkileri", *TDVİA*, cilt:13, TDV Yay., İstanbul 1996, s.181.

¹⁸¹ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.16-17.

¹⁸² Özlem Kumrular, "Avrupa'nın İnşasında Osmanlı Etkisi: Habsburg Gücüne Karşı Osmanlı-Fransız İttifakının Avrupa'daki Fransa İmajına Katlısı ve Fransa'nın Majestik Orbis Christianus İdeasının Çöküşündeki Rolü", *Doğu Batı Düşünce Dergisi Osmanlılar II*, sayı: 52, 2010, s.26.

antlaşması' yapılacaktır. Osmanlı 1569'da Kıbrıs seferinden önce Fransa'yı Avrupa'daki oluşumlardan uzak tutmak için yeni bir kapitülasyon antlaşması imzalamıştır. Bu durum 1571'de karşılaşılan Haçlı ordusunda Fransa'nın yer almamasını sağlamıştır.¹⁸³

Osmanlı-Fransa arasındaki 1537'deki deniz ittifakında Osmanlı, Şarlken'in elinde bulunan Sicilya, Sardunya, Napoli ve İspanya'ya saldırılar yaparak Tunus'u geri alacak ve Napoli'yi istila edecek, Fransa ise İtalya'yı istila ederek Lombardiya'ya girecekti. 1538'de Papalık tarafından kurulan Kutsal Liga'ya karşı Osmanlı-Fransız ittifakı Haçlılar döneminin de son bulduğunu göstermektedir.¹⁸⁴

İki ülke arasındaki etkileşim I.François'nın Akdeniz'de yapacağı sefer için Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemesi ile olmuştur. Bu isteğe olumlu cevap veren Kanuni 1543 baharında Barbaros Hayrettin Paşa yönetimindeki donanmasını Fransız elçi Poulin ile göndermiş. Donanma, Napoli önlerinde Fransız donanmasına katılmıştır.¹⁸⁵

Bu ilişkiler Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya 1581,1597 ve 1604'te sağladığı bazı ayrıcalıklar ile devam edecektir. İmparatorluk topraklarında Fransız tacirlere toptan ticaret özgürlüğü, gümrük muafiyeti ve ölüm halinde mal-mülkün mirasçılara geçmesi gibi avantajlar sağlanmıştır.¹⁸⁶

“Koyu Hristiyan Kral” (Roi très chrétien) unvanını taşıyan I.François'nın Osmanlı ile işbirliği yapması yeni bir siyasi denge oluşturmakla kalmayıp, Fransa 'kafirle' aynı çatı altında etiketini almış. İkili hatta çoklu politika benimseyen Fransa, Türklere karşı

¹⁸³ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.19-20.

¹⁸⁴ İnalcık, **a.g.e.**, s.204-205.

¹⁸⁵ İsmail Soysal, “Türk - Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi”, *Tarih Dergisi*, cilt:3, sayı:5, 1953, s.84.

¹⁸⁶ Nihat Karaer, “Paris'te İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı - Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri”, *OTAM*, cilt:28, sayı:28, 2010, s.69-70; Soysal, **a.g.m.**, s.66; Azmi Süslü, “Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri 1798-1807”, *Belleten*, cilt:47, sayı:185, 1983, s.259.

yapılan ittifaklara katılarak Osmanlı sultanına karşı sözünde de durmamıştır. Osmanlı Devleti ise bunun farkında olarak Avrupa'daki tek güç siyasetinin oluşturulmasını engellemek adına buna göz yummaktaydı.¹⁸⁷

İki devlet arasındaki ilişkilerde XVII. yüzyıl politikasında Fransa, Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler kurmaya devam ederken diğer tarafta Osmanlı ile mücadele halinde olan Hristiyan devletlere de gizli yardımlarda bulunmaktaydı. Türk aleyhtarı Mazarin'in başbakan olması ve 1661'de tahta geçen XIV. Louis ile Fransa'nın, Osmanlı ilişkileri değişime uğramış. Fransızların Girit Seferi (1645-1669) sırasında Osmanlı'ya karşı Venediklileri desteklemiş olması iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur.¹⁸⁸ Venedik'e verilen destek karşısında Osmanlı Devleti dördüncü dereceden bir emir subayı olan Müteferrika Süleyman Ağa'yı Fransa'ya elçi olarak göndermiş ve bu durumdan rahatsızlığını iletmiştir. Mazarin'in ölümünden sonra yerine geçen Jean-Baptiste Colbert'in de etkisi ile Osmanlı'ya karşı olan tutumdan vazgeçilerek ilişkiler düzeltilmeye çalışılmıştır. Fransız diplomatik desteği sonucunda Osmanlı, Polonya tahtının bir süre hamisi olmuştur.¹⁸⁹

XVI. ve XVII. yüzyılda Fransa dış ticaretinin yarısı Osmanlı ülkeleriyle gerçekleşmekteydi.¹⁹⁰ İki ülke arasında ticari olarak devam eden ilişkilerde ise Fransa Kralı XIV.Louis'nin aşırı istekleri Osmanlı tarafından rağbet görmemiştir. Fransa'nın Doğu ticaretinin Osmanlı Devleti ile sınırlı olması sebebiyle XIV.Louis bu isteklerinden vazgeçmek zorunda kalmış ve Osmanlı ile Fransa arasında 1673'te ve 1679'da kapitülasyonlar yenilenmiştir. 1740'da resmi olarak Osmanlı topraklarındaki Katoliklerin koruyusu kabul edilecek olan Fransa 1673'teki antlaşma ile buna zemin hazırlamıştır. Latin Ruhban sınıfı Fransa kralının tebaası olarak Fransa korunmasına alınmıştır. Bu antlaşma Osmanlı Devleti içindeki cemaatler için bir sorun teşkil etmekteydi. Katolik dışındaki Hristiyan mezheplerde ayrıcalıklardan faydalanmak için

¹⁸⁷ Kumrular, **a.g.m.**, s.26.

¹⁸⁸ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.23-25.

¹⁸⁹ Karaer, **a.g.m.**, s.70,78; Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.24-25.

¹⁹⁰ Halil İnalcık, **a.g.e.**, s.135.

Katolik mezhebine geçerek adeta Fransızlaşmaktaydı.¹⁹¹ XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti eski gücünü kaybederken Fransa XIV. Louis ile gücünün doruğuna ulaşmakta ve Avrupa’da Fransa çağını başlatmaktaydı.¹⁹² 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatması ise Fransa için Avrupa’nın kendi üzerindeki baskısından kurtulmasını sağladığı bir durum olmuştur.

1716 yılında ise Fransız elçisi Marquis de Bonnac, Kudüs’teki Saint Sepulcre Kilisesi’nin tamiri imtiyazını elde etmiştir. 1740’da yapılacak antlaşma ile kutsal mekanların tamiri konusunda daha geniş imtiyazlar elde edeceklerdir. 1716’daki bu antlaşma Hristiyan dünyası için çok önemli bir imtiyazdı. Bu imtiyazın Fransa’ya resmi olarak bildirilmesi için de Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi siyasi bir görevle elçilik vazifesi ile Paris’e gönderilecektir.¹⁹³

Uzun zamandır Karadeniz’de Osmanlı’nın dışında ticaret serbestiyeti elde etmeye çalışan Fransa, Karadeniz üzerinden Osmanlı’ya gelen Rus tehdidinden Osmanlı kadar endişe duymaktaydı. Fransa 1736-1739 Osmanlı-Rus savaşı karşısında Rusların Karadeniz bölgesindeki serbestliğini engellemek için her türlü girişimlerde bulunmuş, İstanbul’daki elçisi Villeneuve’i bu konuda görevlendirmiştir. Rusya ile Osmanlı arasında arabuluculuk yapmak isteyen diğer devletlere nazaran Osmanlı Devleti bu konuda Fransa’nın desteğini almak istemiştir. Bir Rus yetkilinin savaş sonucunda imzalanan 1739 tarihli Belgrad Antlaşması sonrasında “*Türkler başarılarını Muhammet ve Villeneuve’e borçludur.*” sözü Fransa’nın bu konudaki etkisini ortaya koymaktadır.¹⁹⁴

1740 yılına gelindiğinde Fransa ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir antlaşma yapılmıştır. Fransa, Katoliklerin kendi kutsal mekanlarına sahip olabileceği ve ellerinde bulunan kutsal mekanları kendileri tamir ettirebilecekleri, Fransız

¹⁹¹ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.22.

¹⁹² Soysal, **a.g.m.**, s.182.

¹⁹³ Soysal, **a.g.m.**, s.182.

¹⁹⁴ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.29-31.

konsolosların sadece kendi vatandaşlarını değil Osmanlı tebaası olan Katolikleri de yargılama hakkına sahip olduğu içeren dini ve ticari haklarla beraber Karadeniz bölgesinde de Ruslara karşı siyasi ve ticari kazanımlar sağlamıştır. Ayrıca bu kapitülasyonlar süreklilik kazanmıştır.¹⁹⁵ III. Selim'in padişah oluşundan Napolyon'un iktidara gelişine kadar ilişkilerde ufak tefek sorunlar olsada iki devlet arasında savaşa neden olmamıştır

1792'den sonra Fransa'nın kazandığı başarılar karşısında Avrupa'da Fransa'ya karşı bir cephe oluşmuş ve Fransa'daki devrim hükümeti tanınmamıştır. Osmanlı'da başta tanımadığı bu hükümeti 1794'te Rusya'nın tanınmasının ardından 1795'te tanımıştır.¹⁹⁶

Napolyon'un Mısır Seferi'ne kadar süren kısa barış döneminde Fransa ile işbirliği içinde ıslahatlar yapılmıştır. Nizâm-ı Cedid Ordusu kurulmuş, mühendishâne ve teknik okullar açılmıştır. XVIII. yüzyılda Avusturya ve Rusya saldırılarına karşı Osmanlı Devleti'nin yaklaştığı iki devlet Fransa ve İngiltere olmuştur.¹⁹⁷ 1789'da başlayan Fransız İhtilali'de o sırada Avusturya ve Rusya ile savaşta olan Osmanlı Devleti'ni uzun süre ilgilendirmemiş. İhtilalin etkisi Fransa'nın Yediadalar'a el koyup (1797), Yunanlıları bağımsızlık için kışkırtmasıyla anlaşılmaya başlamıştır.¹⁹⁸

Napolyon 1 Temmuz 1798 Mısır'ı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti iki ay sonra İngiltere ve Rusya ile ittifak kurarak Fransızları Mısır'dan çıkarmıştır. 1802'de Paris Büyükelçisi Ali Efendi'nin gayreti ile bir barış antlaşması yapılmış ve ilişkiler yeniden düzenlenmiştir.¹⁹⁹ Mısır'ın işgali sonrasında Akdeniz büyük güçlerin çatışma alanı olacaktır.²⁰⁰ 1808'de Eflak-Boğdan'ı Rusya'ya bırakan bir antlaşma yapması, Mora isyanlarında Fransa'nın Yunanlıların yanında yer alması, Navarin'de Osmanlı'yı

¹⁹⁵ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.32-33.

¹⁹⁶ Karaer, **a.g.m.**, s.79.

¹⁹⁷ İnalçık, **a.g.e.**, s.126.

¹⁹⁸ Soysal, **a.g.m.**, s.182.

¹⁹⁹ Soysal, **a.g.m.**, s.183.

²⁰⁰ Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.39.

yakan donanmada Fransız filosunun bulunması ve Mora'ya asker çıkarması Osmanlı-Fransız ilişkilerini kötü etkilemiştir.²⁰¹

Fransa, Haziran 1827'de Cezayir'e savaş ilan etmiştir. Bu sırada Yunan İsyanı ile uğraşan Osmanlı Devleti, Fransa ve Cezayir arasında arabulucu olması için Tahir Paşa'yı görevlendirmiş ancak Fransa buna karşılık Tahir Paşa'yı esir almıştır. Bunun üzerine aynı yılın Ekim ayında Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılması ve Osmanlı-Rus savaşının çıkması ile Osmanlı olaya müdahale edemez hale gelmiştir. Fransa ise 1830'da Cezayir'i işgal etmiştir.²⁰² Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile ise Osmanlı Devleti batıdaki özellikle Fransa'daki gelişmelerin yönlendirdiği bir yenileşme devrine girmişti.²⁰³

1831'de başlayan Mısır sorunu karşısında Fransa Mısır yanlısı tavrı izlemesi sebebiyle Batı ile işbirliği engellenmiş. Hatta 1840'ta Londra'da toplanarak Kavalalı Mehmet Ali'yi Osmanlı'ya rakip olma fikrinden vazgeçirmeye çalışan Batılı devletler arasında Fransa bulunmayacaktır. Kendisi ancak 1841'de bu ittifaka dahil olacaktır.²⁰⁴

1853'te Osmanlı'da Ortodoks Hristiyan tebaasının koruyusu olma isteğinde bulunan Rus çarına karşı büyük devletler harekete geçmiştir. 1853-1856 Kırım Savaşı ise Osmanlı-Fransız ilişkileri açısından ittifakta bulunulan bir süreçtir. Rus tehlikesine karşı İngiltere ile beraber Fransa'da Osmanlı'yı desteklemiştir. 1856 yılında Paris Antlaşması ile de Osmanlı Devleti'ni Avrupa Konseyi'ne dahil etmişlerdir.²⁰⁵ Çünkü XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Batı'nın önde gelen iki devleti olan Fransa ve İngiltere, ticari çıkarlarını ve Ortadoğu pazarını kaybetmemek için Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumayı değişmez politikaları olarak benimsemişlerdir.²⁰⁶

²⁰¹ Soysal, **a.g.m.**, s.183.

²⁰² Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, s.40.

²⁰³ Soysal, **a.g.m.**, s.183.

²⁰⁴ İnalçık, **a.g.e.**, s.130.

²⁰⁵ İnalçık, **a.g.e.**, s.130-131.

²⁰⁶ Karaer, **a.g.m.**, s.71.

4.1. Osmanlı-Fransa Elçilik Münasebetleri

Osmanlı Devleti'nin karşılıklı diplomasiye geçiş dönemiyle birlikte, batılılaşma sürecinde en çok etkilendiği devletlerden olan Fransa'ya göndermiş olduğu elçiler ve onların sunduğu raporlar büyük önem taşımaktadır. Vasvar Antlaşmasından, Tanzimat Dönemi'ne kadar gönderilen elçiler, sefaretnamelerinde XVIII.- XIX.yüzyılda Fransa'nın siyasi yönetimini anlatırken, mimari, bilim ve sanat konularında ne kadar ilerlemiş olduğu hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir.

4.1.1. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi (1720)

Sultan III.Ahmet Fransa ile ilişkilerin gelişmesi üzerine Fransa'ya bir sefir göndermeye karar vermiştir. Bu görev için ilk önce Babıâli kapıcıbaşlarından Kara İnci'yi seçmişse de daha sonra vazgeçilerek Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin gitmesine karar verilmiştir.²⁰⁷ Mehmet Efendi oğlu Sait Efendi ve kalabalık bir maiyetiyle 7 Ekim 1720'de Fransız elçisinin temin ettiği bir gemi ile yola çıkmıştır.²⁰⁸ Kralla görüşmek için yola çıktıklarında askerlerin ve halkın saraya kadar yollara döküldükleri ve kendilerini izlediklerini notlarında belirtmektedir. Bu kısımda kadınların sosyal hayattaki yerinden de *"Fransa memleketlerinde kadınların itibarı erkeklerden üstün olmağla istedikleri her ne ise, işlerler ve murad ettikler yere giderler. En âlâ beyzade, en düşkününü haddinden ziyade riayet ve hürmet eder."* sözleriyle bahseder.²⁰⁹

16 Mart'ta düzenlenen alayla Paris'e varan Çelebi 21 Mart'ta Kral XV.Louis ve kalabalık bir maiyeti ile Tuileries Sarayı'nda karşılanmış ve namelerini sunmuştur.²¹⁰ Yine bu tören de kralın yakınları tarafından seyredilmiştir.

²⁰⁷ Unat, **a.g.e.**, s.56-57.

²⁰⁸ Şevket Rado, *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri 'Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi'*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 11.Baskı 2020, s.13.

²⁰⁹ Rado, **a.g.e.**, s.19.

²¹⁰ Abdullah Uçman, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Fransız Sefaretnamesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s.9-13.

Çelebi Mehmet Efendi'nin bir sene süren bu sefaretinin dönüşünden sonra Fransa ile kültürel ilişkilerin kurulup geliştirilmesi yanında Avusturya'ya karşı bir saldırı ve savunma antlaşması yapılması yolundaki çabalar sonuç vermemiştir. Sunduğu takrir İstanbul'da birçok yeni hareketin başlatıcısı olacaktır. Oğlu Mehmet Sait Efendi'nin de katkısıyla bu dönemde ilk matbaanın kurulması teşebbüsü olmuştur.²¹¹ Çelebi Mehmet Efendi'nin seyahati Batılılaşmanın dönüm noktası olmakla beraber aynı etki Avrupa'da Turquerie denen giyim, resim, mimarî, müzik gibi pek çok alanda bir akımı başlatmıştır.²¹² Mehmet Efendi'nin Fransa hakkındaki verdiği malumat III. Ahmet'in dikkatini çekmiş ve Versailles Sarayı'nı taklit eden bir saray yaptırmasına neden olmuştur.²¹³ Mehmet Efendi Versailles Sarayı için “*gönüllere ferahlık veren bir saray ve gamlara devâ olan acaip düzen müşahede olundu ki güzellikleri dil ile anlatılmaz*” ifadelerini kullanmıştır.²¹⁴ Buna istinaden yapılan bu saray Sâdâbâd Kasrı'dır.

Çelebi Mehmet Efendi padişaha sunmuş olduğu takrirden başta Paris olmak üzere Fransa'nın birçok kentinde görmüş olduğu kale, saray ve bahçelerin geniş tasvirini yapmış, ilk kez gördüğü opera dahil hastane, kilim-ayna atölyesi, hayvanat bahçesi, rasathane gibi mekanlar hakkında da detaylı bilgiler vermiştir. Rasathane gezisinde “Fısıltıhâne” adı verdikleri odadan, ay ve güneş tutulmasını seyredabilmek için yaptıkları aletten ve yıldızları seyretmek için yaptıkları dürbünden bahsetmektedir. Bununla kendileri de gökyüzünü izlemiş ayı ve bazı gezegenleri gözlemlemişlerdir.²¹⁵ Yine elçi, burada gördüğü kilim ve ayna atölyesinden, tezgahlardan ve işçilikten de bahsederken kilim atölyesindeki işçiliği “*resimlerin gözü kirpiği, kaşı husûsâ başlarında saçları ve sakalları bir mertebe de gösterilmiş ki Hataî kâğıt üzerinde sanat icra edemez ve Bihzad âciz kalır*” sözleriyle ifade eder.²¹⁶

Sefaretnamede geçen bir olayda Bordeaux şehrini gezen elçi, kale gezintisinden sonra dönmek isteyince görevliler tarafından kalenin güzel bir odasının daha olduğunu ve

²¹¹ Unat, **a.g.e.**, s.56; Zeki Arıkan, “Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi”, *TDVİA*, cilt:43, TDV Yay., İstanbul 2013, s.551.

²¹² Rado, **a.g.e.**, s.95.

²¹³ Pakalın, **a.g.e.**, s. 138.

²¹⁴ Rado, **a.g.e.**, s.61.

²¹⁵ Uçman, **a.g.e.**, s.130-131.

²¹⁶ Rado, **a.g.e.**, s.74-76.

burayı görmek isteyip istemeyeceklerine dair teklif sunduğu belirtir. Görevliler bu teklifle birlikte bir Mareşalın da burada olduğunu ve kendilerini beklediğini eklemektedir. İster istemez teklife icabet ettiklerini belirten elçi mareşal tarafından güler yüzle ve bol ikramlarla karşılandığını belirtmektedir. Buradan ayrıldıktan sonra ise öğrendiğine göre mareşalın hayatında hiç Osmanlı görmediğini ve kendilerini görmeye rütbesi yetmediği bu şekilde bir plan yapmışlar.²¹⁷

Yirmisekiz Çelebi Mehmet 1660'ların sonunda Edirne'de doğmuştur. Enderun'da eğitim aldıktan sonra babasının izinden giderek Yeniçeri Ocağı'nın 28. ortasına katılmış, burada çorbacılığa ve muhızır ağalığına yükselmiştir. Yeniçerilerin 28. ortasında bulunmasından dolayı 'Yirmisekiz' lakabını ve medrese eğitimi almasından dolayı da 'Çelebi' unvanını almıştır. Darphane nazırı ve daha sonra şikk-ı salis görevlerine getirilmiştir. Çelebi Mehmet'in şiirdeki mahlası ise Faizî'dir.²¹⁸

Fâizî Mehmed Efendi (Yirmisekiz Çelebi) şikk-ı salis defterdarı olduğu dönemde III. Ahmet tarafından Pasarofça müzakerelerine ikinci murahhas olarak görevlendirilmiştir. Buradaki başarısı Paris elçiliğine seçilmesinde etken olmuştur. Sefirliğinden sonra defter emini, rûzname-i evvel, başmuhasebeci ve Mısır'da memurluk görevlerinde bulunan Çelebi, 1732/33 yılında vefat etmiştir.²¹⁹

4.1.2. Morah Esseyit Ali Efendi (1797)

Sultan III.Selim zamanında İngiltere, Prusya, Rusya ve Avusturya'ya ikamet elçileri yollanmıştır. Fransa'da Osmanlı'dan Paris'e de bir ikamet elçisi atamasını istemiştir. Sultan III.Selim Rusya'ya karşı destek bulma arayışında olduğundan bunu kabul etmiştir. Seyyid Ali Efendi ise ilk önce Berlin'e elçi olarak atanmışsada görevine gitmeden Fransa Directoire yönetiminin İstanbul'daki elçilerinin ısrarlı girişimleri ile

²¹⁷ Uçman, **a.g.e.**, s.52-53.

²¹⁸ Arıkan, "Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi", s.551.

²¹⁹ Süreyya, **a.g.e.**, s.508; Rado, **a.g.e.**, s.95.

Paris'e elçi olmuştur.²²⁰ Hiçbir dış siyaset görevi olmayan Ali Efendi görevini en iyi şekilde yapmak için İstanbul'daki Fransız elçileri ile görüşmüş, seleflerinin sefaretnamelerini okumuştur.²²¹

Birçok elçide olduğu gibi karantina uygulamasına alınan heyet karantina bitimi sonrasında tiyatro oyunu ve opera seyretmiştir. Bu süreçte yanlarına bulunan ve elçiyi gözlemleyerek dışişleri bakanlığına rapor sunan temsilci Yurttaş Guys Seyyit Ali Efendi için “*elçi çok yumuşak, çok nazik ve çok dikkatli gözüktü. Rastladığı herkesi en kibar şekilde selamladı... neticede, o kendi için yapılanları gördükçe mutlu oldu.*”²²²

Mart 1797'de İstanbul'dan ayrılan elçi Paris'te ilk iş olarak ticari ilişkilerin kurulması ve kapitülasyonları yenilemek amacıyla Directoire'a mektup sunmuştu. Yazdığı notada “*...Sultan'ın ülkelerinde Fransız tüccarlarına tanınan ayrıcalıkların, Fransız Hükümeti'nin topraklarında da Sultan'ın uyruğu olan tüccar ve satıcılara karşılıklı olarak tanınması ve gözetilmesi gerekir.*” ifadeleri yer almaktadır. İstenilen karşılıklılık ilkesi Fransa için bir yarar sağlamadığı ve üstün durumlarda dahi kayıplara uğramasına sebep olacak olmasından ötürü Dışişleri Bakanı Talleyrand tarafından kaçamak cevaplarla ertelenmiştir.²²³

Gerekli antlaşmalar sağlanamadan Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı, Fransa'ya savaş ilan edince iki ülke arasında ilişkiler çıkmaza girmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki Fransız elçisi Yedikule'ye hapsedilmiş ve karşılık olarak da Seyit Ali Efendi Paris'te göz hapsine alınmıştır. Yapılan diplomatik teşebbüslerle Seyit Ali Efendi ile Osmanlı'daki Fransız resmi görevlilerinin takası istensede Osmanlı Devleti tarafından bu kabul edilmedi.²²⁴

²²⁰ Kemal Beydilli, “Seyyid Ali Efendi”, *TDVİA*, cilt:37, TDV Yay., İstanbul:2009, s.45; Maurice Herbette, *Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi Morali Esseyit Ali Efendi*, çev. Erol Üyepazarcı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s.29; Unat, **a.g.e.**, s.179.

²²¹ Herbette, **a.g.e.**, s.29.

²²² Herbette, **a.g.e.**, s.71.

²²³ Herbette, **a.g.e.**, s.52, 157-160.

²²⁴ Beydilli, “Seyyid Ali Efendi”, s.45-46; Unat, **a.g.e.**, s.180.

İki devlet arasındaki krizin son bulması için fevkalâde murahhas sıfatıyla Galib Efendi gönderildi ve 25 Haziran 1802’de barış antlaşması yapıldı. Bununla beraber elçilik görevi sonlanan Seyit Ali Efendi 15 Temmuz 1802’de Viyana ve Bükreş yolula İstanbul’a dönmek üzere yola çıktı.²²⁵

Bu sefaret Osmanlı Devleti açısından çok başarılı olmamıştır. Seyit Ali Efendi’nin sefaretinin başarısızlık sebepleri olarak; babîâli ile elçi arasında seri haberleşmeyi sağlayacak imkanların olmaması, Ali Efendi’nin iyi Fransızca bilmemesi, iyi danışmanı ve güvenilir tercümanları olmamasının yanı sıra Dışişleri Bakanı Talleyrand’ın çok kurnaz bir devlet adamı olması vardır.²²⁶

Seyyid Ali Efendi sefaretnamesinde gezdiği yerleri anlatmaktadır. Fransa’daki geçmiş ve şimdiki yapılanmayı mukayese etmiş, krallık dönemi ve ihtilal sonrası Fransa’yı değerlendirmeye çalışmıştır.²²⁷ Sefaretname Fransız İhtilali’nin meydana gelişinden kısa bir zaman sonra verilen ilk bilgiler olması sebebiyle de önemlidir.²²⁸

Aslen Moralı olan Seyit Ali Efendi maliye kaleminde yetişmiştir. Elçilik vazifesinden sonra birçok görevde bulunan Ali Efendi, Sened-i İttifak belgesine imza atanlar arasındadır. IV. Mustafa’nın katline karışan Seyit Ali Efendi 6 Temmuz 1809’da idam edilmiştir.²²⁹

4.1.3. Âmedi Mehmed Said Galib (1802)

1798’de Mısır’ı işgal eden Fransa, Osmanlı’nın İngiltere ve Rusya ile ittifak yapmasının ardından Mısır’ı boşaltmak zorunda kalmıştır. Bu durumun ardından barış

²²⁵ Beydilli, “Seyyid Ali Efendi”, s.46; Herbette, **a.g.e.**, s.212-213.

²²⁶ Belkıs Altunış, Gürsoy, “Seyyid Ali Efendi’nin Sefaretnamesi”, *Erdem Dergisi*, cilt:12, sayı:36, 2000, s.726.

²²⁷ Gürsoy, **a.g.m.**, s.721-723.

²²⁸ Beydilli, “Seyyid Ali Efendi”, s.47.

²²⁹ Beydilli, “Seyyid Ali Efendi”, s.46-47.

antlaşması için Londra’da bir metin hazırlanmış ancak ayrıntılar için Amiens’de bir müzakere yapılması kararlaştırılmıştır. Buraya murahhas olarak ilk önce Seyit Ali Efendi tayin edilmişse de Bonapart buna karşı çıkmış. Sultan III.Selim ise siyasi çıkarları doğrultusunda buraya murahhas olarak Âmedî Mehmet Sait Galib Efendi’yi tayin etmiştir.²³⁰

Mehmed Said ve maiyeti 9 Mart 1802’de İstanbul’dan yola çıkmıştır. Güzergâhı Sofya, Budin, Viyana ve nihayetinde Paris şehridir. Yolculuk sırasında Macaristan sınırında normalde uygulanan karantina uygulamasına ellerindeki tavsiye mektupları sayesinde maruz kalmamışlardır. Burada bir generalin evinde konaklamışlar ardından Sebin’e geçmişlerdir. Budin’e vardıklarında ise kale sınırında bulunan ve Nemçe imparatorunun kardeşi Peter’e ait olan sarayı gezmişlerdir. Ertesi gün ise Budin’de bir tiyatroya gitmiştir.²³¹ Ancak Âmedî Galib Efendi’nin sefaretnamesi burada yarım kalmaktadır. Sefaretin devamıyla ilgili bilgiler daha sonradan Âmedî Galib Efendi tarafından gönderilen mektuplar vasıtasıyla öğrenilmektedir.

Paris’e varıldığında orada bulunan Osmanlı elçisi Esseyit Ali Efendi de paşayı il dışında karşılamıştır. Yolculuğu 62 gün süren Galib Efendi, Esseyit Ali Efendi’ye tahsis edilen konağa yerleşmiştir.²³²

Gelişinin ertesi günü Talleyrand ve Prusya elçisi ile görüşmüştür. Cumartesi günü ise Tuilleries Sarayı’na gider ve Bonaparte’ın huzuruna çıkar. Akşamına saraydaki yemeğe katılan elçi, ardından Bonaparte’ın kardeşleri ve yakınlarını, ikinci ve üçüncü konsülleri ziyaret eder. Bu ziyaretler altıncı gün diğer ülkelerin elçileriyle de görüşülmesiyle devam eder. Bundan sonra Bonaparte ile özel görüşen elçi nameyi

²³⁰ Unat, **a.g.e.**, s.182; İsmail H. Uzunçarşılı, “Âmedî Galib Efendi’nin Murahhaslığı ve Paris’ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar”, *Belleten*, cilt:1, sayı:2, 1937, s.360-361.

²³¹ Belkıs Altunış-Gürsoy, “Âmedî Galib Efendi Sefaretnamesi”, *Erdem Dergisi*, cilt:9, sayı:27, 1997, s.913,925.

²³² Gürsoy, **a.g.m.**, s.921.

kendisine verir. Aralarında Mısır meselesi, Rumeli'deki karışıklıklar ve Fransız gemilerine Karadeniz'de verilecek imtiyaz konuları konuşulmuştur.²³³

İkinci görüşmede ise Bonaparte, Osmanlı'daki son durumları sorduğu gibi padişah için tavsiyelerde de bulunmuştur. Sonunda gidiş amacı olan barış antlaşmasının imzalanması ile elçinin görevi sona ermişti.²³⁴ Galib Efendi barışı imzalamak dışında Paris'teki diğer sefirlerle de görüşerek Osmanlı'yı birçok durumdan haberdar etmiştir.

Mehmed Said İstanbul'da doğmuştur. 1791'de mükâleme meclisi katipliğine getirilmiştir. 1795'te Mektûbî-i Sadaret-î Âlî kaleminde baş halife olmuş ancak ertesi yıl görevden alınarak önce cebeciler kâtipliğine ardından âmedciliğe getirilmiştir. Sefaret dönüşünde devlet işlerinde yer almaya devam eden Galib Efendi, Ruslarla yapılan 25 Ağustos 1807 tarihli Yergöğü Mütarekesi'ni ve yine Ruslarla yapılan 28 Mayıs 1812 tarihli Bükreş Antlaşması'nı imzalamıştır. 1823'te sadrazamlık görevinde bulunmuştur. 1828'de Ruslarla olan savaşta başarısızlığa uğraması sonucunda sürgün edildi ve Balıkesir'de vefat etmiştir.²³⁵

4.1.4. Halet Efendi (1803)

Halet Efendi Paris elçiliğine 24 Aralık 1802'de seçilmiş ve 20 Temmuz 1803'te yola çıkmıştır. Resmi bir karşılama yapılmadan 22 Eylül 1803'te Paris'te sefaret konağına varmıştır. Elçi'nin Talleyrand ve Napoleon ile görüşme isteği Talleyrand tarafından kabul edilmiş ancak nezaketten uzak davranılmasına karşın Halet Efendi görüşmeden vazgeçmiştir. Talleyrand bunun üzerine sadece başkâtibini elçiye göndermiştir. Aradaki gerilimin devam etmesi üzerine bakan, elçiyi evine davet etmiştir. 1 Ekim günü ise Halet Efendi baş konsül ile görüşmek için yola çıkmıştır. Name ve şu an ellerinde bulunan hediyeleri Bonaparte'a takdim etmişlerdir. Bir kısım hediyeler ise daha sonra

²³³ Gürsoy, **a.g.m.**, s.921-924.

²³⁴ Gürsoy, **a.g.m.**, s.924-925.

²³⁵ Orhan F. Köprülü, "Mehmed Said Galib", *TDVİA*, cilt:13, TDV Yay., İstanbul 1996, s.329-330.

Paris'e ulaşmıştır. Bu süreçten sonra ise Paris'te Osmanlı İmparatorluğunun büyükelçisi sıfatıyla yaşamaya başlamıştır.²³⁶

Halet Efendi'nin elçilikteki ilk vazifesi iki ülke arasındaki tüccar ve reayanın karşılıklılık ilkesine tabî olmasını sağlamaktır.²³⁷ İki devlet arasındaki bu tarife meselesi Osmanlı'nın Napolyon'un imparatorluk unvanını hemen tanımaması sebebiyle Fransa tarafından yokuşa sürülmüştür.²³⁸ İmparatorluğun tanınmaması ve Halet Efendi'nin bu durumu tasdik için Fransa karşısında zaman kazanmaya çalışması Fransa Dışişleri bakanından uyarı almıştır. Bundan sonra kendisi ile kurulan iletişim hemen hemen kesilmiş durumdadır. Bu süreçte daha münzevi bir hayat yaşayan Halet Efendi burada gözlemlediği olayları Prusya'nın Paris elçisi vasıtasıyla Babiâli'ye ulaştırmıştır.²³⁹ Osmanlı tarafından imparatorluğun tanınmasından sonra Fransa'nın Halet Efendi'ye soğuk tavrı değişmiştir.²⁴⁰ Halet Efendi, Paris bulunduğu sürede Marsilya'ya konsolos ataması görevini yapmıştır.²⁴¹

Halet Efendi devlete yazdığı mektuplarda şehir hayatından, devlet ricalinden, gazetelerden bahsetmiştir. Ancak iktisadi, askeri kurumlarını inceleyip bunlar hakkında bilgilendirme yapmamıştır. Bu durum Bâb-ı Âli'de Avrupa muhalifi olan kısmın karşıtlığının daha da körüklenmesine sebebiyet vermiştir. Bunun nedeni ise Halet Efendi'nin de garba olan muhalif tutumudur. Burada gördüğü komedya ve operadan asla memnun olmadığını da belirtmektedir. Halet Efendi'nin göstermiş olduğu bu aleyhtarlık, Sultan III.Selim'in ıslahatlarının engellenmesinde rol oynamıştır.²⁴² Napolyon'un imparatorluğunun tanındığı name ve yeni elçilik görevi ile gelen Muhib Efendi'nin tecrübesizliği sebebiyle Halet Efendi bir müddet daha Paris'te kalmıştır. Beş ayın ardından 11 Ekim 1806'da Paris'ten ayrılmıştır.²⁴³

²³⁶ Enver Ziya Karal, *Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği*, Kenan Yayınevi, İstanbul 1940, s.12,17; Süheyla Y. Gürgen, *Devletin Kahyası, Sultanın Efendisi Mehmed Said Hâlet Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s.69-70.

²³⁷ Karal, **a.g.e.**, s.52.

²³⁸ Gürgen, **a.g.e.**, s.90.

²³⁹ Kuran, **a.g.e.**, s.50-51.

²⁴⁰ Gürgen, **a.g.e.**, s.104-105.

²⁴¹ Kuran, **a.g.e.**, s.51; Gürgen, **a.g.e.**, s.83-84.

²⁴² Karal, **a.g.e.**, s.39,88-89.

²⁴³ Gürgen, **a.g.e.**, s.110.

Mehmed Said Halet Efendi, İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed Said'dir. Bazı devlet adamlarının katipliğininde bulunmuştur. Paris'te bulunduğu sefaret görevinden dönüşünde beylikçi vekili ve rikâb-ı hümayun reîsülküttâbı olmuştur. Ancak İngilizlerle gizli muharebe etmesinin şikayeti üzerine Kütahya'ya sürüldü. Daha sonra İstanbul'a dönüp nişancılık vazifesine getirildi. Ardından siyasi rekabetler içinde hayatına devam etti. Kasım 1822'de ise padişah emri ile öldürüldü.²⁴⁴

4.1.5. Abdürrahim Muhib Efendi (1806)

Muhib Efendi Paris'e 1806'da Sultan III.Selim tarafından gönderilmiştir. Muhib Efendi Austerlitz Zaferi sonrası tebrik ve imparator unvanını tasdik amacıyla gönderilmiş olsada asıl neden Fransa siyasetini izlemek ve ilişkileri iyi tutmaktır. Elçi 5 Haziran 1806'da huzura kabul edilmiştir.²⁴⁵ Fevkalâde büyükelçilik ile gönderilen Muhib Efendi bir müddet sonra Babıâli tarafından ikamet elçisi olarak görevlendirilmiştir. Burada bulunduğu elçilik görevi boyunca Zıştovi müzakerelerinde aracı sıfatıyla Prusya kralının murahhaslığında bulunmuştur.²⁴⁶

29 Mayıs 1807'de Sultan III.Selim tahttan indirilmiş yerine Sultan IV.Mustafa padişah olmuştur. Muhib Efendi bununla ilgili talimatnameyi 1 Kasım 1807'de Napolyon'a sunmuştur. Yine elçiliği döneminde tekrar bir saltanat değişikliği olmuş ve Sultan IV.Mustafa'nın hal'i ile Sultan II.Mahmud tahta çıkmıştır. Bu durum da Fransa Hükümeti'ne Muhib Efendi tarafından resmen bildirilmiştir.²⁴⁷

Resmi görevleri dışında şehri de ziyaret eden elçi, İmparatorluk kütüphanesine yaptığı ziyarette sonra Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'den okuduğu rasathaneyi çok merak

²⁴⁴ Abdülkadir Özcan, "Hâlet Efendi", *TDVİA*, cilt:15, TDV Yay., İstanbul, 1997, s.249-251.

²⁴⁵ Bertrand Bareilles, *Paris'te Bir Türk 1806-1811 'Fevkalade Büyükelçi Abdürrahim Muhib Efendi'*, (Çev. Birsal Uzma), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2018, s.9,16-18.

²⁴⁶ Kuran, **a.g.e.**, s.52-53; Unat, **a.g.e.**, s.188.

²⁴⁷ Kuran, **a.g.e.**, s.55,59.

ederek buraya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²⁴⁸ Bu durum yine Muhib Efendi'nin de seleflerinin yazdıklarından haberdar olduğunu göstermektedir.

Muhib Efendi'nin Fransa'da gezdiği yerleri, buraya gelişi ve buradaki genel durumu anlattığı sefaretnamesinin dışında bir de burada bulunduğu altı yıl boyunca Babiâli ile yaptığı yazışmaları, Fransız hükümeti ile yaptığı müzakerelerin ayrıntılarını ve şahsi görüşlerini kapsayan büyük bir sefaretnamesi daha bulunmaktadır.²⁴⁹ Abdurrahim Muhib Efendi, Babiâli'den aldığı talimat ile sırkatibi Galib Efendi'yi maslahatgüzar olarak bırakarak 21 Ağustos 1811'de Paris'ten ayrılmıştır.²⁵⁰

Abdürrahim Muhib Efendi'nin sefaretnamesi içerik bakımından Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in sefaretnamesine benzemektedir. Kendisi de öncelikle şehir planından bahsetmektedir. Ardından belli başlı ayrıntılarıyla emniyet sistemi ve ceza hukukunu anlatmaktadır. Oldukça karışık bulunduğu pasaport kurumu ile ilgili bilgiler verirken, bu sisteme kendisinin de şahit olduğunu eklemektedir. Davet ve tören usullerini yine kendisinin şahit olduğu durumlar üzerinden anlatmaktadır. Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in notlarında olduğu gibi Muhib Efendi'de Paris'te kadınların, erkeklerle bir arada rahatça dolaşması, davetlere katılması, birçok iş alanında faaliyette bulunarak sosyal hayatta aktif rol oynamalarına şaşırmaktadır. Ordular hakkında da zorunlu askerlik görevi ve muhafız birliğinden, ticaret ve posta teşkilatlanmasından bahseder. Paris'teki matbaa, Toulon'daki Tersane de görmüş olduğu mekânlar arasındadır.

Muhib Efendi görevinin zorluğu ve yükünü anlatan bir notu Napolyon'un generalleri tarafından Dubrovnik'in (Ragusa) işgal edilmesi haberini gazetelerden öğrenmesi sonucunda yazmıştır. Bunu gazetelerde görmesi üzerine Tallyrand ile görüşen elçi, kendisinden Rusları kontrol altında tutmak için yapılan bir durum olduğunu ve Rusların Korfu Adası'nı boşaltmaya başladıkları anda Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'ne iade edileceği cevabını almıştır. Bunun üzerine “*Allah bilir görüşmelerden*

²⁴⁸ Bareilles, **a.g.e.**, s.83-86.

²⁴⁹ Unat, **a.g.e.**, s.185-186.

²⁵⁰ Kuran, **a.g.e.**, s.62.

ne çıkacak. Uykusuz geceler geçiriyorum ve yardım etmesi için Allah'a yakarıyorum durmaksızın. İstanbul'da umut edilen ile burada umut etmemize imkan verilenler arasında büyük fark var."²⁵¹ cümlelerini kullanmıştır.

İstanbul'da doğmuş olan Abdürrahim Muhib Efendi, divan kaleminde yetişmiştir. Slobosia mütarekesinde de görevlendirilmiştir. Paris sefareti dönüşünde ilk önce defter emini görevini almış ardından 1819'da Tabhane-i Amire Nazırı olmuştur. 1821'de vefat etmiştir.²⁵²

4.1.6. Seyyid Mehmed Emin Vahid (1806)

Sultan III.Selim tarafından 1806'da elçi olarak Fransa'ya gönderilen Vahid Efendi'nin gidiş nedeni Bonaparte'ın Rusya üzerine yürüme kararı ile Doğu'da kendisine bir dost ülke araması ve bu sebeple Osmanlı ile bir dostluk antlaşması imzalamak istemesidir. Ancak uzun bir süre uğraşan elçi sadece bir kez Lehistan'da Bonaparte ile görüşebilmiştir.²⁵³ Elçi güzergâh üzerinde görüp gezdiği Peşte ve Viyana'dan bahseder. Viyana'daki 300.000 kitaplık büyük kütüphane ve otopsi salonuna duyduğu hayranlığı ve hayreti belirtir . Vahid Efendi Varşova'ya geldiğinde ise ancak üç gün sonra Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile görüşebilmiştir. Talleyrand elçiye Karadağ ve Sırbistan taraflarına ve İstanbul Boğazı'na Fransız askerlerini göndermekten bahseder. Bu durum Osmanlı'ya yardımdan ziyade devlet içerisinde ayrışmaya sebep olacak durumlardır. Vahid Efendi ise bu önerileri çeşitli bahaneler ile geçiştirmektedir.²⁵⁴

Elçinin, Napoleon ile görüşmesi ise aylar sonra gerçekleşmiştir. Elçi, Napoleon'un Rus Çarı ile buluşmasından sonra İstanbul'dan aldığı talimatla Paris'e doğru yola

²⁵¹ Bareilles, **a.g.e.**, s.32-33.

²⁵² Ali İhsan Gencer, "Abdürrahim Muhib Efendi", *TDVİA*, cilt: 1, TDV Yay., İstanbul 1988, s.292-293.

²⁵³ Yavuz Ercan, "Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefaretnâmesi", *OTAM*, sayı: 2, 1991, s.73-74; Unat, **a.g.e.**, s.201.

²⁵⁴ Ercan, **a.g.m.**, s.77-79.

çıkar. Bu arada Sultan III.Selim tahttan indirilmiş ve yerine Sultan IV.Mustafa çıkmıştır. Onun mektubu da verilmek üzere bir kez daha Napoleon ile görüşmüştür. Fransa dış politikasının Osmanlı karşısı olmasıyla Vahid Efendi'nin buradaki görevi sona ermiştir.²⁵⁵

Vahid Efendi'nin doğum tarihi belli olmamakla beraber Kilislidir. Gördüğü eğitimin ardından maliye kalemine girmiştir. Zecriye başkatibi ve muhassılı olmuştur. 1807'de biten sefaret görevinden sonra defter eminliği, reisülküttaplık, tophane nazırlığı, tersane eminliği ve 1814'te vezirlik görevi aldı. Dört defa vezirlik makamına getirilmiştir. 14 Ağustos 1828'de vefat eden Mehmed Emin Vahid'in Kütahya'da kurduğu bir kütüphane hala varlığını sürdürmektedir.²⁵⁶

4.1.7. Mustafa Reşid Paşa (1834-1836)

1834'te Cezayir durumunu görüşmek üzere fevkalâde orta elçi sıfatıyla Paris'e gönderildi. 1835 Mart'ında İstanbul'a döndüyse de aynı yıl Temmuz ayında Paris'e daimi elçi olarak atandı. 16 Temmuz 1841'de tekrar Paris'e elçi olarak tayin edildi. 1843 yılında tekrar gönderildiği Paris Sefareti ile bu göreve toplamda 4 kez getirilmiştir. Bunun dışında 1839'da Londra iken kısa süreli olarak tekrar Paris'e gitmiştir. Toplamda dört buçuk yıl kadar Paris'te kalmıştır.²⁵⁷

Paris'te bulunduğu ilk üç dönemde Fransızların Cezayir'den çıkması ve Mısır meselesi ile ilgilenmişken, son iki görevinde Lübnan sorunu üzerinde uğraşmıştır. Elçiliği dönemlerinde var olan ve ortaya çıkan sorunlara genel çözümler aramış ve hem Fransa hem de İngiltere'ye Osmanlı bütünlüğünün korunmasının Avrupa barışı için çok önemli olduğunu savunmuştur. Bunun dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun

²⁵⁵ Ercan, **a.g.m.**, s.80-81.

²⁵⁶ Atilla Çetin, "Seyyid Mehmed Emin Vahid", *TDVİA*, cilt:28, TDV Yay., Ankara 2003, s.468-469.

²⁵⁷ Kemal Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", *TDVİA*, cilt:31, TDV Yay., İstanbul, 2006, s.348; Bayram Kodaman, "Mustafa Reşid Paşa'nın Paris Sefirlikleri Esnasında Takip Ettiği Genel Politikası", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Seminer*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s.71.

modernleşme sürecinde Avrupa'nın yardımcı olması gerektiği görüşünde idi. Diplomatik faaliyetlerini de bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirmekteydi.²⁵⁸

13 Mart 1800'de İstanbul Davutpaşa'da doğmuştur. 1829 Edirne Barış görüşmelerine başkâtip sıfatıyla katılan Mustafa Reşid, Kavalalı ile görüşmelerde de ikinci katip olarak Mısır'a gitmiştir. Paris sefirliği dışında 1836 ve 1838'de Londra elçiliği ile görevlendirilmiştir. Sefaret görevinden sonra birçok kez sadaret makamına getirilen Mustafa Reşid Paşa, geçirdiği kalp krizi üzerine 7 Ocak 1858'de vefat etmiştir.²⁵⁹ Kendisi Tanzimat Fermanı'nın ilanını sağlayan, Osmanlı'da Batılılaşma hareketlerinde etkin rol oynayan, aktif siyasi hayatı olan ve birçok devlet mevkiinde görev yapmış önemli bir şahsiyettir.

4.1.8. Mehmet Nuri Efendi (1836)

Mustafa Reşid Paşa'nın ikinci Paris elçiliği vazifesinden sonra Mehmed Nuri Efendi 1836'da Paris elçiliğine atanmıştır. Nuri Efendi vazifesi öncesinde Reşit Paşa ile Cezayir ve Mısır meselelerini görüşmek için Paris'te bulunmaktaydı. Kendisi elçiliği boyunca da ağırlıklı olarak Cezayir meselesi ile ilgilenmiştir. Ancak uğraştığı iki mesele olan Mısır ve Cezayir meselesinden bir sonuç elde edemeyince görevinden azledilmiştir.²⁶⁰

Nuri Efendi divan kaleminden yetişmiştir. Sefirliğinden önce katip, mukataacı, kesedâr görevlerinde bulunmuş. 1836 ve 1839'da iki defa Paris elçiliği yapmıştır. 1842'de İran ile sınır görüşmelerinde memurluk yapmış olan Nuri Efendi 1843'te Erzurum'da vefat etmiştir.²⁶¹

²⁵⁸ Kodaman, **a.g.e.**, s.71-73.

²⁵⁹ Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", s.348-349.

²⁶⁰ Özlem Sonay, "Mehmed Nuri Efendi'nin Londra (1834-1836) ve Paris (1836-1837/1839-1841) Elçilikleri", *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:5, sayı:2, 2020, s.967-970.

²⁶¹ Süreyya, **a.g.e.**, s.1272.

4.1.9. Fethi Ahmed Paşa/Mustafa Sami Efendi (1838)

1838 baharında Paris Sefiri Fethi Ahmed Paşa'nın sefaret heyetine başkâtip olarak atanan Mustafa Sami sefaretilinde gittiği her yer hakkında coğrafi bilgilerden bahsetmiş, Roma'ya ulaştığında buradaki yapılardan, kütüphanelerden ve antikallardan bahsetmiştir. Burada Papa ile görüşmüş ve Floransa'ya geçmiştir. Floransa'daki teşrihhaneyi gezmiş ve ardından önce Bologna daha sonra Milano'ya varmıştır. Viyana, Berlin, Brüksel ve Londra'dan sonra nihayet Paris'e ulaşmıştır.²⁶² Paris ile ilgili şehrin yapısı, ahalinin; dini, eğitimi, mizacı, şehrin donanması, sağlık hizmetleri, eğitim, bilim ve postahane hizmetleri hakkında gözlemlerini notlarına eklemiştir.

Çeşitli kâtiplik görevlerinde bulunan Mustafa Sami, 1838'de Paris Sefiri Fethi Ahmed Paşa'nın maiyetine baş sırkatibi olarak gönderilmiştir. 1839'da İstanbul'a dönüşünde posta ve telgraf nazırlıklarına atanmıştır. Yazdığı Paris sefaretilini anlatan Avrupa Risalesi'nin yayınlanması ile Takvimhane Nazırlığına getirilmiş. Ancak 1841'de azledilmiştir. 1846'da Berlin, 1849'da Tahran sefirliklerine atanmıştır. Mustafa Sami 1855'te vefat etmiştir.²⁶³

²⁶² Mustafa Sami, *Avrupa Risalesi*, haz.Remzi Demir, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996, 16-38.

²⁶³ M. Fatih Andı, "Mustafa Sami Efendi", *TDVİA*, cilt:31, TDV Yay., İstanbul 2006, s.356.

5. OSMANLI-RUSYA İLİŞKİLERİ

1453'te İstanbul'un fethi ile Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesi Osmanlı ile Rusları sınırdaş yapmıştır.²⁶⁴ İlk diplomatik münasebetin başlangıcı da III. İvan zamanına rastlar. Kırım hanının III. İvan ile Sultan II.Bayezid'in arasındaki münasebeti tesis etmesi ile olmuştur.²⁶⁵ III. İvan , Kırım Hanı vasıtasıyla Sultan II.Bayezid'e Azak Şehri ve Kefe'de Rus tüccarların bir süredir baskıya maruz kaldığını bir mektup ile iletmış. Bunun üzerine bir Türk elçi Moskova'ya gönderilmiş ancak Litvanya'da durdurulup geri dönmeye mecbur edilmiştir. Ardından Rus elçilerin İstanbul'a kabul edilmesiyle 1497'de Rusya'dan gelen elçinin kaba davranışları neticesinde Sultan II.Bayezid hiçbir memurun Rusya'ya gönderilmeyeceğini bildirmiştir.²⁶⁶ Moskova ile ilişkilere ise doğrudan İstanbul ile değil Kefe valisi, Sultan Bayezid'in oğlu Şehzade Mehmet memur edilmiştir.²⁶⁷ Bugünkü kayıtlara göre Rusya'ya ilk kez 1514 yılında Osmanlı Devleti'nin Çar Vasil'e dostluk dileklerini tebliğ etmek üzere elçi gönderilmiştir.²⁶⁸

Osmanlı'nın genişleme dönemlerinde Akdeniz ve Balkan hakimiyeti siyaseti hakim iken Moskova knezliği dikkatlerini çekmemiştir. Ancak Rusların 1556-1557'de Astrahan'ı (Ejderhan) zaptederek Terek Nehri'ne kadar gelerek müstahkem mevkiiler kurmaları Türk-Rus münasebetlerini ciddileştirmiştir.²⁶⁹

Kazan ve Hacitarhan Hanlığı, Kuzey Kafkasya'daki bazı Çerkes beylerinin Rus himayesine alınması Osmanlı devlet adamlarının dikkatini Rusya'ya çekmiştir. Buralardan kaçıp gelen mülteciler ve Özbek ile Buhara hanlarından gelen elçilerinde Rus tehlikesi ve zulmünden bahsetmesi Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı harekete geçmesine zemin hazırlamıştır. 1569 ilkbaharında ise Ejderhan'ı almak üzere harekete

²⁶⁴ Haluk F. Gürsel, *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Baha Matbaası, İstanbul 1968, s.41.

²⁶⁵ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi 'Başlangıcından 1917'e Kadar'*, TTK Yayınları, Ankara 1987, s.118.

²⁶⁶ Gürsel, **a.g.e.**, s.36-37.

²⁶⁷ Kurat, **a.g.e.**, s.118-119.

²⁶⁸ Türkan Polatçı, *Rusya Sefâretnâmesi (1757-1758)*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s.1.

²⁶⁹ Gürsel, **a.g.e.**, s.40.

geçen Osmanlı ordusu, iklim şartlarının elverişsizliği, zaman problemi ve Don ile Volga nehirleri arasına yapılmak istenen kanalın yeterli araştırılmaması sonucunda geri çekilmiştir.²⁷⁰

Don Kazakları, Azak Kalesi'ni ele geçirmiş ancak muhafaza edemeyeceklerini anlayınca Moskova'ya bırakmak istemişler ancak Rusya o dönemde Osmanlı'yı karşısına almak istememiş ve 1643'te Osmanlı'ya geri iadesini sağlamışlardır.²⁷¹ 1672'de ise Polonya ile ittifak yapan Rusya, Osmanlı'ya karşı savaşa girmiştir. Ancak kuşatma Osmanlı lehine olunca ilk önce Polonya ile Osmanlı arasında Bucaş Antlaşması ardından 1678'de Veziriazam Kara Mustafa Paşa'nın serdarlığındaki ordu ile Ruslardan Çehrin'in alınmasıyla Osmanlı, Kırım Hanlığı ve Rusya ile Bahçesaray Barışı imzalandı.²⁷²

1686'da Mukaddes İttifak'a katılan, 1687'de Kırım'a sefer yapan Rusya I. Petro zamanında 1695 ilkbaharında Azak üzerine yürümüş fakat başarısız olmuştur. Bunun üzerine 1695-96 arasında tersane kurma emri veren Petro, tekrar Azak'ı kuşatmış ve bu kadar çabuk geri dönmelerini beklemeyen ayrıca bir önceki saldırıdan kalan tahribatı tamir edemeyen Türklerden 26 Temmuz 1697'de kaleyi almıştır.²⁷³ Bu durum Rusların Karadeniz'e çıkmasına bir adım olmasından ötürü önemlidir. Osmanlı'ya karşı ittifak amaçlı Avusturya, Hollanda ve İngiltere'ye elçilik heyeti gönderen Petro, istediği diplomatik başarıyı yakalayamamıştır.²⁷⁴

Karlofça'daki barış müzakerelerinde Osmanlı'nın Azak'ı talep etmesi Rusya tarafından reddedilmiştir. Sadece Azak değil, Kerç'in Osmanlı'ya teslimi de kabul

²⁷⁰ Kurat, **a.g.e.**, s.159-160.

²⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, cilt: III/II, TTK Basımevi, Ankara 2019, s.150-154.

²⁷² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, cilt:III/ITTK Basımevi, Ankara 2009, s.430; Gürsel, **a.g.e.**, s.41-43.

²⁷³ Kurat, **a.g.e.**, s.252-253; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar I*, s.583-584.

²⁷⁴ Kurat, **a.g.e.**, s.254-255.

görmemişti. Rusya ile Osmanlı arasında Kaniçe'nin teslimini ve Ukrayna üzerindeki bağımsızlığı içeren iki yıllık mütakere imzalanmıştır.²⁷⁵

Yönünü İsveç'e çeviren Rusya, Osmanlı ile 14 Temmuz 1700'de İstanbul Barışı'nı imzaladı. Azak Kalesi'nin Rusya'ya bırakıldığı antlaşmada Rusların İstanbul'da daimi elçi bulundurma şartı da vardır. İstanbul Antlaşması ile Doğu Avrupa'daki güç dengesi değişmiştir. Kırım Hanlığı artık Rus bölgesinde tehdit edici bir konumda değildir. Rus elçileri İstanbul'a gelirken Kırım Hanı'ndan izin almak zorunluluğu da bitmiştir.²⁷⁶ İlk elçi olarak 1702'de Tolstoy İstanbul'a gelmiştir. Kendisi 1714 yılına kadar görevine devam etmiştir. Kendisinin Osmanlı topraklarına gelişinin ilk yıllarında Edirne Vakası yaşanmış. Bu olaya notlarında yer vermiştir. Kendisine verilmiş görev üzere Osmanlı donanması ve Karadeniz bölgesi ile ilgili bilgiler aktaran Tolstoy, padişahın özel hayatı ve yönetim şekliinden de notlarında bahsetmektedir.²⁷⁷ Karlofça'dan sonra Osmanlı'nın doğuda Rusya ve İran ile mücadelesi devam etmekteydi. Ancak daha da çetin bir hal alacaktır.²⁷⁸

1709 yılına gelindiğinde İsveç Kralı XII. Karl, Rusya ile savaştığı sırada yenilip yaralı bir halde Osmanlı'ya sığındı. Osmanlı tarafında İsveç ile savaş halinde bulunan Rusya'dan Azak Kalesi alınmak ve Özü boyundaki bazı Rus kalelerinin yıkılması istenmekteydi. Sığınma olayı ve bu gerekçeler doğrultusunda saraya yapılan büyük bir toplantının ardından 20 Kasım 1710'da Rusya'ya savaş kararı verilmiştir.

Rusya, Osmanlı karşısında galibiyet alamayacağını anlayınca çar tarafından tüm taleplere hazır olduğu belirtilerek barış istenmiş ve Osmanlı Devleti'nin de savaşa devam etmeden barışı kabulü ile 21 Temmuz 1711'de Prut Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma Azak Kalesi'nin Osmanlı Devleti'ne iadesi, Lehistan üzerinden Rusya nüfuzunun kaldırılması, İstanbul'daki Rus ikamet elçiliğinin kaldırılması, müslüman

²⁷⁵ İnalçık, **a.g.e.**, s.178.

²⁷⁶ Kurat, **a.g.e.**, s.255-256; Gürsel, **a.g.e.**, s.51-52; İnalçık, **a.g.e.**, s.178-179.

²⁷⁷ İsmet Konak, "Diplomat P. A. Tolstoy'un Elçiliği ve Osmanlı'ya Dair İzlenimleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, cilt:30, sayı:2, (2015), s.18-21.

²⁷⁸ Güner Doğan, "İstanbul Antlaşması'ndan Berlin Antlaşması'na Osmanlı-Rus Sınırı ve Tartışmalı Alanlar (1724-1878)", [Bildiri], *XIX. Türk Tarih Kongresi*, 3-7 Ekim 2022, s.2.

esirlerin serbest bırakılması koşullarını içermekteydi. Rus çarının esir alma fırsatını kaçıran, Rus ordularını erzak ve mühimmatları ile serbest bırakan Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa ise azledilmiştir.²⁷⁹

Osmanlı ile Rusya arasında ilk dostluk antlaşması 1724 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'dır. Bu antlaşma sonrasında yapılacak sınır çizimleri iki önemli durumu göstermektedir. Osmanlı'nın Rus güvensizliği karşısında Fransa bundan sonraki hemen her çizimde garantör olarak bulunacaktır. İkinci nokta ise Osmanlı ilk kez araziye çıkmadan masa başında harita üzerinde sınır tayin işini yapacaktır.²⁸⁰

1736'da ise Rusya ve Avusturya ittifakının karşısında olan Osmanlı Devleti, ağırlığını Avusturya üzerine vererek 1739'da Avusturya'nın barış istemesini sağladı. Avusturya'nın savaşı bırakması üzerine Ruslar da 1 Eylül 1739'da Osmanlı ile Belgrad Antlaşması'nı imzaladı.²⁸¹ Belgrad Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Karlofça ve Pasarofça'da imzaladığı antlaşmalara nispeten en kârlı olanıydı. Daha önce uğradığı zararların bir kısmını telafi ederken diğer yandan siyasi platformun önemli addedilen iki devletine karşı aynı anda mücadele edebileceğini göstermiştir.²⁸² Belgrad Antlaşması'nda da sınır tayin ve tespitinde Fransa'yı garantör devlet olarak görmekteyiz. Rusya yeni sınır çerçevesinde Azak Kalesi ve bu kale dahil etrafındaki bazı kaleleri almıştır.²⁸³

Bundan sonraki süreçte ani bir baskınla Osmanlı arazilerine giren Ruslar, mülteci Lehlileri ve birçok İslam alimini öldürmüştü. Bunun üzerine 1768'de Osmanlı tarafından Rusya'ya savaş ilan edildi. Savaşta Tuna boyunca ilerleyen Rus askerleri Balkanlara tam olarak yerleşemesede Kırım'a girdi. Ardından Akdeniz'e geçerek Sakız Adası açıklarına geldiler. Aynı vakitlerde Mora'da Rumlar isyan çıkardılar.

²⁷⁹ Kemal Beydilli, "Prut Antlaşması", *TDVİA*, cilt:34, TDV Yay., İstanbul 2007, s.359-362.

²⁸⁰ Doğan, "*İstanbul Antlaşması'ndan Berlin Antlaşması'na Osmanlı-Rus Sınırı ve Tartışmalı Alanlar (1724-1878)*", s.3.

²⁸¹ Gürsel, *a.g.e.*, s.56-57.

²⁸² Polatçı, *a.g.e.*, s.10.

²⁸³ Doğan, "*İstanbul Antlaşması'ndan Berlin Antlaşması'na Osmanlı-Rus Sınırı ve Tartışmalı Alanlar (1724-1878)*", s.4-5.

Bunun üzerine Babıâli barış müzakerelerinin başlamasını istedi. Buna müteakip yapılan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, Karadeniz ve Azak Denizi çevresinde yaşayan Tatarların Osmanlı hakimiyetinden çıkması; Azak, Kerç, Kılburun kalelerinin Ruslara bırakılmasını içeren Osmanlı aleyhine maddeler içermektedir.²⁸⁴

Rusya, Osmanlı'dan Karadeniz ve Kırım başta olmak üzere her bakımdan toprak elde etme politikalarına Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra da devam etmiş. Bu durum Yaş Antlaşması'na kadar devam edecektir.²⁸⁵ Kırım'da meydana gelen karışıklıklar ise iki devlet arasında 10 Mart 1779'da Aynalıkavak Tenkihnamesi'ni imzalatmıştır. Bununla Rusya, Kırım üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olmuş. Ardından 1783'te burayı ilhak etmiştir.²⁸⁶

Osmanlı Devleti, İsveç ile ittifak yapmasının ardından 1787'de Rusya'ya savaş ilan etti. Başta Osmanlı'nın lehine olan savaş Özi Kalesi'nin düşmesi ile Rusların lehine geçti. Rusların ilerlemesi sonucunda Babıâli barış müzakerelerine mecbur kaldı ve 1791'de Kırım'ın Rusya tarafından ilhakının tanınması, Dinyester Nehri'nin iki devlet arasında ebedi sınır olmasını içeren maddelerin bulunduğu Yaş Antlaşması imzalandı.²⁸⁷ Kırım ve Kuzey Karadeniz'in Rusya tarafından ilhakı bütün Avrupa'yı telaşlandırmıştır. Rusya'nın bu başarıları karşısında Avrupa kuvvetler dengesi adına Osmanlı İmparatorluğu'nun muhafazası atık diplomaside "Şark Meselesi" olarak adlandırılmaktaydı.²⁸⁸

Bu süreçlerden sonra gerçekleşecek ittifak ise Fransa'nın, Mısır üzerine yürümesi ile Mora'da milliyetçilik duygularını körükleyerek Yunan Adaları'na yerleşme durumu sebep olmuştur. 23 Aralık 1798'de Osmanlı-Rus ittifakı yapıldı. 1799'da da İngiltere

²⁸⁴ Kurat, **a.g.e.**, s.289-291.

²⁸⁵ Doğan, "İstanbul Antlaşması'ndan Berlin Antlaşması'na Osmanlı-Rus Sınırı ve Tartışmalı Alanlar (1724-1878)", s.5.

²⁸⁶ Ayşe Arıkan, *1174 Tarihli Elçilik Hatıratı ve XV. – XVIII. YY Osmanlı-Rus İlişkileri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012, s.17.

²⁸⁷ Kurat, **a.g.e.**, s.291.

²⁸⁸ İnalçık, **a.g.e.**, s.126.

ile yapılan ittifak artık Osmanlı'nın 19.yüzyıl boyunca devam edecek denge politikasını başlatmaktaydı. Bu ittifak aynı zamanda ilk Rus-Osmanlı ittifakı olmakla beraber Rus donanmasının ilk kez boğazlardan geçmesi açısından da önemlidir.²⁸⁹

Bundan sonraki ittifak girişimi ise Fransa ve Avusturya tarafından yalnız bırakılan Osmanlı'nın yönünü Rusya'ya çevirmesi ile olmuştur. 24 Eylül 1805'te yeni Boğazlarda Rusya'nın hakimiyetine izin veren ittifak bir yıl sonra çıkan savaşla son bulmuştur. Osmanlı'nın Napolyon'un teşvikiyle Rus ittifakına aykırı davranması Rusya tarafından protestoya sebep oldu. 1806'da savaş ilanı vermeden Eflak-Boğdan'ı işgal eden Ruslar ile Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. 1812 yılında iki taraf arasında Bükreş Barışı yapıldı. Rusların sınırı Turla Nehri'nin daha güneyine kadar ulaşmıştır. Eflak-Boğdan, Osmanlı'ya iade edilirken, Baserabya Rusya'ya verildi ve Prut sınır kabul edildi.²⁹⁰

1815 Viyana Kongresi'nden sonra Rusya Osmanlı'yı parçalama hareketine hız vermiş ve Yunanlılar üzerine yoğunlaşmıştır. Yunan bağımsızlığı diğer azınlıklarında Osmanlı'dan ayrılmasında bir başlangıç olacaktır. Yunan isyanlarından faydalanan Rusya 7 Ekim 1826'da Akkerman Mukavelesi'ni imzalayarak Eflak-Boğdan üzerinde avantaj kazanmıştır.²⁹¹

Rum meselesi bahanesi ile Akdeniz'e donanma gönderen Fransa ve İngiltere'ye Rusya'da iştirak etmiştir. 20 Ekim 1827'de Navarin'deki Türk donanmasının imhası sonrasında ise Rusya, yeniçeri ocağının ilhak edilmesinden faydalanan Osmanlı'ya savaş açmıştır. Savaş Rusların üstünlüğü ile sonlanmış ve imzalanan Edirne Muahedesi ile azınlıklara Osmanlı tarafından haklar tanınarak Yunanlılara bağımsızlık verilmiştir. Bu durum hem Balkanlarda Rusların nüfuzunu arttırmış hem de Ortodoks tebaanın himayesi adı altında Osmanlı'nın iç işlerine karışmasına fırsat vermiştir.²⁹²

²⁸⁹ Gürsel, **a.g.e.**, s.67-69.

²⁹⁰ Gürsel, **a.g.e.**, s.11-12; Doğan, “İstanbul Antlaşması'ndan Berlin Antlaşması'na Osmanlı-Rus Sınırı ve Tartışmalı Alanlar (1724-1878)”, s.6.

²⁹¹ Gürsel, **a.g.e.**, s.81-84.

²⁹² Kurat, **a.g.e.**, s.324-325.

Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı üzerine Sultan I.Mahmud, Çar I.Nikola'dan yardım istemiş. İmparator hemen bir ordu göndererek Boğaz içine gelmiştir. Bu durumun İngiltere ve Fransa'yı telaşa düşürmesi Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı Devleti'nin uzlaşmasını sağlamış olsa da Rusya geri çekilmeden Babıâli ile 1833'te Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma Rusya'nın boğazlarda özel bir statü kazanmasını sağlamıştır. Ancak bu üstünlük Osmanlı'nın 1839'da Nizip yenilgisi ve Boğazlar Mukavelenamesi ile Avrupalı devletler tarafından bertaraf edilmiştir ve Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın hükümleri son bulmuştur.²⁹³

5.1. Osmanlı-Rusya Elçilik Münasebetleri

Rusya'ya gönderilen elçilerin sefaretnamelerinde görülen ortak paydalardan biri kalelerin, yolların çok kötü olmasıdır. Bunu Nişli Mehmed Ağa ve Mehmed Emni Efendi de yazılarında belirtmektedir. İaşe sorunu ve mübadele yapılacak yerler ile ilgili çıkan tartışmalar da heyetleri fazlaca uğraştırmıştır. Nişli Mehmed Ağa'nın yolda karşılaştığı Hasan Çavuş'un kendisini bu konuda uyarması daha sonra Mehmed Ağa'nın bunu maiyetiyle tecrübe etmesi ve Mehmed Emni Efendi'nin de kendinden sonra gelecek sefirleri iaşe sıkıntısı konusunda uyardığı görülmektedir. Rus elçiler ile mübadele yapılacak yerlerin belirlenmesi ve mübadele tarihlerinde de sıkıntılar yaşanmıştır.

Şehdi Osman Efendi, Abdülkerim Paşa ve Mustafa Rasih Paşa'nın sefaretnamesinde ortak olan, sorunlardan diğeri de esirler konusudur. Kendilerine sığınan esirleri himayelerine almış olan ve diğer esirlerin iadesi konusunda uğraşan elçiler Rusların baskıları ile karşılaşmıştır.

²⁹³ Kurat, **a.g.e.**, s.325-326; İnalçık, **a.g.e.**, s.129-130.

5.1.1. Nişli Mehmed Ağa (1722)

Osmanlı Devleti, Rusların Osmanlı hakimiyetindeki Lezkiler ve Kabartay ülkesine yaptığı saldırıların aslını öğrenmek, Şirvan Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girdiğini belirtmek ve İran'ın iç karışıklıklarından faydalanarak ittifak yapmak amacıyla Rusya'ya bir elçi göndermeye karar verilmiştir. Bu amaçla kapıcıbaşlarından Nişli Mehmed Ağa orta elçi sıfatıyla Rusya'ya elçilikle görevlendirilmiştir.²⁹⁴

Mehmed Ağa sefaretnamesinde yolculuk sırasında kendisinden bir yıl önce Moskova'ya gönderilen Mustafa Ağa'nın maiyetinde bulunan divân çavuşlarından Hasan Çavuş ile karşılaştığını ve kendisinin iase tedarik edilmesi konusunda zorluk çektiğini ve Rusların bunu gidermeyerek bunun yerine para verdiklerini söyler. Nitekim aynı sıkıntıyı kendi maiyetiyle yaşamıştır. Sefaretnamesinde buna şu sözleri ile değinmektedir.²⁹⁵

Yine Mehmed Ağa yolculuğu sırasında Barabaş Kazak Hatmanı ile karşılaşmış ve Hatman kendisinden Çar I.Petro'nun seferlerden vazgeçmesi konusunda aracılık yapmasını istemiştir.²⁹⁶ Nihayet Moskova'ya varan elçilik heyeti, Rus heyeti ile görüşmeleri sırasında Rus devlet adamlarının Osmanlı Devleti'ni protokol olarak ve diplomatik açıdan geride bırakmalarına izin vermeyerek itibarı koruduğunu belirtir. Rusların bazı ısrarcı kurallarını ise name-i hümayuna saygısızlık olarak nitelendirmiş ve kabul etmemiştir.²⁹⁷

Mektupların yerine ulaştırılmasından sonra başvekilin başkanlığındaki mecliste Kabartay'dan isyan eden ve kaçan Arslan Bey meselesi ve aradaki ihtilaflı diğer

²⁹⁴ Aydın Mertayak, *Nişli Mehmed Ağa'nın Sefâreti ve Sefâretnâmesi (1722-1723)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2005, s.18; Unat, **a.g.e.**, s.62.

²⁹⁵ Mertayak, *Nişli Mehmed Ağa'nın Sefâreti ve Sefâretnâmesi (1722-1723)*, s.20-21.

²⁹⁶ Mertayak, *Nişli Mehmed Ağa'nın Sefâreti ve Sefâretnâmesi (1722-1723)*, s.19.

²⁹⁷ Mertayak, *Nişli Mehmed Ağa'nın Sefâreti ve Sefâretnâmesi (1722-1723)*, s.86-87.

meselerde konuşulmuştur.²⁹⁸Mehmed Ağa, Ekim 1722’de İstanbul’dan ayrılmış ve 17 Şubat 1723’te dönmüştür.

Mehmed Ağa’nın hayatı ile ilgili ise Sicill-i Osmanî’de kapıcıbaşı olup, İbrahim Paşa’nın sedareti döneminde 5 yıl Kastamonu’da kalmış. Affedildikten sonra Mısır’a memur olduğu sonrasında sipahi ağası ve başbaki kulu olduğu ardından vefat ettiği yazmaktadır.²⁹⁹

5.1.2. Mehmed Emni Efendi (1740)

18 Eylül 1739 Belgrad Antlaşmasının ardından 17. maddeye ilişkin olarak taraflar arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlemek maksadıyla Avusturya ve Rusya’ya elçi gönderilmesine karar verilmiştir. Bu maksatla Avusturya’ya Canibi Ali Paşa, Rusya’ya ise Mehmed Emni Paşa Anadolu Beylerbeyi payesiyle görevlendirilerek 11 Mayıs 1740’da yola çıkmıştır. Mehmed Emni Paşa’nın maiyetinde kardeşi İbrahim Bey ve divan kâtibi Şehdi Osman Efendi’de bulunmaktadır.³⁰⁰ İkili ilişkilerin düzenlenmesi maksadı dışında Azak Kalesi’nin yıkımı, esir mübadelesi ve protokolde çarlara imparator unvanı atfedilmesi de sefaretin sebeplerinden bazılarıdır.

Çariçenin vefatı ve yerine VII.İvan’ın çarlığa getirilmiş olması sebebiyle, Padişah I.Mahmud’un yeni çar ile dostluk antlaşmasına devamı konusu ve verilecek imparator unvanı için cevap bekleyen Rus tarafı, Mehmed Emin Paşa ve maiyetini görüşme için bekletmiştir. Heyet bundan öncede elçi mübadelesi için Rus tarafı ile antlaşma konusunda uzun süre beklemiş bulunmaktaydılar.³⁰¹

²⁹⁸ Mertayak, *Nişli Mehmed Ağa’nın Sefâreti ve Sefâretnâmesi (1722-1723)*, s.25.

²⁹⁹ Süreyya, **a.g.e.**, s.949.

³⁰⁰ Unat, **a.g.e.**, s.73-74; Tahir Sevinç, **a.g.e.**, s.13,31.

³⁰¹ Münir Aktepe, *Mehmed Emni Beyefendi (Paşa)’nın Rusya Sefâreti ve Sefâret-nâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s.16-17.

Osmanlı tarafından esas namenin gelmemesinden ötürü Rus tarafı, sefaret heyetine Petersburg'da karşılama merasimi yapılmayacağını belirtmiş ve kış mevsiminde yollarda fazlasıyla sıkıntı çeken heyet ile aralarında münakaşa olmuştur. İstenilen name gelene kadar heyet, bahanelerle Petersburg'a geç götürülmeye çalışılmıştır. Sonunda Haziran 1741'de Petersburg'a gelen heyet Azak Kalesi'nin yıkılması, esir mübadelesi, imparatorluğun tanınması vb. meseleler hakkında temessük imzalayarak görevini tamamlamıştır.³⁰²

Rusya'da tekrardan yaşanan taht değişikli sebebiyle sefaret heyetinin dönüşü gecikmiştir. Dönüşte yine Ruslarla yapılacak elçi mübadelesi konusunda antlaşmazlık yaşanmıştır. 30 Mart'ta gerçekleşen mübadelenin ardından Mehmed Emnî Paşa ve maiyeti geri dönüş için yola devam etmiştir. Heyet 20 Mayıs 1742'de İstanbul'a gelmiştir.³⁰³ Mehmed Emnî Paşa'nın yazmış olduğu sefaretname manzum bir mukaddime ile başlamakla beraber ağır bir üsluba sahiptir. Heyetin elçilik sürecini anlatan sefaretname yeni başlayan Rus- İsveç savaşı hakkında da bilgi vermektedir.³⁰⁴

Mehmed Emnî Paşa, Vidin Muhafızı olup Mevlana soyundan gelen Yusuf Paşa'nın oğludur. 1703'e kadar Enderun'da eğitim görmüş ancak III.Ahmet'in tahta çıkışıyla beraber buradan ayrılarak muhtelif yerlerde hizmet görmüştür. Divan kâtipliğinin ardından Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'ya mektupçu olmuştur. Defterhane-i amire eminliğinde iken Rusya sefaretine görevlendirilmiştir. Ölümüyle ilgili tam bir kesinlik yoktur. Ancak Rusya sefaretinden sonra çok yaşamayan Mehmed Emnî Efendi pek yüksek mevkiler elde eden biri olmamış, merkezde ikinci sınıf bir memur olarak kalmıştır.³⁰⁵

³⁰² Aktepe, **a.g.e.**, s.18-21.

³⁰³ Unat, **a.g.e.**, s.82; Aktepe, **a.g.e.**, s.22-25.

³⁰⁴ Unat, **a.g.e.**, s.74; Aktepe, **a.g.e.**, s.22.

³⁰⁵ Aktepe, **a.g.e.**, 9-10,28.

5.1.3. Derviş Mehmed Efendi (1755)

Derviş Mehmed Efendi, Sultan III.Osman'ın cülusunu bildirmek üzere 1755'te Rusya'ya elçilikle görevlendirilmiştir. Rus tarafı için Derviş Mehmed Efendi'nin getireceği mektup imparator unvanının kullanılıp kullanılmadığı meselesi sebebiyle merakla beklenmekteydi. Beklenen mektup 4 Mayıs 1755'te merasimle imparatoriçeye teslim edilmiştir. Sefaretname mektup teslimi dışında Petersburg şehri, sarayla, balo, tersane ve Rus donanması hakkında kısa bilgiler içermektedir.³⁰⁶

İzzet Ali Paşa'nın mühürdarlığından yetişerek çavuşlar katibi, küçük ruznameci görevlerinde bulunan Derviş Mehmed Efendi, Sicill-i Osmanî'de 1755'te Leh elçiliği ile görevlendirildi olarak yazmaktadır. Ancak Faik Reşit Unat bu bilginin yanlış olduğunu belirtir. O tarihte Rusya'ya elçi olarak görevlendirildikten sonra 1765'teki ikinci Rus sefaretine kadar cizye muhasebecisi, süvari mukataacısı, sipahi kâtibi görevlerinde bulunmuştur. 1765'teki ikinci Rusya elçiliği vazifesi dönüşünde vefat etmiştir.³⁰⁷

5.1.4. Şehdî Osman Efendi (1757)

Şehdî Osman Efendi, Sultan III.Mustafa'nın cülusunu bildirmek üzere şikk-ı sani defterdarlığı payesiyle 9 Kasım 1757'de Rusya'ya elçi olarak tayin edilmiştir.³⁰⁸ Kendisi daha önce Mehmed Emnî Paşa'nın sefaret heyetinde bulunmuştur. Bunu sefaretnamesinde “*Lakin mukaddemâ elli üç târihinde (1740) taraf-ı Rusiyye'ye bu's buyurılan Emnî Mehmed Bey merhûmun divân kâtibi ba'dehû kethüdâlığı hidmetinde bulunmam...*” sözleriyle ifade etmektedir.³⁰⁹

³⁰⁶ Unat, **a.g.e.**, 100-101.

³⁰⁷ Süreyya, **a.g.e.**, s.414; Unat, **a.g.e.**, s.99.

³⁰⁸ Uğur Demir, “Şehdî Osman Efendi”, *TDVİA*, cilt:38, TDV Yay., İstanbul 2010, s.427; Unat, **a.g.e.**, s.107.

³⁰⁹ Polatçı, **a.g.e.**, s.25.

Çoğunlukla diğer sefaretlerde olduğu gibi Şehdî Osman Efendi'nin sefaretinde de protokol sorunu yaşanmıştır. Bunun dışında sefaret sırasında kendisine sığınan esirleri koruması da problem olmuştur. Buna karşın takındığı tavır önce Sadrazam Ragıp Paşa tarafından uyarılmasına daha sonra Rusların müdahalesine sebep olmuştur.³¹⁰

Elçiye verilmiş olan görevlerden biri de eskiden Rusya'ya esir düşmüş müslümanları kurtarmaya çalışmaktır. Bu sebeple kendisine binbir güçlüklerle yaklaşan bir Türk kızını ve daha sonra Gluchov'da da kendisine sığınan bir Türk esiri himayesine almıştır. Mihmandarın uyarılarına karşı da “...illâ dâ'iremize i'lân-ı İslâm ile gelenler muktezâyı ahdnâme-i hümayûn üzre elbedde kabûl olunacağı senin dahi ma'lûmun olduğundan kat'-ı nazar bu makûle umûra elbedde makarr-ı hükûmetinizde bir nizâm virilür.” Diyerek esirleri geri vermemiş ve Moskova ve Novgrad'dan geçerek Petersburg'a varmıştır.³¹¹

Başvekilin ziyareti ve teslim edilen mektuptan sonra imparatoriçeye yapılacak ziyarette söylenecek nutuk metninde yapılması istenilen değişikliklerin elçi tarafından yapılmaması, Rusya tarafında görüşmenin ertelenmesine sebep olmuştur. Nihayet elçi 10 Temmuz 1758'de Petrehof Sarayı'nda İmparatoriçe Elizaveta'ya name-i hümayunu vermiştir. Ziyaret sonrasında ise başvekil tarafından, ziyaretteki tavırlarından ötürü elçiye teşekkür edilerek o güne kadar yapılanlar için de özür dilenmiştir.³¹²

Namenin verilmesinin ardından ziyafet tertip edilmiştir. Ziyafette elçinin yiyip içmesi orada bulunan kişilerce izlenmiş. Bu durumu Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin ziyareti dahil olmak üzere birçok elçilik heyetinde görmekteyiz. Bu durumla ilgili Şehdî Osman Efendi'nin de şöyle bir notu bulunmaktadır: “...hattâ istimdâd için devetlerinde mukîm Leh kralının oğlu ve Çâsâriçenin veli'ahdı olan yeğeni tebdîl-i hey'et ile gelüp bakiyye kalan hoşâblarımızdan nasîbleri olmağla birâz beyzâdeleriyle

³¹⁰ Demir, “Şehdî Osman Efendi”, s.427.

³¹¹ Polatçı, a.g.e., s.12,27.

³¹² Polatçı, a.g.e., s.14.

sefâlanmışlardur.”³¹³ sözleriyle III. Petro ve Lehistan Kralı III. Auguste’nun oğlunun tebdili kıyafetlerle elçinin artan hoşafının tadına baktığı belirtmektedir.³¹⁴

Şehdî Osman Efendi’nin iki defa istediği dönüş izni kabul edilmeyerek kendisinin musikî ve tiyatro oyunlarına icabeti sağlanmıştı. Tersane, kaleler, Baltık Denizi donanması, Petersburg’daki devlet müzesi ve matbaası gezdirilmiştir.³¹⁵

Dönüş yolunda ise Şehdî Osman Efendi, esirlerin iadesi teklifi ve gerekirse zor kullanılacağı tehdidiyle karşılaşmış ancak aldırış etmeyerek yola devam etmiştir.³¹⁶ 3 Eylül 1758’de heyet dönüş için yola çıkmıştır. 21 Aralık 1758’de İstanbul’a varmıştır.³¹⁷

1740’da Mehmed Emnî Paşa’nın sefaret heyetinde bulunan Şehdî Osman Efendi’nin bu tarihten önce ne yaptığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Kağıt eminliği yaparken 1747’de bir yıl süreyle Avlonya ve Eğriboz mukataacılığına başlamıştır. 1765/1766’da baruthane bina emini, sipah katibi, 1769’da başmuhasebecilik, Bender ordusu defterdarlığı yapmış olan Şehdî Osman Efendi ordunun dönüşünde Eylül 1769’da vefat etmiştir.³¹⁸

5.1.5. Silahtar İbrahim Paşa-Necati Efendi (1771)

Necati Efendi tarafından yazılmış olan Tarih-i Kırım adlı eser diğer sefaretnamelerden farklıdır. Necati Efendi 1768-1174 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Kırım cephesi serdarı İbrahim Paşa’nın defter eminliği vekilliğinde bulunmaktaydı. Yazdığı eserin ilk bölümü savaş süreci ile ilgili bilgi vermektedir. Kırım ve Nogayların Osmanlı

³¹³ Polatçı, **a.g.e.**, s.42.

³¹⁴ Polatçı, **a.g.e.**, s.14.

³¹⁵ Unat, **a.g.e.**, s.110; Polatçı, **a.g.e.**, s.15.

³¹⁶ Unat, **a.g.e.**, s.110-111.

³¹⁷ Polatçı, **a.g.e.**, s.15.

³¹⁸ Süreyya, **a.g.e.**, s.1572; Demir, “Şehdî Osman Efendi”, s.427-428.

Devleti'ne itaattan uzaklaşarak Ruslara karşı hemen bozgunluk gösterdiklerini hatta Maksut Giray Han'ın Ruslarla anlaşmış olup Kırım'ı Ruslara bıraktığı ihbarını aldığını söylemektedir. Bu konuda aynı zamanda Osmanlı hükümetini de eleştiren Necati Efendi, Kırım üzerine düşmediklerini belirtir.³¹⁹

Sahip Giray ve Şahin Giray Ruslarla beraber Osmanlı askerlerini muhasara ederek Kırım'dan geri çekilmelerini istemişlerdir. İlk olarak 9 Temmuz 1771'de Necati Efendi, kısa bir süre sonra ise Silahtar İbrahim Paşa Ruslara esir düşmüştür.³²⁰

Unat'a göre eserin sefaretname sayılabilecek kısmı ise bundan sonra başlamaktadır. İmparatoriçenin daveti ile esir düşen maiyetin bir kısmını bırakan Silahtar Paşa yaklaşık otuz kadar kişi ile Petersburg'a yola çıkmıştır. Yolculuk sırasında karantina sebebiyle ateş yakan Ruslar, esirlerin üstünden geçerek dezenfekte olmalarını istemeleri üzerine birkaç esirin ölümüne sebep olmuşlardır. Zorlu geçen altı ayın sonunda maiyet Petersburg'a kalacağı konağa varmıştır.³²¹

Burada ise İmparatoriçe Katerina ile İbrahim Paşa'nın arası Tuğla'da bırakılan askerler sebebiyle bozulmuş ve paşanın imparatoriçenin davetine icabet etmemesi sebebiyle maiyetiyle birlikte üç ay boyunca odalarına hapsedilmişlerdir. Bender muhafızı Mehmet Emin Paşa'nın ikna etmesi ile resmi kabule imparatoriçenin sarayına gitmeyi kabul eden İbrahim Paşa ve heyetin hapsolma süreci bitmiştir.³²² Kaynarca Muahedesi'nden sonra 10 Şubat 1775'te üç buçuk sene sonra esareti biten heyet Petersburg'tan ayrılmıştır. Aynı yılın 12 Temmuz'unda İstanbul'a varmışlardır.³²³

³¹⁹ Unat, **a.g.e.**, s.117-118.

³²⁰ Erhan Afyoncu, *Necati Efendi Târih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990, s.VII.

³²¹ Unat, **a.g.e.**, s.122-123.

³²² Afyoncu, *Necati Efendi Târih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)*, s.VIII.

³²³ Unat, **a.g.e.** .s.127-128.

Sefaretnamenin içeriğinde Kırım'ın Rusların hakimiyetine geçmesinde rol oynayan Şahin Giray'ın hem muharebe esnasında hem Kırım ile Rusya arasında yapılan antlaşmada gösterdiği faaliyetler, Gürcü hanının İran baskılarından dolayı Rusya'dan yardım istemesi, 1773'te Rusya'daki Pugaçev İsyanı yer alır.³²⁴ Bunun dışında Kırım Yarımadası, Kefe, Petersburg'un coğrafi konumu ve iklim şartları, opera ve tiyatro, maskeli balo, ziyafetler, müze, tersane, asker ve vergi sistemi hakkında bilgiler de sefaretnamenin içeriğinde bulunmaktadır.

5.1.6. Abdülkerim Paşa (1774)

Küçük Kaynarca Antlaşmasının 27. maddesine göre antlaşmayı kuvvetlendirmek amacıyla iki tarafın birbirine büyükelçi göndermesine karar verilmişti. 1772'de başmuhasebeci payesiyle Rusya ile mütareke müzakerelerine memur edilmiş olan Abdülkerim Paşa, Sultan I.Abdülhamid tarafından 1774'te Rusya'ya büyükelçilik ile görevlendirilmiştir. Sefareti anlatan sefaretnamesi ise seferi-i sani olarak atanan Mehmed Emin Nahifî tarafından yazılmıştır.³²⁵ Sefaretnamede geçen “*selefine kıyasla bütün malzemeleri verilmiştir*”³²⁶ sefaret heyetinin donanımın, hazırlığının daha özenli ve büyük olduğunu gösterir. Heyet 2 Şubat 1775'te İstanbul'dan yola çıkmıştır.³²⁷

Elçi mübadelesinin yapılacağı Hotin civarına bir gün önceden ulaşan heyet, Rusya tarafının kış şartlarından ötürü daha geç geleceğini öğrenmesi üzerine civarda bir köye yerleşmiştir. Mübadelenin gerçekleşeceği zaman yine teşrifat problemi ile uğraşılmıştır.³²⁸ Talep etmesi üzerine kapıcıbaşılarından Karahisarlı Ahmet Beyle, beylerbeyilerden eski Beyşehir sancağı mutasarrıfı Kara Mütesellim Ahmet Paşa mihmandar tayin edilmiştir.³²⁹

³²⁴ Afyoncu, *Necati Efendi Târih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)*, s.XII.

³²⁵ Unat, **a.g.e.**, s.129-130.

³²⁶ Arıkan, *1174 Tarihli Elçilik Hatıratı ve XV. – XVIII. YY Osmanlı-Rus İlişkileri*, s.53.

³²⁷ Unat, **a.g.e.**, s.130.

³²⁸ Arıkan, *1174 Tarihli Elçilik Hatıratı ve XV. – XVIII. YY Osmanlı-Rus İlişkileri*, s.59.

³²⁹ Unat, **a.g.e.**, s.130-131.

25 Ağustos 1775'te ilk olarak Kief şehrine gelen heyet 21 Ekim 1775'te büyük bir sefaret alayı ile Moskova şehrine girmiştir. İlk önce başvekili ziyaret ederek sadrazamın mektubunu veren elçi ertesi gün merasimle imparatoriçeye muahedenin tasdiknamesini, name ve hediyeleri vermiştir.³³⁰

Elçi, Ruslarla Türk ve Müslüman esirlerin iadesi hususunda ilişkileri kesmeye kadar varan ısrarlarda bulunmuş. Ancak Rus tarafının sefaretnamede de belirtildiği üzere *“Hristiyan oldukları papazların defterlerinde yer almaktadır.”* demesi üzerine birçok esiri geri vermemiştir. Elçi ise esirlerden kendi himayesine girenler ile yetinmek zorunda kalmıştır.³³¹

Sefaretname; Kifo Kalesi, köprü üzerinden geçilen Özi Nehri, Niejin şehri, Küçük Rusya diye tabir edilen Pesma adlı köy, Turla benzeri Oka Nehri gibi geçilen mahallerden bahsetmektedir. İmparatoriçeye takdim edilen name ve hediyelerin ardından orada bulunan süre zarfında katılmış olunan davetler, oynanan kağıt oyunları, santranç, komediyehâne diye tabir edilen tiyatro, maskeli balo ve imparatoriçenin mücevherat odası sefaretnamede bahsedilen konulardır. Moskova şehrinden de bahseden sefaretname, şehrin büyük ve geniş olduğunu, fabrikaları, çarşı-pazarı, darphanesi, soğuk bir iklime sahip olmasından ötürü sera tarzı yerler kurarak buralarda üretilen bazı yiyeceklere de değinir.

Abdülkerim Paşa, Burnazzâde diye meşhurdur. Mustafa Hattî Efendi'nin hizmetinde bulunmuş ve Sadrazam Mehmed Paşa'ya mühürdar olmuştur. Sefirliğinden önce çavuşbaşı vekili, nüzûl emini, sipah katibi, süvari mukabelecisi olan Abdülkerim Paşa 1772'de Rusya mütakere memuru oldu. 1773'te çavuşbaşı, Rusya sefaretinden sonra hâcegânlığa dönmüş, başmuhasebeci, ruzname-i evvel ve defter emini olmuştur. 1788/1789'da vefat etmiştir.³³²

³³⁰ Unat, **a.g.e.**, s.131-132.

³³¹ Unat, **a.g.e.**, s.132.

³³² Süreyya, **a.g.e.**, s.122.

Keşanlı olan Mehmed Emin Nahifî, Rusya sefaretinde sefer-i sani olmadan önce Divan Hümayun kaleminde mühimmenüvis, mektûbî-i sadâret serhalifesi ve orduda beylikçi görevlerinde bulunmuştur. Sefaret dönüşünde tezkire-i sani, 1776'da sipah katibi, 1779'da süvari başmukabelecisi, tezkire-i sani, 1783'te tezkire-i evvel ve mektûbî-i sadr-ı âlî, 1784'te cizye muhasebecisi, 1785'te ikinci kez tezkire-i evvel ve 1788'de reis vekili olmuştur. Reis vekilliğinden indikten birkaç gün sonra vefat etmiştir.³³³

5.1.7. Mustafa Rasih Paşa (1793)

Yaş Muahedesinin onuncu maddesi gereğince iki tarafın birbirine fevkalâde büyükelçi göndermeleri gerekmekteydi. Bu sefaretin bir diğer amacı da Ruslara esir düşen din ve isimleri değiştirilen müslümanların kurtarılıp, geri iadesini sağlamaktı.³³⁴ Osmanlı tarafı bu görev için Rıkâb-ı hümayun kethudalığından açıkta Mustafa Rasih Efendi'yi Rumeli Beylerbeyi payesiyle Petersburg'a büyükelçi tayin etmiştir. Kendisi Mayıs 1792'de elçiliğe tayin olmuş, 1793 yılı başına kadar devam eden hazırlıklardan sonra 31 Ocak 1793'te İstanbul'dan ayrılmıştır.³³⁵

Yola çıkan heyet daha önceki sefaret problemlerinden biri olan mübadele ile uğraşmıştır. Bir takım yazışma ve müzakereler sonunda Mart sonu- Nisan başı gibi Bender'de yapılacak olan mübadele, 5 Haziran'da Tombasar'da yapılmıştır.³³⁶ Petersburg'a varılmasının ardından önce sadrazamın mektubu, başvekile verilmiş ardından 26 Ekim 1793'te imparatoriçenin huzurunda name-i hümayun teslim edilmiştir.³³⁷ Name ve hediyelerin tesliminden iki gün sonra elçi Mustafa Rasih Efendi adına bir balo tertip edilmiştir. Yine adına verilen resmi ziyafetten sonra İmparatoriçe Katerina'nın namesini alarak Petersburg'dan ayrılmıştır.

³³³ Süreyya, **a.g.e.**, s.1222.

³³⁴ Unat, **a.g.e.**, s.163-166.

³³⁵ Yılmaz Karakaya, *Mustafa Rasih Efendi'nin 1793 Tarihli Rusya Sefâretnâmesi*, İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s.1; Unat, **a.g.e.**, s.164.

³³⁶ Karakaya, *Mustafa Rasih Efendi'nin 1793 Tarihli Rusya Sefâretnâmesi*, s.21.

³³⁷ Karakaya, *Mustafa Rasih Efendi'nin 1793 Tarihli Rusya Sefâretnâmesi*, s.24.

Gönderilme sebeplerinden diğeri olan ve sorun yaşanan bir konu da esirler konusudur. Esirlerin iadesi ile ilgili mesele Rusya devlet adamlarının doğrudan temasa imkan verilmeyerek, tercümanlar ve ikinci derece devlet adamları ile muhattap bırakılarak zorlaştırılmıştır.³³⁸

Bu sefarete ait sefaretname maiyette bulunan Silahdar Katibi Seyyit Abdullah Efendi tarafından yazılmıştır. Sefaret katibi olan Abdullah Efendi ile ilgili bilgi mevcut olmamakla beraber kendisine sefaretten sonra silahtar katipliği görevi verilmiştir.³³⁹ Sefaretnamede bahsedilen diğer konular yol üzerinde görülen Germencik Atölyeleri ve Tula şehri sarayı tesisleri, Moskova'daki hazine dairesi, askeri teşkilat, cephanelikler, Nevgrad kalesi, şehirlerin yapısı ve paralardır. Sefaretname dışında birde Mustafa Rasih Paşa'nın arızası bulunmaktadır. Rusların idari ve askeri işlerle hileli tavırlarından bahseder. Gönderilen mektupları okudukları için bazı bilgileri şifreli yazı ile ya da dönüşünce kaleme almıştır.

Mustafa Rasih Paşa, diğer Avrupa devletlerine gönderilen elçilerden duyduklarının aksine Rusya'daki diğer devletlerin elçileri ya da beyzâdeleri ile konuşmadığını, sefaret dairesine görevlilerden ve kendilerinden başka kimseyi 'rahatınız bozulmasın' sebebiyle içeriye sokmadıklarını söyler. Rasih Paşa bazı adamlara altın vererek yanına çekmeye çalışsa da başarılı olamamış. Yine kendisiyle aynı tarihlerde İngiltere'ye giden Yusuf Agâh Efendi'den haberleri olarak diğer devletlerin işlerini ve sırlarını takip ettiğine de değinmiştir.

İmparatoriçe sarayının karşısında inşa edilen meşverethane de ise ne kadar önemli bir konu olursa olsun dikkat çekmemek için sadece Pazartesi ve Perşembe günleri toplandıklarını, diğer eyaletlerde de bir meşverethane olduğunu belirtir. Avrupa ülkelerine talebeler gönderildiğini, kullanılan paralar, hububatlar, tüccarlar, vergiler, tahrirler ve ordu hakkında da arızasında bilgiler vermektedir.³⁴⁰

³³⁸ Unat, **a.g.e.**, s.166-167.

³³⁹ Karakaya, *Mustafa Rasih Efendi'nin 1793 Tarihli Rusya Sefâretnâmesi*, s.11.

³⁴⁰ Karakaya, *Mustafa Rasih Efendi'nin 1793 Tarihli Rusya Sefâretnâmesi*, s.27-32.

Mustafa Rasip Paşa, Atıfzâde Ömer Vahid Efendi'nin damadıdır. Hacelik rütbesi verildikten sonra sırasıyla Topçular katibi, süratçi nazırı, tezkire-i sani, tezkire-i evvel, rikâb-ı hümayun kethudası olmuştur. Elçiliğinden sonra defter emini, 1795'te Rumeli timar ve zeamet nazırı, 1796'da reisülküttab olarak Mısır ordusuyla gitmiştir. 1 Eylül 1803'te 60 yaşında vefat etmiştir.³⁴¹

³⁴¹ Süreyya, **a.g.e.**, s.1351.

6. OSMANLI-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

Osmanlıların İngilizlerle ilk karşılaşması Niğbolu Savaşı ile olmuştur. Doğrudan bir temastan ziyade Macar Kralı Sigismund'un ordusunda bulunan küçük bir İngiliz birliği ile gerçekleşmiştir. İngiltere'nin diğer Avrupa devletlerine nazaran Osmanlı Devleti ile ilişkilerine daha geç başlama sebebi coğrafya olarak birbirlerine uzak olması ve İngiltere'nin içe dönük politikalar benimsemiş olmasıdır. XVI.yüzyılda artık İngiltere'nin dışa açılması ile ticari ilişkiler gelişmiş. İngiliz ticaret gemileri Osmanlı limanlarına doğrudan uğramaya başlamıştır.³⁴²

XVI. yüzyıl sonlarında Fransa'da din savaşlarının başlaması, Hollanda-İspanya-Portekiz-Osmanlı gibi devletlerin arasında yaşanan savaşların çöküntüleri Akdeniz'deki iktisadi hayattan Avrupalı devletlerin çekilmesine sebep olmuştur. Bu fırsatı değerlendirmek adına İngiliz tüccarlar Edward Osborne ve Richard Steper, temsilcileri William Harbone'ı 1578'de İstanbul'a göndermişlerdir. III.Murad ile görüşebilen Harbone 1580'de ticari ahidname almıştır. 1583'te İngiliz daimi elçiliği ile İstanbul'a gelen Harbone gümrük resmi oranını İngilizler için %3'e indirmiştir. Bununla beraber Kraliçe I.Elizabeth'in İspanya Kralı Philip'e karşı Sultan III.Murad'ın kendisiyle ittifak yapmasını istemesi üzerine iki ülke arasında ilk diplomatik temaslar başlamıştır.³⁴³

İngiltere Avrupa nüfuzunu ilerletmek adına Osmanlı ile ilişki kurmak istemekteydi. Osmanlı Devleti ise İspanya ve Avrupa Katolik cephesine karşın bu iyi ilişkilere önem vermekteydi.³⁴⁴ Sultan III.Mehmed'in 1596 Macaristan Seferi'nde İngiliz elçisi Edward Barton da gözlemci olarak bulunmuştur. Sarayın güvenini kazanan elçi

³⁴² Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s.180; Azmi Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", *TDVİA*, cilt:22, TDV Yay., İstanbul 2000, s.302.

³⁴³ Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", s.302; Subaşı, **a.g.m.**, s.180.

³⁴⁴ Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", s.303.

İngilizlere verilen ahidnameyi 1601 yılında yineletmiştir. Kral James döneminde ise iki ülke arasındaki ilişkiler durgunlaşmıştır.³⁴⁵

XVIII.yüzyıl ortalarından itibaren İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. 10 Temmuz 1770’de Çeşme Limanı’nda Osmanlı gemilerini batıran Rus donanmasına İngiltere’den yardım gitmesi iki devlet arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Bozulan bu ilişkiler XVIII. yüzyıl sonunda Osmanlı-Rus Savaşı ile beraber tekrar canlanmıştır.³⁴⁶

Sultan III.Selim döneminde ise yapılan reformlarda İngiltere, Fransa ile birlikte en çok katkıda bulunan devlet olmuştur. Sultan III.Selim İngiltere’den topçu mühendisleri istemiş, savaş gemileri sipariş etmiştir.³⁴⁷ Yine Sultan III.Selim döneminde Avrupa’yı daha yakından tanımak amacıyla kurulan daimi elçiliklerin ilki Londra’da açılmıştır. Kalyonlar Katibi Yusuf Agâh Efendi üç yıl süreyle daimi elçi olarak atanmıştır.³⁴⁸

1798’de Napolyon’un Mısır işgalinde İngiltere Osmanlı Devleti’ne askeri ve mali yardımla beraber diplomatik destek de sağlamıştır. Bununla beraber Fransız ticaretinin yerini İngiltere doldurmaya başlamıştır.³⁴⁹

XIX. yüzyıl başında dengeler tekrar değişmiş. Osmanlı-Fransa ile yakınlaşmış ve İngiltere Rusya’nın Eflak ve Boğdan işgalini desteklemiştir. Hatta 1807’de İngiliz donanması İstanbul’a yönelmiştir. Buradan ayrılan donanma aynı yıl Mısır’a yönelip İskenderiye ve Ebûkir’e çıkarma yapmıştır.³⁵⁰

³⁴⁵ Özcan, “İngiltere-Osmanlı Münasebetleri”, s.303.

³⁴⁶ İbrahim Çakır, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İngiliz Diplomatik İlişkileri (1793-1853)" *Journal of Anglo-Turkish Relations* 3 (2022), s.102; Özcan, “İngiltere-Osmanlı Münasebetleri”, s.303.

³⁴⁷ Çakır, **a.g.m.**, s.103, Özcan, “İngiltere-Osmanlı Münasebetleri”, s.303.

³⁴⁸ Çakır, **a.g.m.**, s.104.

³⁴⁹ Özcan, “İngiltere-Osmanlı Münasebetleri”, s.304.

³⁵⁰ Özcan, “İngiltere-Osmanlı Münasebetleri”, 304.

İngiltere Fransa'ya karşı Rusya ile ittifak yaparak Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini de bozmuştur. Ancak Rusya'nın Fransa ile yakınlaşarak ihanet etmesi üzerine İngiltere tekrar Osmanlı Devleti ile yakınlaşmıştır. İki devlet arasında 1809'da Kal'a-i Sultaniyye adıyla on iki maddelik barış ve dört maddelik ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İngiltere, Boğazlardan barış zamanı savaş gemisi geçirmeme kuralını kendisi için kaldırmış oldu. Bunu daha sonra ittifak içinde olduğu Avrupa devletleri için de sağlayacaktır.³⁵¹

1815'e gelindiğinde Viyana Kongresi'nde Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında olan İngiltere sonrasında da kendi çıkarları doğrultusunda Avusturya ile birlikte Osmanlı Devleti'ni ayakta tutma politikasını benimsemiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ni koruma politikası Yunan İsyanları'nın başlaması ile son bulmuştur.³⁵² 1820'lerde Yunan ayaklanmalarına karşı Yunanlılar ile Osmanlı Devleti arasında arabulucuk yapmak isteyen İngiltere, Osmanlı Devleti'nin bunun kabul etmemesi üzerine 20 Ekim 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasını tahrip etmiştir.³⁵³

Bu yüzyılın bir diğer meselesi de Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne baş kaldırması olmuştur. Ayaklanmaları bastırmada yardımı istenen valinin isteklerinin yerine getirilmemesi üzerine Mehmed Ali Paşa isyan başlatmıştır. Ancak ilk başta Mehmed Ali Paşa olayına bir iç mesele gözüyle bakarak karışmak istemeyen İngiltere, Rusya'nın bu durumdan faydalanarak Osmanlı Devleti ile Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı imzalayarak boğazlarda üstünlük elde edecek olması üzere harekete geçmiştir. Mısır valisini de tehlike olarak gören İngiltere bu sorunu çözmede Osmanlı'nın yanında olmuştur. İngiltere'nin siyasi desteğine ihtiyaç duyan Osmanlı Devleti 1838'de Baltalimanı Ticaret Antlaşması'nı imzalamıştır.³⁵⁴ Sürekli değişim gösteren Osmanlı-İngiliz münasebetleri 1861'de Sultan Abdülmecid'in ölümü üzerine eski önemini kaybetmeye başlamıştır.³⁵⁵

³⁵¹ Çakır, **a.g.m.**, s.108.

³⁵² Çakır, **a.g.m.**, 109-110; Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", s.304.

³⁵³ Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", s.304.

³⁵⁴ Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", s.304; Çakır, **a.g.m.**, s.114.

³⁵⁵ Subaşı, **a.g.m.**, s.201.

6.1. Osmanlı-İngiltere Elçilik Münasebetleri

Osmanlı Devleti'nden İngiltere'ye gönderilen ilk elçi 1610 yılında gönderilen İbrahim Ağa'dır. Kendisinin vazifesi İspanya'dan sürülerek İngiltere'ye sığınan müslümanların Osmanlı topraklarına gömderilmesidir.³⁵⁶ Osmanlı Devleti ilk daimi elçisini İngiltere'ye 1793'te göndermiş olmasına karşın İngiltere 1583'ten itibaren İstanbul'da daimi elçi bulundurmıştır.³⁵⁷

İngiltere Osmanlı Devleti'nin yaptığı antlaşmalarda arabuluculuk rolü üstlenmekteydi. 1699 Karlofça Antlaşması'nda İngiltere adına bulunan Lord Paget resmi arabuluculuk yapmıştır. Yine 1711 Prut Savaşı sonrası ve 1718 Pasarofça Antlaşması'nda da İngiltere arabuluculuk görevi üstlenmiştir.

6.1.1. Yusuf Agah Efendi (1793)

İkamet elçiliklerinin kurulmak istenmesiyle nereye ilk elçilik gönderileceği düşünülmüş. Aslında uzun süredir yakın ilişkiler kurulan Fransa ilk akla gelen olsa da burada ortaya çıkan ihtilal ve bu ihtilalin artması ile Avrupa devletlerinin buraya müdahale edeceği düşüncesi bu durumdan vazgeçilmesine sebep olmuştur. Sonunda en zararsız gözüke Londra'ya açılmasına karar verilmiştir.³⁵⁸ 1793 başlarında Osmanlı'daki İngiliz elçisi Lord Ainslie'ye bu haber verilmiştir. Kendisi ile yapılan mülakat sonucunda elçinin hangi rütbe ile hangi yoldan gideceği kararlaştırılmış ve bu elçiliğin İngiltere hükümetine haber verilmesi ayarlanmıştır.³⁵⁹

Yusuf Agah Efendi ve heyeti 14 Eylül 1793'te İstanbul'dan ayrılmıştır. Heyet 21 Aralık 1793'te Londra'ya varmıştır. Hariciye nazırı, Kral, Kraliçe ve başvekil ile

³⁵⁶ Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", 303.

³⁵⁷ Özcan, "İngiltere-Osmanlı Münasebetleri", 303.

³⁵⁸ Kuran, **a.g.e.**, s.14.

³⁵⁹ Kuran, **a.g.e.**, s.15-16.

görüşen Agah Efendi bir süre yarıresmi sıfatla ikamet etmiş. 23 Ocak 1795'teki merasimle krala name ve hediyeleri teslim etmiştir. Sunulan itimadnamenin ardından elçilik vazifesine başlamıştır.³⁶⁰

Osmanlı kara sularında İngiliz gemisinin Fransız filosunu kısırmış olması Yusuf Agah Efendi'nin uğraştığı ilk sorunlardan olmuştur. Ancak uzun süren uğraşa rağmen bir sonuç elde edilememiştir. Diğer sorun da İngiltere ile Rusya arasında yapılan savunma antlaşması olmuştur.³⁶¹

Agah Efendi Babıâli tarafından kendisine gelen talimatları yerine getirirken, devleti için uygun görmediği kararların karşısında da durmuştur. Üç yıldan gazla kaldığı görevinde Babıâli tarafından maddi yönden ihmal edilmesi ve çektiği maddi sıkıntılar sebebiyle görevinden ayrılmak istemiştir.³⁶²

Yusuf Agah Efendi görev yaptığı dönemde Havadisname-i İngiltere adlı eseri kaleme almıştır. sefaretnamesinde yaptığı diplomatik görüşmeler, Avrupadaki siyasi olaylara dair yazışmalar bulunmaktadır. Eserin bir bölümü Avrupa ile ilgili gazete haberlerinden oluşurken diğer bölümü İstanbul ile yazışmalarını içermektedir.³⁶³

Yusuf Agah Efendi'nin sır katibi olarak görev yapan Mahmud Raif Efendi, elçinin isteği üzerine Fransızca olarak Londra'daki gözlemlerini 'Journal du Voyage de Mahmoud Raif Effendi en Engleterre écrit par luy mème' ismiyle bir rapor hazırlamıştır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. İlki yolculuk ve Londra'ya varış, ikinci kısım İngiltere'nin idari ve askeri durumu, üçüncü bölüm ise Londra şehrinin tasviridir. Raif Efendi elçilikte bulunan Mehmed Derviş Efendi ve Mehmed Tahir Efendi ile yabancı bir ülkede dil eğitimi alan ilk Türklerdir.³⁶⁴

³⁶⁰ Kuran, **a.g.e.**, s.15-16.

³⁶¹ Kuran, **a.g.e.** s.17-19.

³⁶² Çakır, **a.g.m.**, s.105.

³⁶³ Korkut, **a.g.e.**, s.39-40.

³⁶⁴ Korkut, **a.g.e.**, s.40-41.

Yusuf Agah Efendi 1744'te Girit'te doğmuştur. 1774'te Mektubi-i Sadriâli Kalemi'ne girmiştir. Hacegan, mevkufatçı, Enderun emini ve kalyonlar katipliği yapan Agah Efendi elçilik vazifesinden sonra Yeniçeri katibi, Ambar emini, Tersane amiri, Matbah emini, sadaret kethudalığı gibi birçok mevkide bulunmuştur. Kendisi Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud döneminin önemli isimlerindendir.³⁶⁵

6.1.2. İsmail Ferruh Efendi (1797)

23 Temmuz 1797'de Londra'ya ulaşan İsmail Ferruh Efendi, Yusuf Agah Efendi'nin yerine daimi elçi olarak gönderilmiştir. Suvari mukabelecisi payesiyle 27 Temmuz'da İngiltere Kralı III.George'a itimadnamesini sunmasıyla görevine başlamıştır.³⁶⁶

İsmail Ferruh Efendi, Portekiz ve Amerika'nın Osmanlı Devleti'nde elçilik bulundurma isteği ile uğraşmış. Bunlarla ilgili kesin sonuçlar alınamamıştır. Burada önemli bir görevi de Bonapart'ın Mısır saldırısına karşın İngiltere ile ittifak yapan Osmanlı Devleti'nin El-Ariş Sözleşmesi'nin tasdikini İngiliz Hükümeti'nden istemesi olmuştur. Ancak İngiltere sözleşmeyi kabul etmemiş ve hükümsüz saymıştır. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin birkaç kez tekrarladığı talebine karşın elçi İngiliz Hükümeti'nden bir sonuç elde edememiştir. Elçilik sürecinden bir başka görevi de gümrük hasılatlarıyla ilgili olmuştur.³⁶⁷ Temmuz 1800'de görevini tamamlayan elçi birkaç ay daha burada kaldıktan sonra yerine tercümanını maslahatgüzar olarak bırakmıştır.³⁶⁸

Kırımlı âlim ve şair olan İsmail Ferruh Efendi sefaret dönüşünde çeşitli görevlerde yer almış ve 1824-1825'te Defterdar-ı Şıkk-ı Salis olmuştur. 1826'da sürülmüşsede yazmış olduğu Tefsir'i tamamlaması için Kadıköy'de oturmasına izin verilmiştir.

³⁶⁵ Unat, **a.g.e.**, s.169.

³⁶⁶ Kuran, **a.g.e.**, s.35-36.

³⁶⁷ Kuran, **a.g.e.**, s.39-40.

³⁶⁸ Kuran, **a.g.e.**, s.41.

Tefsir dışında Mesnevi-i Şerif Tercümesi de bulunan İsmail Ferruh Efendi 1840'da vefat etmiştir.³⁶⁹

6.1.3. Mehmed Namık Paşa (1832/1834)

Mehmed Namık Paşa, Mısır meselesi için İngiltere'den yardım istemek üzere geçici elçilikle 1832'de Londra'ya gönderilmiştir. gittiği dönemde İngiliz Parlamentosu'nun kapalı olması ve seçim atmosferi görüşmelerin gecikmesine sebep olmuştur.³⁷⁰

Kral IV.William Mısır meselesi için gereğinin yapılacağını söylemişse de Dışişleri Bakanı Palmerston ile Namık Paşa'nın görüşmelerinden sadece uzlaştırma taraftarı oldukları anlaşılmıştır. Namık Paşa'nın buradan bir sonuç alamayınca Mısır meselesi için Petersburg ile görüşecek olması ise İngiliz Hükümeti tarafından muhalefetle karşılanmıştır.³⁷¹ İlk geçici elçiliği bir şey elde edemeden sonuçlanan Namık Paşa geri dönmüştür.

Kütahya Uzlaşması ile son bulacağı düşünülen Osmanlı ile Kavalalı arasındaki meselenin iki taraf açısından da güven teşkil etmemesi üzerine Sultan II.Mahmud İngiltere ve Fransa'nın desteğini almak amacındadır. Bu sebeple Namık Paşa'yı 1834'te İngiltere'den askeri yardım istemek üzere ikinci defa Londra'ya daimi elçilik ile göndermiştir. Namık Paşa sefareti sırasında Cezayir, Mısır ve Trablusgarp meseleleriyle beraber Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılacak ticaret antlaşması ile de ilgilenmiştir.³⁷²

³⁶⁹ Süreyya, **a.g.e.**, c:2, s.521.

³⁷⁰ Majed Mohammed Binzouba, *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1806-1892)*, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.35; Unat, **a.g.e.**,s.210.

³⁷¹ Binzouba, *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1806-1892)*, s.52.

³⁷² Binzouba, *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1806-1892)*, s.128-129.

Namık Paşa'nın ilk Londra sefareti sırasında yazdığı bir takirde bulunmaktadır. Takrirler adıyla geçen bu eser, yolculukla beraber Avrupa'da yabancı devlet adamları ile yapılan yazışmaları ve görüşmeleri de içermektedir.³⁷³

1804'te İstanbul'da doğan Namık Paşa 14 yaşında Divanı Hümayun kalemine mülazım olarak girmiştir. 1826'da Osmanlı-Rus temsilcilerinin Akkirman'daki görüşmelerinde Fransızca tercüman olarak bulunmuştur. 1827'de alay eminliğine tayin edilmiştir. Bundan sonra da birçok askeri görevde bulunan Namık Paşa, 1892'de vefat etmiştir.³⁷⁴

6.1.4. Mehmed Nuri Efendi (1834)

Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanına karşın İngiltere'nin yardımı isteyen Osmanlı Devleti, o sırada Londra'da elçi olarak bulunan Namık Paşa'nın bu meseleyi halledemeyeceğini düşünmesi üzerine 1834 yılında Mehmed Nuri Efendi'yi Londra'ya göndermiştir.³⁷⁵

29 Nisan 1835'te resmi görevine başlayan elçi Fransa'nın Cezayir işgaline karşı İngiltere'nin arabuluculuğunu isteme meselesiyle de uğraşmıştır. Diğer mesele ise gümrük tarifeleri olmuştur. 1836'ya kadar bir sonuç çıkmayan mesele sonunda karşılıklı gümrük vergilerinin %5'e yükseltilmesi ile sonuçlanmıştır. Buna karşılık tahıl ürünleri, tütün, ipek gibi ürünlerin üreticiden sadece Osmanlı Devleti'nin alabildiği yed-i vahid usulü İngiltere için kaldırılmıştır.³⁷⁶

Nuri Efendi'nin diğer faaliyetleri ise modern savaş tekniklerini öğrenmek için Londra'ya öğrenci gönderilmesi, Osmanlı Devleti'ne İngiliz subayların gönderilmesi

³⁷³ Unat, **a.g.e.**, s.212.

³⁷⁴ Abdullah Saydam, "Namık Paşa", *TDVİA*, cilt:31, TDV Yay., İstanbul 2006, s.379-380.

³⁷⁵ Sonay, **a.g.m.**, s.956-957.

³⁷⁶ Sonay, **a.g.m.**, s.958-962.

ve günümüzdeki pasaportların ilk örneğini teşkil eden pasaport örneklerinin Osmanlı Devleti'ne sunulması olmuştur.³⁷⁷ Rus taraftarı olduğu iddiası sebebiyle Nuri Efendi, 1836'da görevden alınmıştır.³⁷⁸

6.1.5. Mustafa Reşid Paşa (1836)

Mustafa Reşid Paşa Paris ve Londra'da birden fazla kez sefaret görevinde bulunmuştur. Kendisi 1836'da Londra elçiliğine getirilerek İngiltere'nin yardımını sağlaması ile görevlendirilmiştir. 1838'de İngiltere ile devlet tekeline kaldırmaya öngören bir ticaret antlaşması (Baltalimanı) imzaladıktan sonra yine ittifak oluşturmak adına 1838'de Londra büyükelçiliğine tayin edilmiştir. 1839'da Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasıyla görevinden ayrılarak İstanbul'a dönmüştür.³⁷⁹

³⁷⁷ Sonay, **a.g.m.**, s.964.

³⁷⁸ Sonay, **a.g.m.**, s.966.

³⁷⁹ Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", s.348.

7. OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ

Fatih Sultan Mehmed'in, Uzun Hasan ile Doğu Anadolu hakimiyeti için yaptığı savaş Osmanlıların İran coğrafyası ve doğuya yönelişleri için ilk adım olmuştur. Bölgeye karşın asıl ilgi ise Safevi Devleti'nin kurulması ile yoğunluk göstermiştir.³⁸⁰ Osmanlı Devleti ile Safevilerin ilk siyasi teması 1502'de Şah İsmail'in Tebriz'i başkent yapması ile başlamaktadır. İran'a hakim olan Safeviler Osmanlı ile sınırdaş olmuşlardır.³⁸¹

Safevilerin Şah İsmail döneminde Türkmen boyları üzerindeki etkisi Sultan II.Bayezid'i endişelendirmiş ve bunun için sert tedbirler almıştır. Şah İsmail'in Akkoyunlular üzerindeki mücadelesinde elde ettiği başarıları kalıcı hale getirmek ve güçlenmek amacıyla Osmanlı Devleti'ndeki müritlerinin İran'a gelmesini istemiştir. Bu göçler Osmanlı Devleti'nin maliyesini olumsuz etkilediği için engellenmek istenmiştir. Bu duruma karşın engelin kaldırılmasını isteyen Şah İsmail'e Sultan II.Bayezid geri dönmeleri karşılığında izin vereceğini belirtmiştir. Bayezid'in kendi hakimiyeti altındaki Şii temayüllü Türkmen gruplarının üzerinde yapılan Safevi propagandası sonrasında Anadolu'da çıkan Şahkulu İsyanı bazı Türkmen topluluklarının İran'a göç etmesine neden olmuştur.³⁸²

Yavuz Sultan Selim şehzadeliği döneminde bu tehlikeyi anlamış ve padişah olduğunda aldığı fetva üzere İran seferine çıkmıştır. 1514'te Şah İsmail ile Çaldıran Ovası'nda karşı karşıya gelen Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i hezimete uğratmıştır. Yavuz Sultan Selim Safevi Devleti'ni yok etmek istediye de yeniçeri ocağının ve devlet adamlarının muhalefeti sebebiyle Çaldıran'da kazandığı zaferle yetinmiştir.³⁸³

³⁸⁰ Uğur Kurtaran, "Yeni Kaynakların Işığında Sultan I. Mahmud Dönemi Osmanlı İran İlişkileri (1731-1747)", *History Studies, Volume 3/3*, 2011, s.178; Saleh Muhammedoğlu Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", *TDVİA*, cilt:22, TDV Yay., İstanbul 2000, s.405.

³⁸¹ Kurtaran, **a.g.m.**, s.178-179.

³⁸² Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.405; Ahmet Acar, '*Osmanlı-İran Diplomasisi*' *Tahran Büyükelçiliğinin Kuruluşu*, Yeditepe Akademi, İstanbul, 2021, s.71.

³⁸³ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.405; M.Saffet Sarıkaya, "Dini Ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İran Münasebetleri", *Türk Kültürü*, sayı: 363, Temmuz 1993, s.413.

Şah İsmail'den sonra Safeviler, Osmanlı Devleti'ne karşı Hristiyan Devletler ile ittifak kurma teşebbüslerinde bulunmuştur. Yine İsmail'in ölümünden sonra Safevilerde karışıklıklar baş göstermeye başlamıştır. Bağdat hakimi Zülfikar'ın isyanı sonrası Kanuni Sultan Süleyman'a bağlılık göstermesi Tebriz'de Ulama Han'ın Osmanlı sarayına ilticası iki devleti tekrardan karşı karşıya getirmiştir. Bunun üzerine Irakeyn Seferi'ne çıkan Kanuni Tebriz, Hamedan gibi bölgeleri zaptedip savaşmadan Bağdat'a girmiştir. Buradan Azerbaycan'a ilerleyen Osmanlı birlikleri ekonomik sıkıntılar, Safevi birliklerinin direnişi nedenleri ile başarılı olamayarak geri çekilmiştir.³⁸⁴

Kanuni tarafından 1548'de yeniden çıkılan İran Seferi ile Van ve çevresi Osmanlı idaresine katılmıştır. Osmanlı ordusunun geri dönüşü sonrasında Şah Tahmasb'ın kuvvetleri Osmanlı idaresi altındaki Doğu Anadolu bölgesinde büyük bir yağma başlatmış. Amaçlar Osmanlı kuvvetlerinin güzergâhlarının kullanılamaz hale getirmektir. Kanuni buna karşın Gürcistan yolu üzerinden Nahçıvan'a yönelerek Safevi askerlerini bozguna uğratmıştır. Yine erzak, hazırlık sıkıntıları sebebiyle çekilen ve yeniden hazırlanmak için Amasya'da kışlayan Kanuni Süleyman'a Safeviler tarafından gelen barış teşebbüsleri ile Amasya barışı gerçekleşmiştir.³⁸⁵

Kanuni Sultan Süleyman dönemi sınır tartışmalarının da başladığı dönemdir. Yine bu dönemde Nahçıvan Seferi ilk elçilik heyetinin gelişini sağlamıştır. Kanuni'nin Şehzade Bayezid ile çekişmeleri ve Bayezid'in İran'a kaçması iki devlet arasında ilişkileri daha aktifleştirmiştir.³⁸⁶

Tahmasb'ın vefatı üzerine yerine geçen II. Şah İsmail dönemindeki karışıklıklar Osmanlı'yı, bölgeye tekrar sefer düzenlemeye sevk etmiştir. 1578'de Gürcistan'a hareket eden Lala Mustafa Paşa, Çıldır'da Safevi kuvvetlerini hezimete uğratmıştır.

³⁸⁴ Sarıkaya, **a.g.m.**, s.413; Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.406.

³⁸⁵ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.406.

³⁸⁶ Acar, **a.g.e.**, s.72-74.

Bu saldırılar 1590 yılına kadar devam etmiştir.³⁸⁷ 1509 yılında iki devlet arasında barış antlaşması imzalanmıştır.

1603'te Şah Abbas, Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıkları ve Avusturya ile savaşını fırsat bilerek antlaşmayı bozmuştur. Kaybettiği toprakları ve Bağdat'ı alan İran, Osmanlı'nın ipek yasağını da 1612'de yaptığı antlaşma ile kaldırmıştır. Ancak iki tarafta aralıklarla savaşa devam etmiştir. 1638'de Sultan IV. Murad Bağdat'ı geri almış. 1639'da ise Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanmıştır. Bu ahidname iki taraf arasında yetmiş beş yıldan fazla sürecek barış devrini açmıştır.³⁸⁸ Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti dikkatini batıya çevirirken İran da şairet mücadeleleri ile uğraşmıştır.³⁸⁹

Şah Hüseyin zamanında Osmanlı Devleti'nin II. Viyana Seferi'ni kaybetmesi üzerine Basra ilhak edilmiş ve ilişkiler bozulmuştur. Osmanlı 1720'de Basra'da tekrar hakimiyet kurmuş ve yeniden İran'a sefer düzenlemiştir.³⁹⁰

1721'de Dürri Ahmed Efendi'nin sefareti sonrasında İran'ın bulunluğu durumdan istifade etmek isteyen Osmanlı Devleti İran'a Kafkas, Azerbaycan ve Irak cephesinden savaş açmıştır. Başta Osmanlı lehine ilerleyen savaş Eşref Han'ın tahta geçmesi ile seyrini değiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin kazandığı toprakların elinden alınması ile antlaşmaya varılmak istenmiş ve Ahmed Paşa Antlaşması imzalanmıştır. Ancak Osmanlı'nın savaşmak istemediğini anlayan İran birlikleri antlaşma tasdikini geciktirdikten sonra taarruza geçmiştir. Bu durum Sultan III. Ahmed'i İran üzerine tekrar sefer yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu arada ortaya çıkan Patrona Halil İsyanı ile Osmanlı'da taht değişikliği gerçekleşmiş ve Sultan III. Ahmed tahttan indirilerek yerine Sultan I. Mahmud tahta geçmiştir.³⁹¹

³⁸⁷ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.406.

³⁸⁸ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.406.

³⁸⁹ Sarıkaya, **a.g.m.**, s.415.

³⁹⁰ Sarıkaya, **a.g.m.**, s.415.

³⁹¹ Kurtaran, **a.g.m.**, s.182-183.

Osmanlı Devleti, Çar Petro'nun İran Seferi'nin sonrasında 1723'te Revan ve Tiflis'i zaptetmiştir. Aynı yıl İran ile Rusya antlaşma imzalamış. Bunun üzerine Osmanlı Devleti de Fransa aracılığı ile Rusya ile antlaşma yaparak işgal edilen Kafkasya ve İran topraklarını bölüşmüştür.³⁹² Şah II.Tahmasb'ın Türkmen komutanı Nadir Şah Kulu'nu Afgan işgali için başa getirmesinin ardından 1736'da Nadir Şah tahta çıkarak Safevi Devleti'ne son vermiş, Avşar Hanedanlığı'nı kurmuştur.³⁹³

Safevi Devleti'nden daha geniş sınırlara yayılan Nadir Şah, Osmanlı Devleti'ni 1745'te Kars ve Musul'da ağır yenilgiye uğratmıştır. Ancak ekonomik ve siyasi şartlar sebebiyle Nadir Şah barışı kabul etmiştir.³⁹⁴

Bundan sonra Osmanlı Devleti ile Nadir Şah arasında beşinci mezhep sorunu ortaya çıkmış. Nadir Şah, Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabul edilmesini istemiştir. Osmanlı tarafından ise buna olumlu yanıt gelmemiştir. Yapılan mücadeleler sonuç vermeyince Kasr-ı Şirin antlaşması 1746'da yeniden tasdiklenerek antlaşma sağlanmıştır.³⁹⁵

Sultan I.Mahmud döneminde de devam eden Osmanlı-İran savaşları Nadir Şah'ın öldürülmesi sonrasında İran'da yaşanan sürekli taht değişiklikleri ve iç karışıklıklar sebebiyle devam etmemiş. 1747'de yapılan antlaşma ile son bulmuştur.³⁹⁶ 1775 yılında ise Kerim Han'ın derebeyler ile gizli ilişkiler kurarak Basra'yı zapt ve yağma etmesi Osmanlı ile İran'ı tekrar mücadeleye sokmuştur.³⁹⁷

1821'e gelindiğinde Veliaht Abbas Mirza, şahın Hacca giden eşinin bulunduğu kervanın Osmanlı temsilcileri tarafından arandığı bahanesi ile Karz ve Erzurum bölgelerine saldırmıştır. Yine İran askerleri tarafından Kuzey Irak, Bağdat, Kerkür

³⁹² Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.407.

³⁹³ Sarıkaya, **a.g.m.**, s.415-416.

³⁹⁴ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.407.

³⁹⁵ Sarıkaya, **a.g.m.**, s.417-418.

³⁹⁶ Kurtaran, **a.g.m.**, s.204.

³⁹⁷ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.408.

saldırıya uğramış ve Bağdat ile Süleymaniye işgal edilmiştir. Direniş ve salgın hastalık sebebiyle bir süre sonra İran kuvvetleri geri çekilmiş ve 1823'te barış yapılmıştır.³⁹⁸

1833'te sınır bölgelerinde yeniden başlayan çatışmalar 1847'deki antlaşma ile neticelenmiştir. Kasrışirin'in ova kısmı İran, dağlık kısmı ise Osmanlı arazisi olarak teyit edilmiştir.³⁹⁹ Osmanlı Devleti ile İran'ın sınır tespiti için tekrardan 1849'da faaliyete başlanmıştır. Ancak tamamlanması 1914 yılını bulmuştur.⁴⁰⁰

İslamiyetin kabulünden önce de uzun süre komşu olarak yaşayan Türk-İran mülletleri müslümanlığın kabulünden sonra da komşuluklarına devam etmiştir. İran topraklarında kurulan Safevi Devleti, Afşar ve Kaçkar ile Osmanlı Devleti arasındaki mücadelelerinin sebebi sünni-şii çatışmalarıyla beraber rekabeti de içermektedir.

7.1. Osmanlı-İran Elçilik Münasebetleri

Daimi elçilikler kuruluncaya kadar diplomatik ilişkilerin yoğun olduğu dönem Sultan I.Selim dönemidir. Mezhepsel çatışmalar ve Şehzade Ahmed'in oğullarının Şah İsmail'e sığınması buna sebeptir.⁴⁰¹ Mezhepsel çatışmalar uzun süre sürmüş olsa da iki devlet arasındaki problemler bununla sınırlı kalmamıştır. Sınır bölgelerindeki diğer yöneticilerle ilgili sorunlar, coğrafya hakimiyeti iki devleti çok sık karşı karşıya getirmiştir. Diğer devletlerde olduğu gibi cülus tebrikleri ya da tebliğleri elçilerin gönderilmesindeki sebepler arasında yer almıştır.

³⁹⁸ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.408.

³⁹⁹ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.408.

⁴⁰⁰ Aliev, "Osmanlı-İran Münasebetleri", s.408.

⁴⁰¹ Acar, **a.g.e.**, s.72.

7.1.1. Ahmed Dürri Efendi (1721)

Pasarofça Antlaşması kararı gereğince Avusturya ile Safevi arasındaki ticaret yolunun transit olarak Anadolu'dan geçmesi hakkında görüşmek, ortak bir karar almak amacıyla ve Safevilerin iç durumunun takip edilmesi için Ahmed Dürri Efendi Haziran 1720'de Şikk-ı Sani Defterdarı payesiyle orta elçi olarak İran'a gönderilmiştir.⁴⁰²

25 Ocak 1721'de Şah'ın bulunduğu Tahran bölgesine varan elçi, 10 Şubat ve 17 Şubat'ta Şah ile görüşmüş, kendisine nameleri sunmuştur. 25 Şubat, 5-6-12 Mart tarihlerinde tekrardan Şah'ın huzuruna çıkan elçi, Şah'ın III.Ahmed ile ilgili sorularını cevaplamıştır. Heyet Mart sonunda ise Tahran'dan ayrılmıştır.⁴⁰³

Ahmed Dürri Efendi'nin İran sefaretnamesi elde bulunan ilk İran sefaretnamesidir. Sefaretname direkt Bağdat'tan ayrılış ile başlamaktadır. Sefaretnamede İran saray hayatı, devlet teşkilatı ve coğrafya hakkında bilgiler bulunmaktadır.⁴⁰⁴

Van'da doğan Ahmed Dürri Efendi Yekçeşm, Kör, Vâfi lakaplarıyla tanınmaktadır. Divan kalemine girerek önce divan katibi sonrasında haccanlığın çeşitli kademelerinde, Anadolu muhasebeciliği ve sipahiler katipliği görevlerinde bulunmuştur. Kendisi XVIII. yüzyılın önemli divan şairlerindendir. Sultan III.Ahmed döneminde İran'dan gelen elçiler için düzenlenen meclislerde de yer almaktaydı.⁴⁰⁵

⁴⁰² Adile Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, İstanbul Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.58-59.

⁴⁰³ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.60.

⁴⁰⁴ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.61.

⁴⁰⁵ Ayhan Ürkündağ, *Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006, s.28,42.

7.1.2. Ruznameci Mustafa (1726)

1726'da Afganlılar ile Osmanlılar arasındaki antlaşmazlıklardan yararlanmak isteyen Şah II.Tahmasb Osmanlı Devleti ile barış yapmak amacıyla elçisini göndermiştir. Safevilerden işgal edilmiş toprakların Osmanlı Devleti'nde kalması şartıyla barış teklifini kabul edeceğini belirten Osmanlı Devleti antlaşma sağlamak amacıyla 1726'da Ruznameci Mustafa Efendi'yi Tebriz'e göndermiştir. Ancak bu görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamıştır.⁴⁰⁶

7.1.3. Raşid Mehmed Efendi (1729)

1827'de Eşref Han ile yapılan Ahmed Paşa Muahedesi sonrasında 1728'de Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi Sultan III.Ahmed tarafından İsfahan'a elçi olarak gönderilmiştir. 4 Mart 1729'da İsfahan'a varan elçi en kısa sürede görüşmeleri tamamlayarak Mart sonunda İsfahan'dan ayrılmıştır.⁴⁰⁷

Babası Bursa kadılarından olan Raşid Mehmed Efendi 1670'de İstanbul'da doğmuştur. Medreselerde görev yapmasının ardından 1714'te vakanüvis olmuştur. Medreselerde görev almaya devam ederken kendisine askeri kassamlık ve Haremeyn müfettişliği görevi de verilmiştir. Halep kadılığından sonra ise elçilik ile görevlendirilmiş. Patrona Halil İsyanı'yla beraber önce Bursa sonra Limni Adası'na sürülmüş, bir süre sonra İstanbul'a dönmesine izin verilerek göreve başlatılmıştır. Bir yıl Anadolu Kazaskerliği yapan Raşid Mehmed Efendi 10 Temmuz 1735'te vefat etmiştir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.63.

⁴⁰⁷ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.64-64.

⁴⁰⁸ Fatih Günay, "Râşid Mehmed Efendi", *TDVİA*, cilt: 34, TDV Yay., İstanbul 2007, s.463-465.

7.1.4. Münif Mustafa Efendi (1741)

Nadir Şah caferiliğin beşinci mezhep olarak kabul edilmesi ve 1736'daki müzakerelerdeki pürüzlerin ortadan kaldırılması adına Osmanlı Devleti'ne elçi göndermiştir. İstanbul'da Nadir Şah'ın elçileri ile görüşmeler devam ederken Osmanlı, Nadir Şah'ın niyetini öğrenmek ve Güney Kafkasya Seferi bahanesi ile Osmanlı sınırlarını ihlal ederse silahla karşılık verileceğini bildirmek amacıyla 1741 yılında Münif Mustafa Efendi'yi İran'a göndermiştir.⁴⁰⁹

Elçi Ocak 1742'de Nadir Şah'ın ordugahına vararak I.Mahmud'un namesini takdim etmiştir. Namede Nadir Şah'ın elçisi ile gönderdiği isteklerinin tamamının kabul edilmediği yazmaktadır. Bundan hoşnut olmayan Nadir Şah tüm isteklerinin kabul edilmesini edilmezse Osmanlı üzerine sefere çıkacağını bildirmiş ve bunu belirten namesini elçi ile İstanbul'a göndermiştir.⁴¹⁰

7.1.5. Mustafa Nazif Efendi (1746)

Caferiye mezhebinin beşinci mezhep kabul edilmemesi üzerine başlayan muharebe üç yıl sürmüştür. Bu sürede İran'da çıkan karışıklıklar Nadir Şah'ı zor durumda bıraktığı için bir elçiyi İstanbul'a göndererek barış istemiştir. Osmanlı padişahı tarafından da barışa karar verilince Nazif Efendi'nin de bulunduğu heyet Haziran 1746'da İran'a gönderilmiştir.⁴¹¹

24 Ağustos 1746'da Şah'ın ordugahına ulaşan heyet Hacı Han tarafından karşılanmış ve kendilerine adına verilen ziyafetten sonra çadırlara yerleştirilmişlerdir. Heyet, Şah

⁴⁰⁹ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.68-69.

⁴¹⁰ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.69-70.

⁴¹¹ Unat, **a.g.e.**, s.84.

tarafında çok sıcak şekilde karşılanmış. Nadir Şah daha sonraki görüşmelerde de Osmanlı Devleti'ne ve I.Mahmud'a iltifatlar ederek sefaret heyetine özel ilgi göstermiştir.⁴¹²

Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde yazdığı Nadir Şah'ın sarf ettiği "*Halifetullah ve Mekke ve Medine padişahı'dır*" sözü I. Mahmud'u halife olarak tanıdığını göstermektedir. Yine Nadir Şah'ın I.Mahmud için *karındaşım* diye hitap ederek "*eğer büyük bilmez isek şer'i ve Peygamberi bilmemiş oluruz*" ifadelerini de kullanmıştır.⁴¹³ 4 Eylül 1746'da imzalanan Kerden Antlaşması'ndan sonra sefaret heyeti Ekim'de Bağdat'a dönmüştür.⁴¹⁴

Dokuz yıl kadar Boğdan'da katiplik yapan Nazif Efendi, divan katipliği, maliye tezkireciliği, şehremini gibi birçok görevde bulunmuştur. 1729'da İran'a giden Raşid Efendi ve 1741'de yine İran'a giden Mustafa Münif Efendi'nin maiyetinde bulunmuştur. 1752'de Edirne'ye sürülen Nazif Efendi, sürgündeyken 1755'te vefat etmiştir.⁴¹⁵

7.1.6. Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa (1747)

Mustafa Nazif Efendi daha yolda iken Nadir Şah imzalanan barış antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti'ne iyi münasebetlerde bulunmak amacıyla hediyeler göndermiş. Bu hediyelere karşılık Osmanlı Devleti'de devletin şanına yakışır şekilde karşılık vermek amacıyla birçok değerli hediye ile Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa'yı Şah'a göndermiştir.⁴¹⁶ Ahmed Paşa daha önce Kars kuşatmasında ordunun defterdarlık

⁴¹² Adnan Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1999, s.19,22.

⁴¹³ Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği*, s.28.

⁴¹⁴ Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği*, s.36.

⁴¹⁵ Unat, **a.g.e.**, s.84-85; Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği*, s.17-18.

⁴¹⁶ Unat, **a.g.e.**, s.86-87; Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.71.

görevinde bulunduğu ve Nadir Şah ile görüşerek İran meselelerine hakimiyetinden ötürü elçi olarak seçilmiştir.⁴¹⁷

28 Ocak'ta İstanbul'dan çıkan heyet 30 Mayıs'ta Bağdat'a ulaşmıştır. İran'da durumların karışık olması sebebiyle heyetin Bağdat'ta durması istenmiş. Ancak elçi Nadir Şah'a gitmek konusunda ısrarcı olmuştur. Heyet daha yolda iken Nadir Şah'ın öldürüldüğü haberi gelmiş. Bunun üzerine heyet dönmek istemişse de elçi geri dönme taraftarı olmamış. Güzergahı değiştiren heyet durumların daha da karışması üzerine 18 Ağustos'ta zorlukla Bağdat'a dönebilmiştir.⁴¹⁸

Bu elçiliğin sefareti maiyette bulunan Kırımlı Rahmi tarafından kaleme alınmıştır. Yine sefaret hakkında maiyette bulunan Numan Efendi Tedbirat-ı Pesendide'yi kaleme almıştır.

Başmuhasebeci, Ruzname-i evvel olmak üzere birçok görevde bulunan Hacı Ahmed Efendi'nin inatçı ve hırslı bir yapısı vardır.⁴¹⁹ 1749'da vefat etmiştir. Mustafa Rahmi Efendi ise XVIII. yüzyılın tanınmış şairlerindendir. Kendisi mühürdarlık, tersane katipliği görevlerinden bulunmuş ve 1752'de vefat etmiştir.

7.1.7. Sünbülzade Vehbi Efendi (1776)

Zend Kerim Han'ın Basra'yı kuşatıp Baban Sancağı'na saldırması üzerine Bağdat Valisi yardım istemiş ve bunun üzerine Osmanlı İran'a sefer ilan etmiştir. Kerim Han haber göndererek Osmanlı Devleti aleyhine bir hareketi olmadığını bildirmiştir. Bu

⁴¹⁷ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.72.

⁴¹⁸ Ebu Sehl Numan Efendi, *Tedbirât-ı Pesendide (Beğenilmiş Tedbirler)*. Nşr. A. İbrahim Savaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.168.

⁴¹⁹ Numan Efendi, *a.g.e.*, s.189-190.

durumu incelemek adına Osmanlı Devleti 1775'te Vehbi Efendi'yi Şiraz'a elçi olarak göndermiştir.⁴²⁰

Elçi İran'da iken Bağdat Valisi Ömer Paşa tarafından suçlamalara uğramış. Bunun üzerine I.Abdülhamid, Vehbi Efendi'nin hemen öldürülmesini istemiş ancak Vehbi Efendi'nin padişaha sunduğu Kaside-i Tannane adlı manzum sefaret takriri sonucunda sorumlu olan kişinin Ömer Paşa olduğu anlaşılmıştır. Vehbi Efendi'de sultan tarafından affedilmiştir.⁴²¹

Vehbi Efendi kısa müderrislik hayatından sonra hâcegan rütbesi olarak mühimme yazıcılığı yapmıştır. 1783'te kadılık görevi almış 1787'de Rodos'ta iken Şahin Giray Han'ın idamında önemli rol oynamıştır. Çeşitli naiblik ve kadılık görevlerinde bulunan Vehbi Efendi 1809'da vefat etmiştir. Kendisi Maraşlı ulema ailesine mensup olup yazdığı kasideler ve tarihler sayesinde önde gelenler meclisine girmiştir. Dönemin Sultanü'ş-Şuara unvanına sahiptir.⁴²²

7.1.8. Seyyid Mehmed Refi Efendi (1807)

Rusların Azerbaycan'a girmesinden rahatsızlık duyan Osmanlı Devleti, Fransa'nın önerisiyle İran ile ittifak kurmak istemiştir. Bu amaçla 1807 yılında Mehmed Refi Efendi, İran'a elçi olarak gönderilmiştir.⁴²³ Mehmed Refi, sefareti sırasında İran ile gizli görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerde Fransa'ya güvenilmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁴²⁴

⁴²⁰ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.75-76.

⁴²¹ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.76.

⁴²² Selim Sırrı Kuru, "Sünbülzâde Vehbî", *TDVİA*, cilt:38, TDV Yay., İstanbul 2010, s.140-141.

⁴²³ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.76-77.

⁴²⁴ Unat, *a.g.e.*, s.205.

Mehmed Refi Efendi, mektubî kaleminde yetişmiş, siyaset işlerini ve adabını bilen birisidir. Elçilik görevinden sonra Filibe'ye gönderilmiş ve 1809'da vefat etmiştir.⁴²⁵

7.1.9. Yasincizade Seyyid Abdülvehhab Efendi (1811)

Şehzade Abbas Mirza'nın mektubu ve hediyelerine karşılık olması, aradaki küçük antlaşmazlıkların çözülmesi ve Rusya'ya karşı ortak hareket edilmesi amacıyla 1811'de Abdülvehhab Efendi'yi İran'a elçi olarak gönderilmiştir. elçilik heyeti 19 Ekim 1810'da İstanbul'dan ayrılışı önce Tahran'a ve ardından Tebriz'e ulaşmıştır.⁴²⁶

İran bu sırada Rusya ile savaşıyordu. Bundan dolayı elçi, Tebriz'de bulunan Abbas Mirza ile görüşmüştür. Bu sırada İranlılar Van sınırı zorla geçerek Osmanlı tobaasından halkı esir almış. Abdülvehhab Efendi'nin temasları üzerine para karşılığında serbest bırakmışlardır. Elçilik heyetinin karşılaştığı bir diğer sorun da 1812'de İran kuvvetlerinin Bağdat ve Irak civarını yağmalaması olmuştur.⁴²⁷ Elçi, Feth Ali Şah ve Abbas Mirza ile görüşmelerinden olumlu sonuç alamamıştır. Bununla birlikte esir alınma ve yağma olayları iki devlet arasındaki ilişkileri daha da bozmuştur.⁴²⁸

Bu elçiliğin sefaretnamesi maiyette bulunan tercüman Bozoklu Osman Şakir Efendi tarafından yazılmıştır. Sefaretnamede İstanbul'dan İran'a ulaşınca kadar geçen otuz bir şehir ve kasabanın tasvirleri yer almaktadır. Eşerde sefaretin sebebi, güzergah, yöre halkları hakkında bilgiler de bulunmaktadır. Osman Şakir Efendi

⁴²⁵ Unat, a.g.e., s.204.

⁴²⁶ A.Çağrı Başkurt, *Musavver Süferâ 'Münif Paşa'nın İran Risâlesi Tahran 1874'*, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2020, s.34-35.

⁴²⁷ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.77-79; Başkurt, *Musavver Süferâ 'Münif Paşa'nın İran Risâlesi Tahran 1874'*, s.36.

⁴²⁸ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.79.

sefaretnamesinde ilme, gerçekliğe, üslup ve göze hitaba çok önem verdiği belirtmektedir.⁴²⁹

Elçi Yasincizade Abdülvehhab Efendi çeşitli medreselerde müderrislik ve kadılık yapmıştır. Elçiliği sonrasında önce Mekke sonra İstanbul kadılığına getirilmiştir. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği payelerini almıştır. 1821 ve 1828’de şeyhülislam tayin edilmiş olan Abdülvehhab Efendi 1833’te vefat etmiştir.⁴³⁰

Sefaretnamenin yazarı olan Osman Şakir Efendi 1771-1772 yıllarında Yozgat’ta doğmuştur. Farsça ve Arapçaya vakıf olan Şakir Efendi şiir, edebiyat, coğrafya, geometri ve astronomi ile ilgilenmekteydi. On dokuz yaşında Şehdü Elfaz lîgatını telif eden ve yirmi beş yaşında Türkçe-Arapça-Farsça lûgat hazırlayan Şakir Efendi elçilik dönüşünde Üsküdar mollalığı yapmıştır. Farsça gramer anlatan bir eser ve Türkçe-Farsça bir sözlük daha yazmış olup kırk altı yaşında vefat etmiştir.⁴³¹

7.1.10. Celalettin Efendi (1813)

İran’ın Babanlı Abdurrahman Paşa’ya yaptığı yardımın protesto edilmesi ve Irak’ta yağmalanan malların geri alınması amacıyla Abdülvehhab Efendi’nin yerine 1813’te İran’a gönderilen Celalettin Efendi 18 Haziran’da Tahran’da Şah’ın huzuruna kabul edilmiştir.⁴³²

Şah’a Sultan II.Mahmud’un namesini teslim eden elçi için 24 Haziran’da Hamedan’da resmi bir tören yapılmıştır. Törende İngiliz diplomat ve oryantalist Sir Ouseley’de

⁴²⁹ Unat, **a.g.e.**, s.206,208; Osman Şakir Efendi, *Musavver Sefâretnâme-i İran*, Haz.Güray Önal, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018, s.20.

⁴³⁰ Mehmet İpşirli, “Abdülvehhâb Efendi, Yâsincizâde”, *TDVİA*, cilt:1, TDV Yay., İstanbul 1988, s.285-286.

⁴³¹ Osman Şakir Efendi, **a.g.e.**, s.22-23.

⁴³² Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.79; Başkurt, **a.g.e.**, s.41.

bulunmaktaydı. Teslim ve törenin ardından Tebriz'e yanına gittiği Abdülvehhab Efendi ile birlikte el konulan mallar için İran lı yetkililer ile görüşmüşlerdir. Ancak İranlı yetkililer iddiaları reddetmiş ve olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bunun ardından Celaleddin Efendi veda dahi etmeden İstanbul'a dönmüştür.⁴³³

7.1.11. Süleyman Hadi Efendi (1819)

Süleyman Hadi Efendi 1819'da elçi tayin edilmiştir. Elçinin görünürdeki görevi isyanlar, himaye ve yağma meseleleri iken esas görevi İran'dan gelen taarruz tehdidinden kesin haberdar olmaktır. Elçi öncelikle Bağdat Valisi ile görüşmüş ve burada hazırladığı rapordan sonra Tahran'a geçmiştir. Kendisi sefareti sırasında aşiret ile antlaşma sağlayamamışsa da birkaç küçük meseleyi halletmiş. Ancak 1821-1823 Osmanlı-İran Savaşı'nı engelleyememiştir.⁴³⁴

7.1.12. Esad Efendi (1825)

Abbas Mirza ve Bağdat Valisi arasındaki antlaşmazlığı ortadan kaldırma ve Süleymaniye, Köy, Harir'in bulunduğu Bağdat'ın kuzey kesiminin durumu hakkında İranlı yetkililer ile müzakere yapmak amacıyla 1825'te İran'a elçilik ile görevlendirilmiştir. Ancak görüşmelerden bir netice alınamamıştır.⁴³⁵

⁴³³ Başkurt, **a.g.e.**, s.41-42; Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.80.

⁴³⁴ Başkurt, **a.g.e.**, s.42-44.

⁴³⁵ Karakaya, *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, s.81.

8. OSMANLI-İKİ SİCİLYA KRALLIĞI (İTALYA) İLİŞKİLERİ

Venedik'in Osmanlılarla ilk teması XIV. yüzyılın ikinci yarısıyla başlamaktadır. Venedik ile 1390 yılında ilk ticaret sözleşmesi yapılarak imtiyazlar tanınmıştır.⁴³⁶ Bundan üç yıl önce 1387'de ise Cenevizliler ile ticaret antlaşması yapılmıştır.⁴³⁷

Sultan II.Mehmed döneminden itibaren Venedikliler balyos/bailo diye adlandırılan İstanbul'daki ilk daimi elçileri bulundurmaya başlamışlardır. Osmanlılar hakkında bilgi veren bu görevliler başta Venedik, genel olarak İtalyanlar ve diğer Avrupa ülkelerinin politikalarını belirlemelerinde önemli bir haber kaynağıdır.⁴³⁸

İstanbul'un alınması ile Venedik ve Cenevizlilerle mücadeleler başlamış olsa da bir süre sonra Venedik'in diğer İtalyan şehir devletlerine göre daha ön planda olduğu görülmektedir.⁴³⁹ Fethi izleyen süreçte Dalmaçya'dan Ege Adaları'na kadar Osmanlı ile Venedik komşu durumundaydı. İki devlet arasındaki ilişkiler sadece savaşla sınırlı değil, barış zamanlarında ticaret ve kültür alanında da mevcuttu.⁴⁴⁰

İstanbul'dan sonra Selanik alınmış ve kısa zaman sonra yön İtalya'ya çevrilmiştir. Gedik Ahmet Paşa kumandasındaki ordu 1480'de Otranto'ya çıkarma yapmış ancak Fatih Sultan Mehmed'in vefatı ile Osmanlı ordusu geri çekilmiştir.⁴⁴¹ Osmanlı ile Venedik arasındaki ilk sınır tespitleri de 1481 tarihindedir.⁴⁴²

⁴³⁶ Maria Pia Pedani, "Venedik", *TDVİA*, cilt:43, TDV Yay., İstanbul 2013, s.44.

⁴³⁷ Şerafettin Turan, "İtalya", *TDVİA*, cilt:23, TDV Yay., İstanbul 2001, s.449.

⁴³⁸ Güner Doğan, *Korku ve Merak Arasında İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti*, A. Özcan, Ö. Kapıcı, Y. Murgul (Ed.), *Osmanlı Tarih Yazımı I*, Doğu Batı Yay. Ankara 2020, s.142-144.

⁴³⁹ Güner Doğan, *Sunuş*, Şerafettin Turan (Haz.), *Türkiye-İtalya İlişkileri I 'Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine'*, TTK Yay. Ankara 2020, s.XIX.

⁴⁴⁰ Maria Pia Pedani, *Osmanlı Padişahının Adına 'İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Kadar Venedik'e Gönderilen Osmanlılar'*, TTK Yay. Ankara 2011, s.XI.

⁴⁴¹ Doğan, **a.g.m.**, s.145-146.

⁴⁴² Doğan, **a.g.e.**, s.31.

Osmanlı 1532’de Cenevizlilere daha sonra Venedik ve Floransa’ya verdiği ticari imtiyazlar Levant ticaretlerini sürdürmelerini garanti altına alarak Rönesans İtalya’sının ekonomik refahına katkıda bulunmuştur.⁴⁴³ 1534-1535 yıllarında ve sonraki bazı dönemlerde Osmanlı ve Venedik filoları korsanlara karşı beraber hareket etmişlerdir.⁴⁴⁴

Kolonilerine özerklik tanıyan Ceneviz, Fransa’nın hakimiyetine girip etkinliğini yitirdiğinde Osmanlı Devleti’nin karşısında Ege Denizi’nde çıkan Venedik Cumhuriyeti olmuştur. 1538 Preveze Deniz Savaşı’nda Venedik Akdeniz’deki üstünlüğünü yitirmiştir.⁴⁴⁵ Osmanlı’nın üstün geldiği bu savaş Osmanlı-Venedik diplomatik ilişkilerini fazla etkilememiştir. Ekim 1540’da Venedik ile yapılan antlaşmadan sonra Venedik, Şarlken’e karşı Osmanlı-Fransız ittifakına davet edilmiştir.⁴⁴⁶ 1571 İnebahtı ise 1489’dan beri Venediklilerin elinde bulunan Kıbrıs’a Osmanlı gemileri ve Kudüs ile Mekke’yi ziyaret eden hacıların bulunduğu gemilerin güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle savaş açılması ile başlar.⁴⁴⁷ Osmanlı Devleti’nin bazı kazanımlarının yanında 1571 itibarıyla Venedik’e karşı kayıpları da olmuştur.⁴⁴⁸ Osmanlı’nın yenilmezliğinin Batı dünyasında yıkılmasıyla beraber Venediklilerinde Türkler hakkındaki görüşleri değişime uğrayarak hayranlık ve korkudan nefret ve hor görmeye evrilmiştir.⁴⁴⁹

1645 yılında ise Osmanlı Venedik ile denizde Girit karada Bosna taraflarında mücadele etmiştir. Osmanlı Devleti uzun zaman kuşattığı Kandiye’yi almış olsa bile Bosna taraflarında bazı kayıplar yaşamıştır. 1573-1671 yılları arasında karada Venediklilere kısmen kaybeden Osmanlı’nın 1684’te hedefi Venediklilerin elinden bütün Dalmaçya kıyılarını almak olacaktır.⁴⁵⁰

⁴⁴³ İnalçık, **a.g.e.**, s.135.

⁴⁴⁴ Pedani, “Venedik,” s.45.

⁴⁴⁵ Turan, “İtalya”, s.449.

⁴⁴⁶ İnalçık, **a.g.e.**, s.205.

⁴⁴⁷ Pedani, **a.g.e.**, s. 128,137.

⁴⁴⁸ Doğan, *Sunuş*, s.XXV.

⁴⁴⁹ Pedani, **a.g.e.**, s.2-3.

⁴⁵⁰ Güner Doğan, “Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Hududu (1671), *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi*, cilt10, sayı:3 (Aralık 2019), s.6,15.

1683 yılında Kara Mustafa Paşa kumandasında Viyana'yı kuşatan Osmanlı ordusunun başlattığı savaşa 1684'te Venedik de dahil olmuştur.⁴⁵¹ 1685'te Venedik tarafından ele geçirilen Çitluk bölgesini 1694'te iki defa almaya çalışan Osmanlı başarılı olamamıştır. Venedik'e göre; Mora Yarımadası'nı alma hedefinde olan Osmanlı, Venedik donanmasını da tahrip ederek Venedik'i Kutsal Birlik'ten çıkarmak istemekteydi.⁴⁵² Bu süreçte Venedik, hem Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile mücadele ederken kendi sınırlarına daha çok yaklaşmasından tedirgin olurken hem de Avusturya'nın kendi sınırlarına yakın bulunan Knin Kalesi'ndeki bazı aileleri kendi tarafına geçirmesi ile uğraşmaktaydı. Ancak bu konuda Avusturya ile silahlı mücadeleye de giremeyecek durumdaydılar.⁴⁵³

Osmanlı ordusu Avusturya cephesiyle yaptığı savaşlar özellikle 1697 Zenta yenilgisi, Venedik ile Dalmaçya'da sonuçsuz sınır savaşları ve Rusya'nın Azak üzerindeki baskısı ile barışa olumlu bakmaya başlamıştır. Bunun aksine Venedik barış taraftarı değildi. Çünkü hem olacak barış Venedik'i tatmin etmiyordu hem de Osmanlı Devleti "Venediklü ile dahi sulh oluna" sözüyle Venedik'i asıl muhattap almadığını belirtmekteydi. Buna rağmen 1698 sonunda görüşmeler başlamamıştır. 13 Kasım'da Viyana ile görüşen Osmanlı, 17 Kasım'da Venedik ile görüşmeye başlamıştır. 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması sonrasında 2 yıl kadar da sınır tespiti ile uğraşmıştır. Karlofça Antlaşması Osmanlı Devleti'nin ilk toprak kaybının belgesidir.⁴⁵⁴ Karlofça itibarıyla Osmanlı Devleti Rusya ve İran ile olan sıkıntılarıyla uğraşırken Venedik İspanyol Veraset Savaşları'na odaklanmış ve Osmanlı ile Venedik arasında bir barış süreci başlamıştır.⁴⁵⁵

1714 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti Karadağlı eşkıyaların faaliyetlerini ve Venedikli görevlilerin onları korumasından duyduğu şikayeti sürekli dile getirmiş ve bu Venedik'e karşı Osmanlı'yı savaşa götüren bir sebep olmuştur. Aslında Osmanlı

⁴⁵¹ Güner Doğan, "Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi; Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Mektupları ve Son Osmanlı-Venedik Sınırı (1718-1721)", *Düşünce Dergisi Doğubatı Yay.* Sayı:91, Kasım Aralık Ocak 2019-2020 , s.47.

⁴⁵² Doğan, *Zenta*, s.3-4.

⁴⁵³ Doğan, *Zenta*, s.5.

⁴⁵⁴ Doğan, **a.g.e.**, s.39,79-80,98-99,120-132.

⁴⁵⁵ Doğan, **a.g.e.**, s.40.

Devleti 1711’de Prut’ta Ruslara karşı elde ettiği zaferin devamını getirmek istiyor ve Venedik’i Balkanlardan atmayı amaçlıyordu.⁴⁵⁶

Dalmaçya ve Akdeniz’de savaş durumuna geçen Osmanlı Ağustos 1715’te Sign Kalesi’ne karşı yoğun saldırıya başlamış. Ancak arazinin engebeli olması sebebiyle başarısız olan ordu geri çekilmek zorunda kalmıştı. Buna karşın Mora’da önemli noktaları alan Osmanlı kış gelmesine rağmen Dalmaçya taraflarında saldırılarına devam etmiştir. Başlarda tarafsızlığını koruyan Avusturya 15 Nisan 1716’da Venedik tarafında savaşa dahil olmuştu.⁴⁵⁷ Birden fazla cephede savaşmak durumunda kalan Osmanlı ordusu bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

İlerleyen süreçte barış görüşmeleri için faaliyetler başlamış. 5 Haziran 1718’deki barış görüşmelerinde Viyana’dan Wirmond ve Tallman, Venedik tarafından Karlofça müzakerelerinde de bulunan Carlo Ruzzini ve Osmanlı tarafındann ise İbrahim Paşa ile daha sonra Fransa’ya elçilik ile görevlendirilecek Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi bulunmaktaydı. Osmanlı ile Viyana arasındaki sekiz müzakere 18 Haziran’da başlayıp 10 Temmuz’da bitmiştir. Venedik ile ise Viyana ile İngiltere arabuluculuğu ile 12 Temmuz’da dördüncü ve son görüşme yapılmıştır. 21 Temmuz’da taraflar bir araya gelerek antlaşma metnini yazmışlardır.⁴⁵⁸ İki görüşmede de bulunan Carlo Ruzzini daha sonra 1719’da ilişkilerin yeniden tesisi için Osmanlı’ya elçi olarak gönderilecektir.⁴⁵⁹

Osmanlı- Venedik arasında 1733’te yapılan antlaşma son barış antlaşmasıdır.⁴⁶⁰ 1789’da Fransız İhtilali ve akabinde Napolyon’un İtalya’yı işgali ile Venedik

⁴⁵⁶ Doğan, “Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi; Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Mektupları ve Son Osmanlı-Venedik Sınırı (1718-1721)”, s.45.

⁴⁵⁷ Doğan, **a.g.e.**, s.240-249.

⁴⁵⁸ Doğan, **a.g.e.**, s.261-269.

⁴⁵⁹ Doğan, **a.g.e.**, s.282.

⁴⁶⁰ Pedani, “Venedik”, s.44.

Cumhuriyeti son bulmuştur. Osmanlı Devleti siyasi birliğe kavuşma mücadelesinde öne çıkan Piemonte Krallığı ile de 25 Ekim 1823'te iki antlaşma imzalamıştır.⁴⁶¹

İtalyanlar ile Türkler arasındaki ilişkiler iki tarafı da kültürel açıdan etkilemiştir. Kullanılan kelimeler, edebi eserler, Galata Kulesi ve Türk Hanı gibi yerler bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan durumlardır.⁴⁶²

8.1. Osmanlı-İki Sicilya Krallığı Elçilik Münasebetleri

Elçilik ilişkileri açısından öne çıkan İtalya kent devleti Venedik'tir. Venedik'e gönderilen ilk elçi 1384'te Cenova'ya karşı ittifak oluşturmak amacını taşır.⁴⁶³ Bu tarihten Girit Savaşı'na (1645-1669) kadar Venedik'e elliden fazla çavuş gönderilmiştir. gittikleri yerleri ve insanları daha iyi tanıyarak, işlerini daha iyi yapacakları düşüncesiyle aynı kişiler birden fazla aynı yere memur edilmiştir. Bu süre zarfında gönderilen elçilerin yolculuklarında büyük farklılıklar olmamıştır. Deniz yolculuğunun daha rahat olması ve Venediklilerin elçileri daha rahat kontrol altında tutması sebebiyle karadan Venedik'e ulaşım sağlanmamıştır.⁴⁶⁴

1479, 1482, 1486 yıllarında Venedik'e gönderilen memurlar padişahın iletisini sözlü olarak aktarmışlardır. XVI. yüzyılda Venedik'e sultan ya da sadrazam tarafından gönderilen resmi görevli sayısı altmıştan fazla olmakla beraber Venedik'ten gelen görevlilerin sayısı çok daha fazladır.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ Turan, "İtalya", s.449-452.

⁴⁶² Doğan, *Sumuş*, s.XXXII-XXXIII.

⁴⁶³ Pedani, "Venedik", s.45; Doğan, **a.g.e.**, s.21.

⁴⁶⁴ Pedani, **a.g.e.**, s.31-32,43.

⁴⁶⁵ Pedani, **a.g.e.**, s.2,8.

Elçilerin Venedik'te kalış süreleri de zamanla artmıştır. XVI. yüzyıl başında bir buçuk ay uzun bir süre sayılırken XVII. yüzyılda iki ay kentte kalmak normal bir süre görülmüştür.⁴⁶⁶

8.1.1. Hacı Hüseyin Efendi (1741)

Osmanlı Devleti uzun süredir Akdeniz'de farklı güçlerle savaş halindeydi. Diğer İtalya kent devletleri ile ilişkileri yok denecek kadar azdı. Venedik'le ise yoğun diplomatik ilişkilere karşın ticari ilişkiler açısından canlılığını yitirmiş durumdaydı. Osmanlı için kurulacak bu ilişki ekonomik ve güvenlik açısından önem taşımaktaydı. Aynı şekilde ticareti geliştirmek, Akdeniz'deki korsan saldırılarına karşı işbirliği ve devletlerarası diplomatik ilişkileri güçlendirmek gayesinde olan Napoli Kralı III.Carlos da Osmanlı ile yakın ilişkiler kurmak istiyordu.⁴⁶⁷

Buna istinaden Osmanlı Devleti ile İki Sicilya Krallığı arasında 7 Nisan 1740'da dostluk, ticaret ve deniz ticareti antlaşması imzalanmış. Antlaşmadan bir yıl sonra Divanı Hümayun haccanından Hacı (Küçük) Hüseyin Efendi Napoli'ye elçi olarak gönderilmiştir.⁴⁶⁸ Elçi Hüseyin Efendi 30 Ağustos tarihinde Napoli'ye gelen ve 18 Eylül'de büyük bir törenle kral tarafından kabul edilmiştir. 18 Ekim'e kadar şehirde kalmış ardından İstanbul'a dönüş için Napoli'den ayrılmıştır.⁴⁶⁹

Hüseyin Efendi haccandan olarak cizye muhasebeciliği v süvari mukabeleciliği yağmıştır. 1741'deki elçiliğinin dönüşünde 1742'de vefat etmiştir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Pedani, **a.g.e.**, s.80.

⁴⁶⁷ Güner Doğan, "Osmanlı İmparatorluğu-İki Sicilya Krallığı İlişkilerinin Başlaması ve İstanbul'dan Napoli'ye Diplomatik Bir Hediye: Sultanın Fili", *Toplumsal Tarih Dergisi*, sayı:275, (Kasım 2016), s.65.

⁴⁶⁸ Semavi Eyice, "Bir Türk Elçisinin Portresi", *Belleten*, cilt:41 sayı:163 Temmuz 1977, s.556-557; Doğan, **a.g.m.**, s.65.

⁴⁶⁹ Eyice, **a.g.m.**, s.558.

⁴⁷⁰ Süreyya, **a.g.e.**, s.705.

9. OSMANLI-PRUSYA İLİŞKİLERİ

Prusya'nın Osmanlı Devleti ile ilk münasebetleri Roma-Alman İmparatorluğu içinde yer aldığı zamanlarda başlamıştır. İstanbul'ın fethinden sonra olası bir Osmanlı saldırısına karşı oluşturulan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın 1529-1532 seferlerine karşı kuvvet olarak yaya ve atlı birlikleri ile Branderburg kuvvetleri ile imparatorluk ordusu içinde yer almıştır. 1683 Viyana Kuşatması'nda Branderburg birlikleri 7000 yaya ve 1200 süvaril ile Alman İmparatorluğu ordusunda yer almıştır.⁴⁷¹

Prusya Osmanlı ile birebir temastan önce ilk olarak Polonya Savaşı konusunda Kırım ile siyasi temaslarda bulunmuştur. İlk resmi ilişki ise 1718 Pasarofça öncesinde Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa'nın Polonya ve Rusya ile beraber Prusya'ya da gönderdiği dostluk mektubu ile başlamıştır.⁴⁷² Prusya 1721, 1739 ve 1741 yıllarında Osmanlı ile temas kurmak adına imparatorluğa görevliler göndermiştir.

1721 başlarında I.Friedrich Willhelm, ahır kethüdası Johannes Jurgowsky'yi at satın alması için İstanbul'a yollamıştır. Bunun sebebi ise I.Friedrich'in Osmanlı Devleti ile ticari ilişkiler kurmak istemesidir. 1739'a kadar ise iki taraf arasında başka bir gelişme göze çarpmamaktadır.⁴⁷³

Avusturya ile mücadelesi başta olmak üzere karşılaşılan güçlükler için Osmanlı Devleti'nden istifade etmek isteyen Friedrich Willhelm 1739 başlarında ise Teğmen Sattler'ı Osmanlı Devleti'ne gönderecektir. Friedrich'in irtibat kurma çabaları 1755'te ilk Prusya elçisinin yollanışına kadar sürmüştür. 1755'te Kral Friedrich hem

⁴⁷¹ Kemal Beydilli, "Prusya", *TDVİA*, cilt: 34, TDV Yay., İstanbul 2007, s.356.

⁴⁷² Beydilli, "Prusya", s.356.

⁴⁷³ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1981, s.2.

III.Osman'ın cülusunu tebrik etmek hem de ittifak yapması için Prusya hizmetinde büyük başarılar gösteren Karl Adolf Rexin'i elçi olarak göndermiştir.⁴⁷⁴

Rusya ve Avusturya'yı arkadan sıkıştırabilecek bir müttefik arayışında olan Friedrich, 1750'de Kırım Hanlığı ile irtibat kurmuştur. Avusturya'yı Osmanlı ile oyalarak Silezya'yı elinde tutmaya çalışan Prusya, Yedi Sene Harpleri öncesinde Osmanlı ile doğrudan açık, resmi diplomatik münasebetler kurma fikrindeydi.⁴⁷⁵

Burbon ve Habsburg Hanedanları'nın 1 Mayıs 1756 Versailles Antlaşması ile ittifak haline girmeleri ve Rusya'nın da katılması Prusya için hayati bir tehditti. Avrupa'da başlayan Yedi Sene Harpleri ile de II.Friedrich bu savaşta Osmanlı Devleti'nin kendi tarafında yer almasına çok önem vermiştir. Sadrazam Koca Râgıp Paşa ise Osmanlı Devleti'nin bu savaşa katılmaması görüşündedir. Bu yüzden Prusya tarafından gelen teklifler dostane şekilde reddedilmiştir. Sadrazam ve Prusya tarafından elçi olarak gönderilen Rexin arasındaki 2 Nisan 1759 tarihli görüşmede Osmanlı tarafı ittifak konusunda İngiltere'nin katılmasını ve garantisini istemiştir. Bir süre devam eden görüşmeler sonucunda da 22 Mart 1761 tarihinde 8 maddelik dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmıştır.⁴⁷⁶ Bu antlaşmanın bir sebebi de 1759'da İngiliz bandıralı korsan gemisinin Türk sularında Fransız gemilerine saldırısı sonrası Osmanlı-Fransız ilişkileri sarsılarak Osmanlı Devleti'nin yeni bir ittifaka açık olmasıdır.⁴⁷⁷

Prusya'nın Osmanlı ile dostluk ittifakı kırma isteği Rusya'nın taht değişikliğine göre de şekillenmiştir. Büyük Friedrich Osmanlı Devleti ile tamamen bağları koparmasa bile 1762'de Çariçe Elizabeth'in ölümü üzerine Rusya tahtına Prusya hayranı III.Petro'nun çıkması Prusya'yı Avusturya cephesinde rahatlatmıştır. Ancak III.Petro'nun tahtan indirilmesi ile yerine karısı II.Katerina'nın tahta geçişi Prusya'yı Osmanlı Devleti ile ittfak yapma konusunda ısrarcı hale getirmiştir. Çünkü Katerine

⁴⁷⁴ Rıdvan Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2014, s.16-17.

⁴⁷⁵ Beydilli, **a.g.m.**, s.3-4.

⁴⁷⁶ Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, s.20; Beydilli, **a.g.m.**, s.7-10.

⁴⁷⁷ Unat, **a.g.e.**, s.216.

Osmanlı ile dostluğa yanaşmamakla beraber Prusya ile olan ittifakı da yürürlükten kaldırmıştır.⁴⁷⁸

Osmanlı cephesinde Koca Ragıp Paşa'nın 1763'teki ölümüne dek Prusya ile ittifaktan kaçınılmıştır. Daha sonra yerine tayin edilen Hamid Paşa ile III.Mustafa Prusya ile ittifak kurma isteğini rahatça gerçekleştirebileceği bir alan yaratmıştır.⁴⁷⁹ Osmanlı Devleti'nin Prusya ile ittifak kurarak Belgrad Antlaşması yaptığı Avusturya'yı antlaşmanın uzaması konusunda baskı altında tutmak ve Rusya'ya karşı tedbirli olmayı amaçlıyordu. Bu yüzden Sultan III.Mustafa bizzat seçtiği Ahmet Resmî Efendi'yi Prusya kralının hala ittifak yapma isteği olup olmadığının anlaşılması için Prusya'ya sefir olarak görevlendirmiştir.⁴⁸⁰ Aslında Osmanlı Devleti'nin Prusya ile olan ilk elçilik faaliyeti Kral I.Friedrich'in tahta çıkışı tebrik etmek için gönderilen Asım Said Efendi ile başlamıştır.⁴⁸¹

Ancak Yedi Yıl Savaşları'nın bitmesi sebebiyle Prusya'nın ittifak için bir isteği bulunmamaktaydı.⁴⁸² Osmanlı tarafından istenilen bu ittifaka karşın Prusya ile Rusya arasında 11 Nisan 1764'te bir ittifak antlaşmasının yapılmış olması bunun Osmanlı aleyhine işleme olasılığı ve Polonya'daki gelişmeler Osmanlı Devleti'ni ittifak konusunda endişeye götürmüştür. 1765'te Polonya meselesinden sonraya ertelenen ittifak ise Sadrazam Mustafa Bahir Paşa'nın azli ile askıya alınmıştır.⁴⁸³

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ise Osmanlı devlet adamlarında Prusya müdahalesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak buna karşın Prusya'nın planı ise Osmanlı'nın Avusturya'ya bırakacağı topraklar ile Avusturya'nın Polonya'nın bazı kesimlerini Prusya'ya bırakacağı şeklindedir. II.Friedrich'in Küçük Kaynarca Antlaşması'ndaki bazı ağır şartların yumuşatılması için harekete geçmesi II.Katherine

⁴⁷⁸ Beydilli, **a.g.m.**, s.12; Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, s.21-22.

⁴⁷⁹ Beydilli, **a.g.m.**, s.13; Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, s.22-23.

⁴⁸⁰ Beydilli, **a.g.m.**, s.14.

⁴⁸¹ Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, s.38.

⁴⁸² Beydilli, "Prusya", s.357.

⁴⁸³ Beydilli, **a.g.m.**, s.17,19.

tarafından geri çevrilmiştir. Bununla beraber II.Friedrich Rusya-Osmanlı arasındaki antlaşmalarda muhtemelen alabileceği toprakların sebebiyle Rusya lehine çözüm bulmayı dış politika haline getirmiş ve Avusturya'nın Rusya'ya yanaşmasını da önlemek istemiştir. Rusya desteğinin Prusya'ya getireceği bir avantaj da Bavyera veraseti konusunda beklenen destektir. Prusya tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yakınlaşmasını doğru bulmadığı için 1779'da Reisülküttap Abdürrezzak Efendi'nin Rusya-Prusya-Osmanlı arasındaki ittifak teklifine olumlu bakmıştır. Ama II.Katherina'nın sert red cevabı bu ittifaka hem engel olmuş hem de Rusya-Prusya ittifakı da zayıflamıştır.⁴⁸⁴ Maria Theresia'nın ölümü üzerine tahta geçen oğlu II.Joseph ile Osmanlı tarafında endişe artmış ve Prusya'nın ittifakı vazgeçilmez olarak düşünölmeye başlanmıştır.⁴⁸⁵

1784'te İstanbul'a gönderilen elçi Diez, Rusya ve Avusturya'nın kuvvetlenmesini önlemek adına daha aktif bir şekilde Osmanlı Devleti'nin yanında olunmasını savunmaktaydı. 15 Şubat 1789'da Diez ile Raşid Efendi'nin tekrarlanan toplantılarında Osmanlı'nın Rusya ile yapacağı barışın Prusya iştiraki olmadan yapılamayacağı konuşulmuştur. Prusya ve Osmanlı Devleti arasında bu konu dahil ikili ilişkileri konu alarak karşılıklı yapılacak olan 'Sened' onaylanması için orduya gönderildiğinde burada fazlaca değişikliğe uğramıştır. 23 Mart'ta meşveret meclisi tarafından değiştirilen haliyle kabul gören 'Sened' Diez'e bildirilmiş ancak bu hali bu sefer de Prusya tarafından kabul görmemiştir.⁴⁸⁶

Ağustos 1789'da Prusya elçiliğinin gizli belgeleri çalınmış. Bunun üzerine Prusya'nın amaçları ile ilgili birçok söylenti ortaya çıkmış ve bu belgeler bir süre sonra Fransız elçi tarafından Raşid Efendi'ye teslim edilmiştir. Raşid Efendi Dize'e bir sonraki görüşmede Prusya hakkındaki söylentilere kulak asmadığını belirtmiştir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Beydilli, "Prusya", s.357; Beydilli, **a.g.m.**, s.23-25.

⁴⁸⁵ Beydilli, **a.g.m.**, s.25.

⁴⁸⁶ Beydilli, **a.g.m.**, s.33,43.

⁴⁸⁷ Beydilli, **a.g.m.**, s.49.

Diez, 10 Eylül’de devam etmekte olan ‘Sened’ konusunda kendisine cevap verilmemiş olmasından şikayetçi olmuş. Raşid Efendi ile 8 Ekim’de bir görüşme ayarlanmıştır. Gerçekleşen bu görüşmede dört maddelik bir ittifak yapılabileceği belirtilmiş. Kesin bir imza taşımayan bu görüşmeler bir süre daha devam etmiştir. Nihayet 31 Ocak 1790’da ittifak imzalanmıştır.⁴⁸⁸

“1790 Prusya-Osmanlı ittifakı, Osmanlı Devleti için tedafûi ve tecavüzî mahiyette bir Hristiyan devlet ile yaptığı ilk antlaşmadır.” Bu ittifakta Osmanlı Avusturya’yı Polonya topraklarını iade etmeye zorlarken; Prusya iki imparatorluk ile mücadeleyi Kırım dahil kaybedilen yerlerin geri alınmasını ve harp sonrasında bazı yükümlükleri üstlenmeyi içermektedir. Bu durum aslında antlaşmanın tam işlememesine ve Prusya’nın riayet etmemesine sebep olmuştur. Hatta Kırım konusun antlaşmanın tasdiki anında iptal edilmiştir.⁴⁸⁹

İttifak doğrultusunda bir süre II.Leopold ile antlaşma yapmaya çalışan ancak teklifi reddedilen II.Friedrich Willhelm 1790 Haziran’ında harekete geçerek ordusu ile Bohemya sınırına yakın Schönwald köyünde karargah kurmuş. Burada Osmanlı ile yaptığı ittifakı da tasdik etmiştir.⁴⁹⁰

Temmuz 1790’da Prusya’nın Avusturya’ya gönderdiği ültimatom sonrasında Avusturya, Osmanlı ile barışa yanaşmış ve Rusya ile Osmanlı arasındaki savaşa katılmamıştır.⁴⁹¹ Prusya’nın 1790 baharında savaşa katılmaması, tasdiknamenin gecikmesi, Prusya’nın Hertzberg Planı ve Osmanlı’nın Prusya’dan borç isteme meseleleri hakkında görüşmek üzere 18 Temmuz’da Sadr-ı Anadolu Abdullah, Raşid Efendi ve Ocay ayı sonunda İstanbul’a gönderilen Knobelsdorf, Bebek Bahçesi’nde buluşmuşlardır. Ağustos ayında kral tarafından tasdiknameyi iletmek ve barış

⁴⁸⁸ Beydilli, **a.g.m.**, s.49-50.

⁴⁸⁹ Beydilli, **a.g.m.**, s.70.

⁴⁹⁰ Beydilli, **a.g.m.**, s.76-77.

⁴⁹¹ Beydilli, **a.g.m.**, s.81.

görüşmelerinde murahhas tayin edilmek üzere Graf Spiridian von Lusi İstanbul'a gönderilmiştir.⁴⁹²

II.Friedrich Wilhelm Rusya ile silahlı mücadeleye girmeden önce Osmanlı Devleti'nden bazı taleplerde bulunmuştur. Osmanlı'dan Nisan ayına kadar 150 bin kişilik ordunun Tuna'da hazır tutulması, Koca Yusuf Paşa'nın tekrar sadarete ve serdarlığa getirilmesi, İsveç ile yapılan mali yardımın tekrar yürürlüğe koyulması istenmiştir. Bir madde de padişahın sefere çıkmasıdır ancak bu istek geri çevirecektir.⁴⁹³

İngiltere'nin Prusya harp politikasını desteklememesi Prusya'nın da Rusya ile savaş kararından vazgeçmesine neden olmuştur. Bu durum karşısında Berlin'de bulunsan Ahmed Azmi Efendi, başvekil ile görüşmüş ancak pek olumlu sonuç alamamıştır.⁴⁹⁴

Prusya, 1791 Zıştovi Antlaşması'ndan sonra Osmanlı üzerindeki etkisini yitirmiştir. 1792 Fransız İhtilali ardından 1807'de Napolyon'un Prusya'yı işgal ederek Fransa tahakkümünün altına alması ve geçici olarak siyasi varlığına son verilmesi ile iki ülke uzaklaşmıştır. Ardından 1815 Viyana Kongresi ile büyük devletler arasında giren Prusya ile iki devlet ilişkileri özellikle Osmanlı'nın yenileşme sürecine katkı ile devam edecektir.⁴⁹⁵

1828 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nda arabulucu kılınmıştır. Bunun için Prusya subayı Karl van Müfling İstanbul'a gönderilmiştir. Prusya ilk kez fevkalade sıfatıyla askeri elçi göndermiştir. Prusya'da bulunan Osmanlı daimi elçileri Osmanlı askeri yapısının modernleşmesi amacıyla da askeri uzmanlar gönderilmesini sağlamıştır. Osmanlı

⁴⁹² Beydilli, **a.g.m.**, s.85-88.

⁴⁹³ Beydilli, **a.g.m.**, s.112.

⁴⁹⁴ Beydilli, **a.g.m.**, s.122-123.

⁴⁹⁵ Beydilli, "Prusya", s.358.

Devleti'nin Prusya ile ilişkileri askeri uzmanlık dışında tıp alanında da önem taşımaktadır.⁴⁹⁶

9.1. Osmanlı-Prusya Elçilik Münasebetleri

1793 yılında ikamet elçilikleri kurulana kadar Prusya'ya iki elçi gönderilmiştir. Bunlar, 1763'te Ahmed Resmî Efendi ve 1791'de Ahmed Resmî Efendi'nin sefaret heyetinde de bulunan Ahmed Azmî Efendi'dir. 1797'de daimi elçiliklerin kurulması ile birlikte 1797'de Giritli Ali Aziz Efendi Prusya'ya gönderilmiştir. II. Mahmud tarafından ilk önce 1821'de kapanan ve 1834'te tekrar açılan daimi elçiliklerde diplomatik faaliyetlerin yanısıra Osmanlı askeri yapısının modernleşmesi amacıyla bulunulan ülkeler ile antlaşma yapılarak uzmanlar gönderilmesi de istenmiştir.

9.1.1. Ahmed Resmî Efendi (1763)

Osmanlı Devleti Prusya ile ittifak kurarak, Belgrad Antlaşması yaptığı Avusturya'yı antlaşmanın uzaması konusunda baskı altında tutmak ve Rusya'ya karşı tedbirli olmayı amaçlıyordu. Bu yüzden Sultan III. Mustafa bizzat seçtiği daha önce 1757'de Viyana'ya gönderilen Ahmed Resmî Efendi'yi Prusya kralının hala ittifak yapma isteği olup olmadığının anlaşılması ve Rusya ile Prusya arasındaki yakınlığı öğrenme amacıyla Prusya'ya sefir olarak görevlendirmiştir.⁴⁹⁷

Ahmed Resmî Efendi'nin kayınbiraderi olan ve daha sonra elçilik vazifesiyle Prusya'ya gönderilecek Ahmed Azmî Efendi'nin de bulunduğu yaklaşık yetmiş kişilik sefaret heyeti 14 Temmuz 1763'te yola çıkmış⁴⁹⁸ ve 9 Kasım'da Berlin'e varmıştır. Berlin'e vardıklarında kendilerini bekleyen kalabalığı şu sözlerle tasvir etmiştir:

⁴⁹⁶ Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, s.95.

⁴⁹⁷ Beydilli, **a.g.m.**, s.14; Aksan, **a.g.e.**, s.73.

⁴⁹⁸ Aksan, **a.g.e.**, s.75.

“Berlin şehrine dâhil olduğumuz gün sagîr ü kebîr, bernâ vü pîri (küçüğü büyüğü, genci ihtiyarı) yolların iki tarafındada üçer beşer tabaka hanelerinin pencerelerinde kat ender kat terâküm (birikmeleri) ve temâşâyâ terâdğf ve tezâhümleri (seyretmek için birbirlerinin ardında yığılmaları) vasfdan hâriç ve üns ü iştiyâka dair arz eyledikleri inbisât ü ihtirâm mertebe-i mübâlağaya âricdir.”⁴⁹⁹

Elçi 29 Kasım’da II.Friedrich ile görüştüğünde bizzat kral tarafından harita üzerinde yapılan açıklamalarla belirli bir zamanı ve Avusturya’ya karşıtlığı hedef alan bir ittifak antlaşması istenmiştir. Bu teklif 3 Aralık 1763’te İstanbul’a bildirilmiş ve bu antlaşmanın Ahmed Resmî Efendi’nin İstanbul’a dönüşünden sonra yapılmasına karar verilmiştir. Bundan dolayı elçi 20 Nisan 1764’teki veda görüşmesinin ardından 2 Mayıs’ta Berlin’den hareket etmiştir.⁵⁰⁰

Ahmed Resmî Efendi’nin kral tarafından kabulü soz konusu olduğunda II.Friederich’e etek öpme adedinin söylenmesi üzerine kendisi yeni bir elbise diktirmiş. Ancak kabul esnasında etek öpme olayı yaşanmamıştır.⁵⁰¹ Ahmed Resmî Efendi sefaretinde Prusya ile yapılacak ittifak için “Sınırdışları olan ve çevrede bulunan Leh, Danimarka ve Felemen milletlerinin ve hâlen eniştesi bulunan Şved (İsveç) ve aynı mezhepten olduğu İngiltere krallarının Devlet-i Aliyye ile yapmış oldukları antlaşmalardan elde ettikleri şeref ve şöhrete imrenip bir müddetten beri aynı yoldan bir güven elde etmek için çalışmalara başlamıştı” yazmaktadır.⁵⁰²

Sefaretnamedeki bilgilere göre heyet, İstanbul’dan ayrılışlarının yirminci gününde Tuna kıyısındaki Maçın Konağı’na, oradan Kalas ve ardından Yaş’a varmışlardır. 5 Eylül 1763’te Hotin’e varılmıştır. Ahmed Resmî Efendi sefaretinde Hotin ile ilgili bilgiler verirken buraya yapılan seferlerden de bahsetmiştir. Daha sonra İzvaniçe’den Kamanıçe Kalesi’ne geçilmiş ve burası hakkında da bilgi vermiştir. Hatta bu kalenin harap olmasının sebebi sorulduğunda “Bu kalenin Osmanlı Devleti’nden başka

⁴⁹⁹ Aksan, **a.g.e.**, s.84.

⁵⁰⁰ Beydilli, **a.g.m.**, s.16.

⁵⁰¹ Ahmed H. Schmiede, *Osmanlı ve Prusya Kaynaklarına Göre Giritli Ali Aziz Efendi’nin Berlin Sefareti*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1990, s.17.

⁵⁰² Adsız, **a.g.e.**, s.40.

düşmanı ve yıkıcısı yoktur. Onlarla da barışımız ebedî ve berkitilmiş olduğundan bunu boş yere onarmak, sağlam bir hale getirmek patırdısıyla baş ağrıtmamız gerekmez.” Cevabı alınmıştır. Nihayet Aralık 1763’te Berlin’e varmışlardır.⁵⁰³

Sefaret heyeti Berlin’e ulaştığı gün kendilerini büyük bir kalabalık karşılamış, gelinen andan gidişe kadar burada bulunan halkın kendilerini merakla gözetlemiştir. Berlin’e vardikten on gün sonra başvekil ile görüşülüp mektuplar sunulmuş, hediyeler verilmiş ve kralla buluşulacak gün ayarlanmıştır. Kralla görüşülüp mektup ve hediyeler sunulduktan sonra kış olması sebebiyle Berlin’de altı ay daha konaklanılmasına karar verilmiştir. Heyet burada kralın davetiyle Potsdam’daki av eğlencesine katılmış. Eğlenceye kralın yeğenleri ve diğer devlet büyükleri de icabet etmiştir.⁵⁰⁴

Sefarete kralın kendilerine 1711’de Prut Suyu kenarında çarın neden esir alınmadığını sorduğu ve krala cevaben ‘Padişahın müslüman olsun olmasın halkın daha fazla perişan olmasını istemediği sadece tehlikeyi savuşturmak amacı olduğunu ayrıca çarın eziyet çekip aman dilemesiyle padişahın lütufkârlığını gösterdiğini’ söylemiştir.⁵⁰⁵ Sefaretnamede kral hakkında da bilgiler verilmektedir.

9.1.2. Ahmed Azmi Efendi (1791)

1790’da İsveç’in Rusya ile yaptığı antlaşmadan sonra ittifaktan ümidini kesen Osmanlı Devleti, Rusya’nın Balkanlardaki ilerleyişinden memnun olmayan müttefiki Prusya’nın fiilen savaşa girmesi için uğraşmıştır. Bu amaçla Azmî Efendi’yi Prusya’ya Haremeyn muhasebecisi payesiyle muvakkat orta elçi tayin etmiştir. Gitmeden önce Prusya, İngiltere ve İspanya’nın İstanbul elçileri ile görüşen Ahmed Azmî Efendi 11 Kasım 1790’da İstanbul’dan ayrılmıştır.⁵⁰⁶

⁵⁰³ Adsız, **a.g.e.**, s.45-50.

⁵⁰⁴ Adsız, **a.g.e.**, s.55,63-66.

⁵⁰⁵ Adsız, **a.g.e.**, s.68.

⁵⁰⁶ Fatih Yeşil, “Ahmed Azmî Efendi”, *TDVİA*, (gözden geçirilmiş 2.basım) Ek-1 cildinde, TDV Yay., Ankara 2020, s.41.

II.Friedrich Willhelm tarafından 21 Şubat 1791’de kabul edilmiş, müzakereleri ise von Dietz ile yürütmüştür. Prusya’nın İngiltere ile girişimleri bir sonuç vermeyince Azmî Efendi’nin temasları da başarısız olmuştur. Bununla beraber Prusya’nın savaşa girmeyeceğinin anlaşılmasıyla Kırım konusunda değişikliğe gidilmiştir.⁵⁰⁷

Ahmed Azmî Efendi’ye gönderilen yeni talimatla Prusya’nın Zıştovi görüşmelerinde Avusturya üzerinde baskı kurmaya devam etmesi istenmiştir.⁵⁰⁸ Onbir ay kadar Berlin’de kalan Ahmed Azmî Efendi, Avusturya ve Rusya ile barış sağlanmasının ardından 11 Ocak 1792’de şehirden ayrılmıştır.⁵⁰⁹

Allah’a şükür, peygamber ve ashabına selam ile başlayan sefaretnamenin ilk kısmında güzergahı ve Berlin’de yaptığı işleri anlatmakla beraber ikinci kısımda “Tezyil” başlığı altında kendisinden önceki elçilerin uğradıkları yerler ve oradaki yaşam ile kurumlar hakkında bilgiler vermektedir. Bunun dışında sefaretnamede Prusya halkı, yollar, devlet teşkilatları, konak yerleri, mali konular, devlet teşkilatları, askeriye ve teçhizat hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Sefaretnamenin son kısmında ise sefareti sonunda bulunduğu bazı kanaatlerden bahsetmektedir.⁵¹⁰ Osmanlı Devleti kurumlarında rüşvetin kaldırılması, kurumlara işin ehli olan kişilerin getirilmesi, uygun maaş temin edilmesi, askerlerin iyi yetiştirilmesi ve donanımlı olması gerektiğini söylemektedir.

Ahmed Azmî Efendi’nin kaynaklarda Giritli olduğu belirtilmekle beraber Tavukçubaşı Mustafa Efendi’nin ailesine girmesi sebebiyle Kastamonulu olduğu da ifade edilmektedir. Divanı hümayun kalemlerinde yetişmiştir. 1763’te Prusya’ya giden sefaret heyetinde bulunmuştur. Küçük Kaynarca Antlaşması’nın imzalanmasının

⁵⁰⁷ Yeşil, “Ahmed Azmî Efendi”, s.41.

⁵⁰⁸ Yeşil, “Ahmed Azmî Efendi”, s.41.

⁵⁰⁹ Cansu Acar, *Ahmed Azmi Efendi’nin h. 1205/ M. 1790-91 Tarihli Sefaretnamesi ile Mehmed Vahid Efendi’nin H. 1221/M. 1806-07 Tarihli Sefaretnamesinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2019, s.23.

⁵¹⁰ Unat, **a.g.e.**, s.153; Acar, *Ahmed Azmi Efendi’nin h. 1205/ M. 1790-91 Tarihli Sefaretnamesi ile Mehmed Vahid Efendi’nin H. 1221/M. 1806-07 Tarihli Sefaretnamesinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi*, s.22.

ardından Ahmed Resmî Efendi gözden düşünce kendisi de geri çekilmiştir. 1786'da Koca Yusuf Paşa'nın tekrar sadarete gelişi ile kendisine görev yolu tekrar açılmış bulunmaktadır.⁵¹¹

1787'deki Fas elçiliği sonrasında rikâb-ı hümayûn mektupçusu olmuştur. Prusya elçiliği görevinin bitiminden sonra sadâret mektupçuluğu, başmuhasabecilik, şikk-ı salis defterdarlığı ve çavuşbaşı vekilliği yapmış. İlerleyen yaşına ve sağlık sorunlarına rağmen 1809'da rikâb-ı hümayun kethudalığına getirilmiş ancak bir sene sonra azledilmiştir. Mora'ya nazır olarak gönderilen Ahmed Azmî Efendi 10 Nisan 1821'de burada vefat etmiştir.⁵¹²

9.1.3. Giritli Ali Aziz Efendi (1797)

Padişahın ve diğer yüksek devlet adamlarının sevgisini ve itimadını kazanan Ali Aziz Efendi, 1797'de Berlin'e ilk ikamet elçisi tayin olmuştur. Ali Aziz Efendi'nin Berlin'e geldiği dönemde Prusya Krallığı'nın durumuna bakıldığında; 1786'da II.Friedrich'in ölümü üzerine yerine yeğeni 'Şişko Willhelm' tahta geçmiş bulunmaktaydı. Bazı baş kaldırmalar yanında bazı ruhaniler ve General van Bischoffswerder'in önderliğindeki bir şebeke yeni kralı manevi baskıya tabî tutmuşlardır.⁵¹³ Ali Aziz Efendi kendisine mihmandar tayin edilmediğini Prusya'ya geldiğinde öğrenmiştir. Bunun sebebi ise Ali Aziz Efendi'nin orta elçi olarak tayin edildiği sanılmasıdır. Büyükelçi sıfatıyla geldiğinin öğrenilmesi üzerine Prusya hükümeti tarafından özür dilenmiştir.⁵¹⁴

Elçiye 1791'de Berlin'de bulunan Ahmed Azmî Efendi'ye uygulanan imtiyazların uygulanması beklenirken diğer Avrupalı elçilerle aynı muameleye tabî tutulacağı⁹ haberi şaşkınlıkla karşılanmıştır. Ancak elçi bu durumu kabul etmeyerek tüm

⁵¹¹ Acar, *Ahmed Azmi Efendi'nin h. 1205/ M. 1790-91 Tarihli Sefaretnamesi ile Mehmed Vahid Efendi'nin H. 1221/M. 1806-07 Tarihli Sefaretnamesinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi*, s.15; Yeşil, "Ahmed Azmî Efendi", s.40.

⁵¹² Yeşil, "Ahmed Azmî Efendi", s.42.

⁵¹³ Schmiede, *a.g.e.*, s.18.

⁵¹⁴ Kuran, *a.g.e.*, s.41-42.

masrafların karşılanması istemiş, ısrarcı olmuştur. Ali Aziz Efendi sefaretinde vekillerin '*İstanbul'daki elçimiz işbu elçi efendiye yiyecek-içecek ve sair giderleri gerekmez*' diye bildirildiğini yazmaktadır.⁵¹⁵

Münakaşalar sebebiyle Ali Aziz Efendi'nin kral tarafından kabulü de gecikmiştir. Ancak Ali Aziz Efendi'nin İstanbul'a gönderdiği raporlarda fevkalâde ve murahhas büyükelçi sıfatıyla ağırlandığını belirtmiştir. Kendisine sefaret binası olarak Ephraim Sarayı tahsis edilmiştir.⁵¹⁶

Ali Aziz Efendi 15 Haziran'da itimadnamesini sunmak üzere kral ile görüşmüş, ardından 17 Haziran'da veliaht prens ve eşi ile sadece tercümanın bulunduğu özel bir görüşme gerçekleştirmiştir. Kendisinin Berlin'e gelişinden vefatına kadar ki bir buçuk yıllık süreçte büyükelçilik faaliyeti hakkında tatmin edici bilgi temin edilememiştir.⁵¹⁷

Fransa'nın Mısır çıkarması karşısında Prusya'nın Osmanlı Devleti ile ittifak olmaması iki ülkenin arasını açmıştır. Ali Aziz Efendi'nin vefatı sonrasında Prusya Kralı yeni bir elçi gelmemesi için uğraşmıştır. Ali Aziz Efendi'nin 29 Ekim 1798'deki ölümünün ardından elçi tayin edilmediği için kethuda katibi halifelerinden Esad Efendi maslahatgüzar tayin edilmiştir.⁵¹⁸

Muhtemelen 1749-1750 yıllarında doğmuş olan Ali Aziz Efendi'nin babası Girit Defterdarı Tahmisçi Mehmed Efendi'dir. Ali Aziz Efendi babasından kalan parayı bitirdikten sonra İstanbul'a gitmiş ve bir süre sonra önce Hassa silahşoru ardından hâcegân-ı divân-ı hümayun arasına katılmıştır. 1797'deki elçilik görevine kadar vergi muhassıllığı ve emlak satış memuriyetliği yapmıştır. Görevi sırasında vefat etmiştir. Şiir yazar Ali Aziz Efendi, Aziz mahlasını kullanmaktaydı. En bilinen eseri

⁵¹⁵ Schmiede, **a.g.e.**, s.35.

⁵¹⁶ Schmiede, **a.g.e.**, s.23.

⁵¹⁷ Schmiede, **a.g.e.**, s.23-24.

⁵¹⁸ Kuran, **a.g.e.**, s.42-43; Schmiede, **a.g.e.**, s.25.

Muhayyelât'tır. Bir önemli eser de Prusya'nın İstanbul elçiliğini yapmış olan Friedrich von Diez ile mektuplarıdır.⁵¹⁹

Berlin'de 1800-1804 arasında Mehmed Esad Efendi maslahatgüzar olarak kalmıştır. Kendisinden sonra Yanko Agriopulo Efendi ve Yani Agriopulo Efendi elçilik yapmıştır. Sultan II.Mahmud döneminde geçici kapatılıp ardından tekrar açılan daimi elçilikler ile Berlin'e 1838'de Kamil Paşa elçi olarak gönderilmiştir.⁵²⁰

⁵¹⁹ M.Orhan Okay, "Aziz Ali Efendi", *TDVİA*, cilt:4, TDV Yay., İstanbul 1991, s.333-334

⁵²⁰ Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, s.52.

10. OSMANLI-LEHİSTAN MÜNASEBETLERİ

Lehistan ile ilk ilişkiler, Macar Kralı Sigismund'un 1414'te Lehistan Kralı Ladislaus Jagiello'ya Türklere karşı yardım ve arabuluculuk istemesi üzerine Lehistan Kralı'nın Edirne'ye elçi göndermesiyle başlamaktadır. Heyetle birlikte Sultan I.Mehmed, Macaristan ile on yıllık barış antlaşması imzalamıştır.⁵²¹

Diğer temas ise 1444 Varna Savaşı ile olmuştur. Haçlı ordularının başında Lehistan Kralı III.Ladislas bulunmaktaydı. Bu savaşta hem haçlılar kaybetmiş hem de Ladislas ölmüştür.⁵²² Osmanlı'dan Lehistan'a ise 1439 ve 1478 yıllarında Macaristan'a karşı ittifak teklifi gönderilmişse de Lehistan tarafından reddedilmiştir.⁵²³

Sultan II.Bayezid döneminde ise padişahın Eflak-Boğdan üzerine sefere çıkması bölgede hakimiyet kurmak isteyen Lehistan ile sorun yaratmıştır.⁵²⁴ Osmanlı'nın Kili ve Akkirman'ı fethi ayrıca Boğdan'ı hakimiyet altına almasının ardından Polonya 1489'da gönderdiği Mikolay Firley ile Osmanlı Devleti'yle iki yıllık ahidname akdetmiştir. 22 Mart'ta yapılan bu antlaşma iki devlet arasındaki ilk antlaşmadır. Lehistan Kralı Kasimir'in ölümünden sonra tahta geçen Johann Albrecht ile de 6 Nisan 1794'te ilk defa ticari düzenlemeleri de içeren bir antlaşma yapılmıştır.⁵²⁵

Osmanlı Devleti ile Lehistan'ın birleştirici unsuru Macaristan iken, Boğdan üzerindeki hak iddiaları iki ülkenin karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Boğdan-Lehistan, Ukrayna-Podolya ve Kazak Tatar bölgelerinin kesiştiği yerlerde net ve kalıcı sınırların çizilmemiş olması ve buranın önemli ticaret bölgesi olması huzursuzluk

⁵²¹ Kemal Beydilli, "Polonya", *TDVİA*, cilt:34, TDV Yay., İstanbul 2007, s.310; Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri 'Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)'*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.V.

⁵²² Yücel Öztürk, "Osmanlı Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret", *Karadeniz Araştırmaları*, cilt: 14, sayı: 55, Ekim 2017, s.226.

⁵²³ Beydilli, "Polonya", s.311.

⁵²⁴ Hacer Topaktaş, *Lehistan'da Bir Osmanlı Sefiri 'Ziştovili Hacı Ali Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefâretnâmesi (1755)'*, TTK Yayınları, Ankara 2015, s.19.

⁵²⁵ Beydilli, "Polonya", s.311.

yaratmaktaydı. 1496'da bu konuda barış yapmak isteyen Johann Albrecht ertesi yıl Boğdan'a saldırmış ancak Voyvoda Stephan'ın II.Bayezid'den aldığı yardım üzerine yapılan savaşta Lehistan ağır kayıp yaşamıştır. Hatta bu durum ertesi yıl Papanın Osmanlı aleyhine yaptığı ittifaka Lehistan katılmamasını da sağlamıştır.⁵²⁶ Lehistan, Osmanlı ve Tatar kuvvetlerinin bölgeye akınlarının ardından 1 Mart 1500'de kısa vadeli mütareke ve 19 Temmuz 1501'de barış antlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁵²⁷

Johann Albrecht'ten sonra yerine geçen kardeşi Litvanya Büyük Dükü Alexander ile 9 Ekim 1502'de beş senelik yeni ahidname imzalanmışsa da süresi 1512 yılına kadar uzatılmıştır. Çaldıran Zaferi sonrasında ise Osmanlı Devleti'ne tebrik için gönderilen elçi ile beraber aradaki barış 1514 ve 1519 yılları olmak üzere iki defa daha uzatılmıştır. 1525 yılında üç yıllık başka bir barış antlaşması imzalanmıştır. 1533'te ise Szigismund ve Kanuni arasında ebedi barış olarak anılacak bir antlaşma yapılmıştır.⁵²⁸

1569'da Lehistan-Litvanya Birliği adına alan bölge Szigismund'un 7 Temmuz 1572'deki ölümü ile beraber Jagellon Hanedanı'na son vermiştir. Bundan sonra kralların seçilerek tahta oturduğu bir dönem başlamıştır. Ancak bu durum bir süre sonra dış devletlerin oy satın alma yoluyla kendi adaylarını seçtirmesine sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti de bu durumda etkin rol oynamıştır.⁵²⁹

XVII. yüzyıl boyunca Osmanlı-Lehistan ilişkilerinde Kazak akınları da büyük bir sorun olacaktır. 1606 Zitvatorok ile düzenlenen münasebetler 1612'de Lehlilerin

⁵²⁶ Beydilli, "Polonya", s.311; Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri 'Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)'*, s.20.

⁵²⁷ Beydilli, "Polonya", s.311.

⁵²⁸ Beydilli, "Polonya", s.311-312; Topaktaş, **a.g.e.**, s.20.

⁵²⁹ Topaktaş, **a.g.e.**, s.14; Beydilli, "Polonya", s.312.

Moldovya işlerine karışması ve 1620’de Genç Osman’ın Lehistan Seferi ilişkileri zor bir yola sokmuştur.⁵³⁰

Leh Kralı III.Zygmunt’un Habsburg ve Katolik yanlısı politikaları ve bazı Leh soylularının Boğdan’a müdahalesi iki ülke arasında gerginliğe yol açmıştır. Bunun üzerine Sultan II.Osman 1620’de Leh Seferi’ne çıkmıştır. Mücadele Osmanlı’nın galibiyeti ile sonuçlanmıştır. 1621’de tekrar düzenlenen seferde Lehistan’nın direnişi ve barış istemeleri üzerine sefer bitmiş ve 9 Ekim 1621’de mütakere yapılmıştır.⁵³¹

Lehistan idaresinin Avusturya yanlısı olması, Andrussuvo Antlaşması’nda Rusya ve Lehistan’ın Osmanlı Devleti’ne karşı ortak mücadele edeceğinin belirtilmesi Osmanlı’nın Lehistan’a karşı savaş açmasına sebep olmuştur. Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa kumandasındaki ordu 1672’de Kamaniçe Kalesi’ni ele geçirmişti. Karşı koyamayacak durumda olan Kral, yenilgiyi kabul ederek 18 Ekim 1672’de Bucaş Antlaşması’nı imzalamıştır. Antlaşmayla Braklaw ve Podolya Voyvodalıkları ve Kief Voyvodalığının bir kısmı Osmanlı Devleti’ne bırakılmıştır. Ayrıca haraç ödemeyi kabul etmiştir. Ancak antlaşma onaylanmadan Johann Sobieski’nin Hotin Kalesi’ni zaptetmesiyle 27 Ekim 1676’da Zuravno Antlaşması imzalanmış. Bununla beraber Lehistan verginin kaldırılmasını sağlamıştır.⁵³²

XVII. yüzyıl sonunda Johann Sobieski, Osmanlı’nın Viyana seferi devam ederken Osmanlı ile olan sınırlardan memnun olmayarak iki ülke arasındaki antlaşmayı bozmuş ve Osmanlı Devleti’ne karşı savaşa girmiştir. 1683’te Kahlenberg Tepesi’nde Osmanlı ordusunun dağılmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Karlofça Antlaşması’nda taraflardan biri olan ve Podolya’yı geri alan Lehistan antlaşma sonunda Osmanlı ile ilişkilerine yine barış sürecinde devam etmiştir.⁵³³

⁵³⁰ Topaktaş, **a.g.e.**, s.17; Salahaddin Tansel, “Osmanlı-Leh Münasebetleri (1764-1768)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt:LV, 1945, s.70.

⁵³¹ Beydilli, “Polonya”, s.321; Topaktaş, **a.g.e.**, s.17-18.

⁵³² Beydilli, “Polonya”, s.313.

⁵³³ Topaktaş, **a.g.e.**, s.19.

Lehistan 1710'dan itibaren Rusya hakimiyetine girmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti için önemli bir bölge olması sebebiyle bu duruma karşın Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Prut Antlaşması'nda Rusya'nın Lehistan içişlerine karışmaması için bir madde eklenmiştir. Ancak Lehistan'da 1717 yılındaki karışıklıklar ülkenin Rusya himayesine girmesine sebebiyet verecektir.⁵³⁴

Lehistan Kralı II. August'un 1 Şubat 1733'te ölümü üzerine Veraset Savaşı dönemi başlamıştır. Bu dönemde İran, Avusturya ve Rusya ile mücadele eden Osmanlı bu mesele ile yeterince ilgilenememiştir. Bu yüzden taht için desteklediği isme de herhangi bir askeri yardımda bulunamamıştır. Yeni seçilen Kral III. August'u da 1736 yılına kadar tanımamıştır. Bu tarihte Rusya'ya karşı savaş açma hazırlığında olan Osmanlı yalnız kalmamak adına gönderdiği elçi ile III. August'un krallığını kabul etmiştir.⁵³⁵

Rusya'nın etkisi altındaki Lehistan'da yapılan reformlara muhalif olan ve gelişmelerden şikayetçi bazı Leh asilzadeler Bar Konfederasyonu oluşturmuşlardır. Bu konfederasyona bağlı bazı grupların Osmanlı topraklarına sığınması ve Rusların bu grupları takip için Osmanlı sınırlarına tacizde bulunması Osmanlı Devleti'ni, Rusya ile karşı karşıya getirerek savaşa sürükleyecektir. Zaten Rusya'nın Leh topraklarındaki etkisinden de rahatsız olan Osmanlı Devleti, Lehistan'ın serbestiyeti adına 1768'de Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Lehistan Osmanlı'nın Balkan siyasetinde önemli bir noktaya sahip olması sebebiyle anlaşömalarda daima Lehistan lehine kararlar almış, himayesi altında tutmak istemiştir. 18. Yüzyılda Rus tehdidinin artması üzerine buna daha çok dikkat edilir olmuştur.⁵³⁶

1790 yılına gelindiğinde Avusturya'ya karşı Osmanlı- Leh ittifakı için Lehistan'dan elçi Potocki İstanbul'a gönderilmiştir. 5 Mayıs'ta Osmanlı adına Rumeli Kazaskeri

⁵³⁴ Beydilli, "Polonya", s.314; Topaktaş, **a.g.e.**, s.21.

⁵³⁵ Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, "İbrahim Müteferrika'nın Lehistan Elçiliği ve Bilinmeyen Sefaretnâmesi", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: 48, sayı: 48, Temmuz 2016, s.105-107; Topaktaş, **a.g.e.**, s.23.

⁵³⁶ Tansel, **a.g.m.**, s.81-82; Topaktaş, **a.g.e.**, s.26-28.

Abdullah Molla, dragoman , Reisülküttap vekili Raşid Efendi, Beylikçi ve Lehistan adına Potocki ile sekreterinin bulunduğu bir görüşme gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti Lehistan'ın kendi tarafından savaşa gireceğini düşünmekle beraber Lehistan'a Galiçya'nın verileceğini tahaddüt etmiştir. Bir sonraki görüşme 6 Haziran'da gerçekleşmiş. Bu görüşmede Lehistan için daha olumlu şartlar ortaya koyulmuştur. Galiçya dışında Lehistan'ın Karadeniz'de serbest ticaret hakkı İstanbul'da daimi elçilik gibi konularda görüşülmüştür. Bu imtiyazlara karşın ittifak teklifini hemen reddetmek istemeyen Potocki, Varşova'ya da bu düşüncesini bildirmiştir. Ancak 18 Haziran'daki Lehistandaki Sejm toplantısında 'Türk Savaşına karışmama' kararı çıkmıştır.⁵³⁷

10 Temmuz, 12 Ağustos ve 1 Eylül'de yapılan görüşmelerde de bir sonuca varılamamıştır. Bu arada Prusya'nın savaşmayacak olması Lehistan'ı ittifak fikrinden daha da uzaklaştırmıştır.⁵³⁸ Avusturya ile savaş sonucunda 1790 yılında Zıştovi Antlaşması imzalayan Osmanlı Devleti ise fiilen ve resmen savaşa katılmayan Lehistan'ı bu görüşmelerde istememiştir.⁵³⁹

Lehistan'nın 1772'den beri yaşadığı üç safhadaki bölünme ve köklü reformlar 24 Mart 1794'te ulusal ayaklanmaya sebep olmuştur. Son kralın da tahttan feragat etmesiyle 1795'te Lehistan'ın siyasi hayatı sona ermiştir.⁵⁴⁰

10.1. Osmanlı-Lehistan Elçilik Münasebetleri

Osmanlı Devleti için Balkan siyaseti adına önemli bir yer teşkil eden Lehistan genel olarak koruma altında tutulmak istenen bir bölgeydi. Lehistan kimi zaman Rus nüfuzundan korunmak istenirken kimi zaman da Osmanlı sınırlarına karşı koruma görevi görmesi amacıyla ittifak kurulmaya çalışılan devlet olmuştur. Osmanlı

⁵³⁷ Topaktaş, **a.g.e.**, s.115-117.

⁵³⁸ Topaktaş, **a.g.e.**, s.117-118,123.

⁵³⁹ Topaktaş, **a.g.e.**, s.123-124.

⁵⁴⁰ Beydilli, "Polonya", s.315; Öztürk, **a.g.m.**, s.227.

Devleti'nden Lehistan'a gönderilen elçiler ise genel olarak cülus tebliği için gönderilmiştir.

Lehistan'a gönderilen son elçi de I.Abdulhamid'in tahta çıkışını bildirmek, Kral Poniatowski'yi tebrik etmek ve Rusya'ya karşı ittifak kurmak amacıyla 1777'de gönderilen Numan Enis Bey'dir. Kendisi Türk modasını Lehistan'da canlandıran önemli bir isimdir.⁵⁴¹

10.1.1. Mehmed Efendi (1730)

Patrona Halil İsyanı ile beraber Lale Devri kapanmıştır. Bunun neticesinde Sultan III.Ahmet tahttan indirilmiş ve yerine yeğeni Sultan I.Mahmut gönderilmiştir. Adet olduğu üzere taht değişikliğini yabancı ülkelere bildirmek adına elçiler gönderildiği için 1730-1731 yıllarında Sultan I.Mahmut'un tahta çıkışını bildirilmek amacıyla Mehmed Efendi Lehistan'a gönderilmiştir.

17 Şubat 1731'de Varşova'ya ulaşan elçi 19 Şubat'ta Baş Hatman Poniatowski ile görüşmüştür. Ardından 24 Şubat'ta voyvodalar, baş hatman ve bir generalin bulunduğu davette sadrazamın namesini teslim etmiştir. Aynı gün Kral II.Ogüst ile görüşerek ona da padişahın namesini sunmuştur. Elçi Varşova'dan ayrılmadan önce yine baş hatman ile görüşmüş ve heyeti ile beraber 16 Mart'ta buradan ayrılmışlardır.⁵⁴²

⁵⁴¹ Topaktaş, **a.g.e.**, s.130,144.

⁵⁴² Hacer Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005, s.29-31.

10.1.2. İbrahim Müteferrika (1736)

Osmanlı Devleti III. August'un krallığını resmen kabul ettiğini bildirmek amacıyla İbrahim Müteferrika'yı 1736'da Lehistan'a görevlendirmiştir. Heyet, Turla Nehri'nden geçip Nemirova vardıklarında Hatman ile hemen görüşmemişlerdir. Hatmanı bekledikleri sırada elçi bölgeyi gezmiş ve kale hakkında bilgi toplamıştır. Hatmanın kendisini Zaloşça(Zalozce)'da karşılayacağı haberi üzerine maiyetiyle beraber tekrar yola çıkmıştır.

İbrahim Müteferrika Baş Hatman Potocki'nin sarayına geldiği gün III.August'un krallığının kabul edildiğine dair nameleri teslim etmiştir. Ertesi gün elçi adına ziyafet verilmiş ve elçi sefaretinde bu ziyafetten de ayrıntılı bahsetmiştir. Sefaretinde tüm yemek düzeninden bahseden elçi yemek masası için 'masa denilen büyük iskemle' ifadesini kullanmıştır. Kahve ve tatlı ikramından sonra eğlenceleri izlemeye divanhaneye geçilmiştir.⁵⁴³

İbrahim Müteferrika'nın Latince bilmesi sebebiyle baş hatman ile görüşmelerinde tercümana gerek görülmemiştir. Dil neredeyse tüm elçiliklerde büyük bir problem iken bu Osmanlı tarafı açısından da olumludur. Daha önceki ve bu tarihten sonraki elçiliklerde de dil bilmemek ve tercümana bağlı kalmak Osmanlı Devleti açısından hep sorun niteliği taşımıştır. Güvenilmeyen tercümanlar Osmanlı'yı birçok tehditte habersiz bırakacak duruma da gelmiştir.

İbrahim Müteferrika'nın kırk gün kaldığı Zalozce'de hatman ile dostluk ve ittifak üzerine görüşmeleri devam etmiş ve kendisi adına verilen ziyafetlere katılmıştır. Şubat 1737'de İstanbul'da dönen İbrahim Müteferrika'nın elçiliği görüşmeler açısından olumlu geçmiş gibi gözükse de Lehistan savaşta Rusya'ya destek vermiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴³ Afyoncu, Önal, **a.g.m.**, s.110-112.

⁵⁴⁴ Afyoncu, Önal, **a.g.m.**, s.114-115.

İbrahim Müteferrika hristiyan iken müslüman olmuştur. Çelebizade Said Efendi ile Osmanlı'da ilk matbaayı kuran Müteferrika 1737-1738'de vefat etmiştir.

10.1.3. Ali Ağa (1755)

Sultan III.Osman'ın tahta geçişini bildirmek üzere 25 Aralık 1754'te Sipahiler Ağası Ali Ağa Lehistan'a elçilikle görevlendirilmiştir.⁵⁴⁵ 6 ocak 1755'te İstanbul'dan ayrılan 45 kişilik heyet 5 Şubat'ta Hotin'e varmış ve burada 18 gün kalmışlardır. Sefaretnamede geçilen bölgelerin isimleri ve bölgeler hakkında bilgiler verilmekte olup Mayıs ortası gibi İskanove(Uskove)'ye varmıştır. Kral tarafından elçi burada kabul edilmiştir. Protokol konusunda başta sorun yaşanmış olsa dahi bir problem olmadan karşılama gerçekleşmiştir. 22 Mayıs 1755'te kabul edilen heyet, görüşmeye giderken yollar diğer sefirlerde olduğu gibi meraklı halk ile dolmuş hatta ilerlemekte güçlük çekilmiştir.⁵⁴⁶

Heyet, görüşmeden sonra yine Mayıs ayında ayrılmış ve Temmuz-Ağustos gibi İstanbul'a ulaşmıştır. Ali Ağa'nın dönüşünden sonra yazdığı bir cevabnamesi de bulunmaktadır.⁵⁴⁷ Ali Ağa'nın sefaretnamesi kendisi tarafından kaleme alınmamıştır. Maiyetinde bulunan birisi manzum şekilde kaleme almıştır.⁵⁴⁸

Ziştovi'de doğmuş olan Hacı Ali Ağa burada voyvodalık yapmaktaydı. Kendisi elçilik görevi dışında başbakı kulu, kapıcıbaşı, sipahiler ağası, sadaret kaymakamlığı ve çeşitli illerde valilik yapmıştır. Aralık 1760'da vefat etmiştir.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ Unat, **a.g.e.**, s.97; Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, s.37.

⁵⁴⁶ Topaktaş, *Lehistan'da Bir Osmanlı Sefiri 'Ziştovili Hacı Ali Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefâretnâmesi (1755)'*, s.38-47; Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, s.38.

⁵⁴⁷ Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, s.40; Topaktaş, **a.g.e.**, s.55-56.

⁵⁴⁸ Unat, **a.g.e.**, s.105.

⁵⁴⁹ Süreyya, **a.g.e.**, s.285.

10.1.4. Kapıcıbaşı Mehmed Ağa (1757)

Sultan III.Mustafa'nın tahta geçişini bildirmek amacıyla 1757 yılında şıkk-ı sani payesi ile Lehistan'a elçilik ile görevlendirilmiştir. Mehmed Ağa daha önce 1740'ta Rusya'ya giden Emni Mehmed Paşa'nın kethudalığında bulunmuştur.⁵⁵⁰

27 Kasım 1757'de İstanbul'dan yola çıkan heyet 18 Mart 1758'de Varşova'ya varmıştır. Heyet karşılamının ardından misafirhaneye geçmiş ve burada 19 Mart'ta baş hatman, baş mareşal ve diğer hükümet erkânı tarafından ziyaret edilmiştir. Görüşmede sadrazamın mektubunu hatmana teslim eden elçi, kralla görüşmek için de saraya davet edilmiştir.⁵⁵¹ 22 Mart'ta kralla görüşen elçi bir ay sonra da kraldan aldığı cevabın ardından 24 Nisan 1758'de Varşova'dan ayrılmış ve 22 Haziran 1758'de İstanbul'a varmıştır. Elçiliği sırasında Lehlilerin Prusya ile harpte olduğunu ve Lehistan kralının karısının esir, iki çocuğundan birinin Avusturya diğerinin Rusya'da yardım için bulunduğunu öğrenmiştir.⁵⁵²

Elçiliği öncesinde sadrazamın selam ağalığında bulunan Mehmed Ağa, elçilik görevinden sonra 1760'da kapıcılar kethudalığı vekilliğinden asilliğe, 1761'de sipahiler ağası görevlerinde bulunmuştur. 1762'de de baruthane nazırı olan Mehmed Ağa aynı yıl vefat etmiştir.⁵⁵³

⁵⁵⁰ Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, s.42.

⁵⁵¹ Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, s.43-44.

⁵⁵² Unat, **a.g.e.**, s.106-107.

⁵⁵³ Topaktaş, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, s.42.

SONUÇ

Osmanlı Devleti XVIII.asır sonuna kadar yabancı ülkelere lüzum gördükçe elçi göndermiştir. Bunun sebebi uzun yıllar yenilmez olarak kendini benimseyen Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle eşit haklara haiz olamayacağı düşüncesidir. Bununla beraber dini sebepler de bulunmaktadır. 1793'e kadar belli sebepler ile gönderilen heyetler çavuş ya da nâmerâsân ismiyle anılan ve sadece mektup teslimi yapan memurlardan, çok daha büyük maiyet ve hazırlıklar ile gönderilen büyük elçiler arasında değişmektedir.

Yabancı ülkelere giden Osmanlı elçileri yazdıkları sefaretnameler ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa'yı tanımasında büyük rol oynamıştır. Buna mukabil yabancı ülkelerin halkları gelen elçilere yoğun ilgi göstererek Osmanlı kültürünü tanımış hatta dönem dönem bunu moda ve akım haline getirmişlerdir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Ahmed Resmi Efendi, Ebubekir Râtib Efendi ve diğer birçok elçi sefaretlerinde kendilerini izlemek için gelen halkın kalabalığından ve yoğun ilgisinden bahsetmektedir.

Elçiler gittikleri ülkelerde Osmanlı Devleti'ni ve padişahı temsil etmelerinden ötürü tutumlarında daha dikkatli olmuşlardır. Örneğin Kara Mehmed Paşa protokol ile ilgili çoğu hususta karşı tarafın isteklerini kabul etmemiştir. Çünkü bu kabullenişleri Osmanlı Devleti'nin itibarına zarar verecek hususlar olarak görmüştür. Bu konuda Avusturya heyeti ile münakaşa yaşamaktan çekinmemiştir.

Sefaretnamelerde çoğunlukla Osmanlı Devleti dışındaki gayrimüslim devletler için “kâfir/küffar” tabiri kullanılmaktadır. Kişi ve şehirlere dinî vasıflar ile vurgu yapılmaktadır. Zıştovili Hacı Ali Ağa sefaretinde;

“Bu kâfir semtine geçmek kişinin istemez canı

Ger İslâmı olan insan eder mi küfr ile ülfet

İlâhî sen düşürme kâfir içre ehl-i îmânı” olarak kaydettiği sözleriyle elçiler için gayrimüslim bir memlekete gitmenin ne kadar zor olduğunu da açıklamaktadır.⁵⁵⁴ Elçiler genel olarak gayrimüslim bir ülkede aylarca hatta senelerce kalmak konusunda istekli olmamışlardır. Hacı Ali Ağa gibi Fransa’ya elçilik ile görevlendirilen Hâlet Efendi’de gayrimüslim bir ülkede bulunmaktan memnun olmadığını sefaretnamesinde dile getirmiştir.

Elçilerin notlarında belirttikleri ortak hususlardan biri prokol sorunu olmuştur. Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasındaki değişen dengeye paralel olarak bu protokol sorunu artmıştır. Yine sefaretnamelerde belirtilen ortak hususların en başında yol sıkıntısı gelmektedir. Heyetler uzun yolculuklar çekmenin yanı sıra karşı devletlerin farklı amaçlar ile yolları uzatması ya da kral/kraliçe ile görüşmeyi erteletmek amacıyla heyeti uzun süreler bekletmesi elçiler tarafından şikayet edilen konular olmuştur.

Elçilik maiyetleri çoğu zaman protokol, yol sıkıntıları yaşamış hatta elçi Zülfikar Paşa ve maiyeti hapsedilmiştir. Elçilik görevinin zorluğu, önemi ve ülkeler ile iletişimin daha sağlıklı devam etmesi açısından süreklilik önemli tutulmuştur. Buna karşın genel olarak seçilen elçiler daha önceki sefaret heyetlerinde bulunan kişiler ya da elçilerin yakınları olmuştur. Lehistan’a görevlendirilen Kapıcı Mehmed Ağa daha önce Rusya’ya giden Mehmed Emni Efendi’nin kethudalığında bulunmuş. Aynı heyette divan kâtibi olan Şehdi Osman Efendi ise yine Rusya sefareti ile görevlendirilmiştir. Ahmed Resmi Efendi’nin Prusya sefaret heyetinde bulunan ve aynı zamanda kayınbiraderi olan Ahmed Azmi Efendi’de daha sonra Prusya’ya elçilik ile görevlendirilmiştir.

Sefaretnamelerde yabancı devletlerin kültürleri ile ilgili birçok bilgi mevcuttur. Kendisini büyük bir heyecanla izlemeye gelen halktan, namelerin sunulduğu devlet yetkililerine kadar her kesim ile ilgili bilgiler verilmektedir. Ülkelerin şehir yapıları

⁵⁵⁴ Topaktaş, a.g.e., s.66.

detaylı anlatılmış ve bölgedeki mimari yapılar hakkında notlar eklenmiştir. Hemen hemen Avrupa'ya giden tüm elçiler kendileri adına düzenlenen davetlerin ardından operaya katılmış ve bundan bahsetmiştir. Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Ebubekir Ratib Efendi gibi Avrupa'yı tanımak amaçlı görevlendirilen elçilerin dışında da sefaretnamesi bulunan elçiler rasathaneler, okullar, saray ve bahçeleri, kaleler, askeri teşkilatlar ve ülke ekonomisi hakkında notlar almıştır.

Sefaretler yoluyla Avrupa'yı ve kültürünü tanıyan Osmanlı Devleti bunu gerekli gördüğü alanlarda kendi sosyo-kültürel hayatına aktarmıştır. Lale Devri olarak adlandırdığımız bu dönem bunun bir yansımasıdır. Aynı şekilde Osmanlı kültürünü gittiği ülkelerde gösteren elçilik heyetleri halk tarafından bir Türk Modasının (Turquerie) benimsenmesine neden olmuştur. “Türk gibi” akımı moda, yemek, konuşma dili gibi birçok alanda kendini göstermiştir. İstanbul'un fethi ile başlayan bu merak bu dönemlerde yerini korku ve nefretten çıkartarak daha olumlu bir ilgiye bırakmıştır.

1699 Karlofça Antlaşması ile beraber başlayan yeni dönemi Osmanlı Devleti'nin klasik diplomatik politikasından vazgeçmesine sebep olmuştur. Bundan sonraki süreçte yabancı devletler ile ilişkilere önem veren Osmanlı Devleti önce elçilik faaliyetlerini arttırmış ardından Sultan III.Selim dönemiyle 1793'te daimî elçilikler tesis etmiştir. Ancak istenilen başarı sağlanamamıştır. Sultan II.Mahmud döneminde 1832'de yeniden daimi elçiliklerin tesisine başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR A., '*Osmanlı-İran Diplomasisi*' *Tahran Büyükelçiliğinin Kuruluşu*, Yeditepe Akademi , İstanbul 2021.
- ACAR C., *Ahmed Azmi Efendi'nin h. 1205/ M. 1790-91 Tarihli Sefaretnamesi ile Mehmed Vahid Efendi'nin H. 1221/M. 1806-07 Tarihli Sefaretnamesinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2019.
- AFYONCU E., *Necati Efendi Târih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990.
- AFYONCU E., ÖNAL A., "İbrahim Müteferrika'nın Lehistan Elçiliği ve Bilinmeyen Sefaretnâmesi", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: 48, sayı: 48, (Temmuz 2016), ss.105-142.
- AFYONCU E., *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.
- AKSAN V., *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- AKTAN B., "Kara Mehmed Paşa'nın Viyana Elçiliği (1665)", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, sayı:51, (Aralık 2019), ss.147-176.
- AKTEPE M., *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1989.
- AKYILDIZ A., "Sâdık Rifat Paşa", *TDVİA*, cilt:35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, ss.400-401.
- ANDI M. F., "Mustafa Sami Efendi", *TDVİA*, cilt:31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, ss.356.
- Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, Abdülkadir Özcan (Haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

- ARI B., “Early Ottoman Diplomacy: Ah Hoc Period”, *Ottoman Diplomacy Convetional or Unconventional*, A. Nuri Yurdusev (Edi), Basingtone 2004, ss.36-66.
- ARIKAN A., *1174 Tarihli Elçilik Hatıratı ve XV. – XVIII. YY Osmanlı-Rus İlişkileri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012.
- ARIKAN Z., “Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi”, *TDVİA*, cilt:43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss.551-552.
- ATSIZ B., *Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnâmeleri*, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- BAREİLLES B., *Paris'te Bir Türk 1806-1811 'Fevkalade Büyükelçi Abdürrahim Muhib Efendi'*, (Çev. Birsal Uzma), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.
- BAŞKURT A. Ç., *Vallâhî Canım Ben Beylerbeyiyim! 'Avruapa'da İlk Muhteşem ve Mükemmel Elçilik Alayının Hikayesi: Kara Mehmed Paşa ve Viyana Elçiliği(1665)*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2020.
- BAŞKURT A. Ç., *Musavver Süferâ 'Münif Paşa'nın İrân Risâlesi Tahran 1874'*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2020.
- BEYDİLLİ K., *1790 Osmanlı Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1981.
- BEYDİLLİ K., *İlk Prusya-Osmanlı Münasebetleri Hakkında Bazı Kayıtlar ve Düzeltmeler*, H. J. Kissling v.dğr. (Ed.), *Serta Balcanica-Orientalia Monacensia*, München 1981, ss.219-231.
- BEYDİLLİ K., “Avusturya”, *TDVİA*, cilt:4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss.174-177.
- BEYDİLLİ K., “Viyana”, *TDVİA*, cilt:43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, ss.113-119.
- BEYDİLLİ K., “Polonya”, *TDVİA*, cilt:34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.309-317.

- BEYDİLLİ K., “Prusya”, *TDVİA*, cilt: 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.354-358.
- BEYDİLLİ K., “Prut Antlaşması”, *TDVİA*, cilt:34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.359-362.
- BEYDİLLİ K., "Sefaret ve Sefaretname Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt: 30, sayı: 30, (Aralık 2007), ss.8-30.
- BEYDİLLİ K., “Seyyid Ali Efendi”, *TDVİA*, cilt:37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss.45-47.
- BEYDİLLİ K., "Dış Politika ve Siyasî Ahlâk", *İlmi Araştırmalar*, sayı: 7, (Ocak 2014), ss.47-56.
- BEYDİLLİ K., “Mustafa Reşid Paşa”, *TDVİA*, cilt:21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, ss.348-350.
- BEYDİLLİ K., *Diplomasi: Devletlerarası İlişkileri Yürütme Aracı*, Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun-Muhammed Bilal Çelik (Ed.), *Üç Kıta-Bir Tarihçi: Prof. Dr. İlhan Şahin Armağanı*, Bursa 2021 ss.51-75.
- BİLİM C., “Ebubekir Râtib Efendi, Nemçe Sefâretnâmesi”, *Belleten*, cilt:54, sayı:209, (Ankara 1990), ss.261,396.
- BİNZOUBA M. M., *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1806-1892)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanamış Doktora Tezi, İstanbul 2015.
- BUDAK A., *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1999.
- ÇAKIR İ., "19.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İngiliz Diplomatik İlişkileri (1793-1853)" *Journal of Anglo-Turkish Relations* 3, (2022), ss.100-124.
- ÇELEBİ E., *Günümüz Türkçesiyel Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, VII/I, İkinci Basım, İstanbul 2017.
- ÇETİN A., “Seyyid Mehmed Emin Vahid”, *TDVİA*, cilt.28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, ss.468-469.

ÇOLAK S., "Avusturya Elçiliği Esnasında (1688-1692) Zülfikâr Paşa'nın Lehistan Vekilleri ile Yaptığı Sulh Müzâkereleri", *Belleten*, cilt:73, sayı:267 (Ağustos 2009), ss.443-464.

ÇOLAK S., "Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takrîrine Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komorn ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları" *Belleten*, cilt:70, sayı:258 (Ağustos 2006), ss.589-618.

ÇOLAK S., "Zülfikâr Paşa", *TDVİA*, cilt:44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss.557-559.

DEMİR U., "Şehdî Osman Efendi", *TDVİA*, cilt:38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss.427-428

DOĞAN G., "Osmanlı İmparatorluğu-İki Sicilya Krallığı İlişkilerinin Başlaması ve İstanbul'dan Napoli'ye Diplomatik Bir Hediye: Sultanın Fili", *Toplumsal Tarih Dergisi*, sayı:275, (Kasım 2016), ss.62-67.

DOĞAN G., "Venediklü ile Dahi Sulh Oluna" 17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

DOĞAN G., "Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Hududu (1671), *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt10, sayı:3 (Aralık 2019), ss.1-18.

DOĞAN G., "İstenmeyen Barış Pasarofça'da Osmanlı-Venedik Diplomatları ve Diplomatik Tavrıları", *Harp ve Sulh 300. Yılında Pasarofça Antlaşması*, İstanbul 2019. ss.111-128

DOĞAN G., "Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi; Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Mektupları ve Son Osmanlı-Venedik Sınırı (1718-1721)", *Düşünce Dergisi*, Doğubatı Yayınları. Sayı:91, (Kasım Aralık Ocak 2019-2020), ss.40-64.

DOĞAN G., *Sunuş*, Şerafettin Turan(Haz.), *Türkiye-İtalya İlişkileri I 'Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine'*, TTK Yay. Ankara 2020, ss.XV-XL.

- DOĞAN G., *Korku ve Merak Arasında İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti*, A. Özcan, Ö. Kapıcı, Y. Murgul (Ed.), *Osmanlı Tarih Yazımı I*, Doğu Batı Yayınları. Ankara 2020, ss.138-176.
- DOĞAN G., “Karlofça Antlaşması’ndan Berlin Antlaşması’na Osmanlı-Rus Sınırı ve Tartışmalı Alanlar (1724-1878)”, *XIX. Türk Tarih Kongresi*, [Bildiri], 2022.
- DOĞAN G., “Venedik Elçisinin Raporlarında Zenta Savaşı ve Osmanlı Ordusunun Harp Düzeni Hakkında Yeni Bilgiler”, *Harp Tarihi Dergisi*, ss.1-39.
- DOĞAN N., *Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.
- ERCAN H. O., “Rıdvan Ağa’dan Süleyman Bey’e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, cilt:56, sayı:56, (Aralık 2020), ss.49-96.
- ERCAN Y., “Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi’nin Fransa Sefaretnâmesi”, *OTAM*, sayı:2, (1991), ss.73-125.
- ERÜNSAL İ. E., Seyfullah Ağa’nın Viyana Elçiliği ve Sefaretamesi, *XIII. TTK Kongresi 4-8 Ekim 1999* (ss.331-344), Ankara 1999.
- EYİCE S., “Bir Türk Elçisinin Portresi”, *Belleten*, cilt:41 sayı:163 (Temmuz 1977), ss.55-564.
- GENCER A. İ., “Abdürrahim Muhib Efendi”, *TDVİA*, cilt:1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss.292-293.
- GÜLER M., *Zülfikâr Paşa’nın Viyana Sefâreti ve Esâreti*, Çamlıca Yayın, İstanbul 2007.
- GÜNAY F., “Râşid Mehmed Efendi”, *TDVİA*, cilt: 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.463-465.
- GÜRGEN S. Y., *Devletin Kahyası, Sultanın Efendisi Mehmed Said Hâlet Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018.

- GÜRSEL H. F., *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Baha Matbaası, İstanbul 1968.
- GÜRSOY B. A., “Âmedi Galib Efendi Sefaretnamesi”, *Erdem Dergisi*, cilt:9, sayı:27, 1997, ss.911-942.
- GÜRSOY B. A., “Seyyid Ali Efendi’nin Sefaretnamesi”, *Erdem Dergisi*, cilt:12, sayı:36, (İstanbul 2019), ss.711-846.
- HERBETTE M., *Fransa’da İlk Daimî Türk Elçisi Moralı Esseyit Ali Efendi*, (Çev. Erol Üyepazarcı), Ötüken, İstanbul 2019.
- İNALCIK H., *Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti’nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.
- İPŞİRLİ M., “Abdülvehhâb Efendi, Yâsincizâde”, *TDVİA*, cilt:1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, ss.285-286.
- KARACA Z., “Osmanlı-Avusturya Sefaretnamelerinin Osmanlı Diplomasisi ve Modernleşme Süreci Üzerine Etkileri”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:1, sayı:1, (2018), ss.9-32.
- KARAER N., “Paris’te İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı - Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri”, *OTAM*, cilt:28, sayı:28, (2010), ss.65-85.
- KARAL E. Z., *Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği*, Kenan Yayınevi, İstanbul 1940.
- KARAKAYA A., *Osmanlı Devleti ile İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Ali Diplomatlar (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- KARAKAYA Y., *Mustafa Rasih Efendi’nin 1793 Tarihli Rusya Sefâretnâmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.
- KAŞIKÇI R., *Nizam-ı Cedid’den Tanzimat’a Osmanlı-Prusya İlişkileri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tranzon, 2014.

- KINLI O., *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Yay., İstanbul, 2006.
- KODAMAN B., "Mustafa Reşid Paşa'nın Paris Sefirlikleri Esnasında Takip Ettiği Genel Politikası", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Seminer*, TTK Yayınları, Ankara 1994.
- KOLÇAK Ö., "Vasvar Antlaşması", *TDVİA*, cilt:42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, ss.560-562.
- KORKUT H., *Osmanlı Elçileri Gözüyle Avrupa*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007.
- KOHBACH M., "Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya Arasındaki Diplomatik Münasebetler (Zitvatorok Barışı'ndan Birinci Dünya Savaşına Kadar)", (Çev. Mehmet Yılmaz Akbulut), *Kadim Dergisi*, sayı:2, (2021), ss.147-162.
- KÖPRÜLÜ O. F., "Mehmed Said Galib", *TDVİA*, cilt.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss.329-330.
- KUMRULAR Ö., "Avrupa'nın İnşasında Osmanlı Etkisi: Habsburg Gücüne Karşı Osmanlı-Fransız İttifakının Avrupa'daki Fransa İmajına Katlısı ve Fransa'nın Majestik Orbis Christianus İdeasının Çöküşündeki Rolü", *Doğu Batı Düşünce Dergisi Osmanlılar II*, (2010), ss.25-46.
- KURAN E., *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1968.
- KURAT A. N., *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711) I.Cilt*, TTK Basımevi Ankara 1951.
- KURAT A. N., *Rusya Tarihi 'Başlangıcından 1917'e Kadar'*, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- KURTARAN U., "Yeni Kaynakların Işığında Sultan I. Mahmud Dönemi Osmanlı İran İlişkileri (1731- 1747)", *History Studies, Volume 3/3*, (2011), ss.177-213.
- KURTARAN Uğur, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006.
- KURTARAN U., "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Avusturya İlişkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, sayı. XVII, (Aralık 2013), ss.393-419.

- KURU S. S., “Sünbülzâde Vehbî”, *TDVİA*, cilt:38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss.140-141.
- KUYUCU B., *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18.Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.
- KÜTÜKOĞLU B., “Ahmed Resmî”, *TDVİA*, cilt:2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, ss.121-122.
- MERTAYAK A., *Nişli Mehmed Ağa'nın Sefâreti ve Sefâretnâmesi (1722-1723)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2005.
- NUMAN EFENDİ Ebu Sehl, *Tedbîrât-ı Pesendîde (Beğenilmiş Tedbirler)*, Nşr. A. İbrahim Savaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- ÖDEMİŞ İ., *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnâmesi (İstilah-ı Nemçe) (1730)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çankırı 2013.
- ÖZCAN A., “Hâlet Efendi”, *TDVİA*, cilt:15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, ss.249-251.
- ÖZCAN A., “İngiltere-Osmanlı Münasebetleri”, *TDVİA*, cilt:22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, ss.302-307.
- ÖZTÜRK Y, "Osmanlı Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret", *Karadeniz Araştırmaları*, cilt:14, sayı:55, (Ekim 2017), ss.225-252.
- PAKALIN M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- PEDANI M. P., *Osmanlı Padişahının Adına 'İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Kadar Venedik'e Gönderilen Osmanlılar'*, TTK Yay. Ankara 2011
- PEDANI M. P., “Venedik”, *TDVİA*, cilt:43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss.44-47.
- POLATÇI T., *Rusya Sefâretnâmesi (1757-1758)*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

- RADO Ş., *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri 'Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi'*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020.
- SAMİ M., *Avrupa Risalesi*, Remzi Demir (Haz.), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.
- SARIKAYA M. S., “Dini Ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türk Kültürü*, Sayı 363, (Temmuz 1993), ss.406-422.
- SAVAŞ A. İ., *Mustafa Hattı Efendi Viyana Sefaretnamesi*, TTK Basımevi, Ankara 1999.
- SAVAŞ A. İ., *Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler*, Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca (Ed.), *Türkler*, cilt:9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.555-566.
- SAVAŞ A. İ., *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.
- SAYDAM A., “Namık Paşa”, *TDVİA*, cilt:31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, ss.379-380.
- SCHMIEDE A. H., *Osmanlı ve Prusya Kaynaklarına Göre Giritli Ali Aziz Efendi'nin Berlin Sefareti*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1990.
- SEMİZ Y., “Sadık Rıfat Paşa (1807-1857) Hayatı ve Görüşleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:1, (Konya 1994), ss.135-144.
- SEVİNÇ T., *Emni Mehmed Paşa ve Canibi Ali Paşa'nın Rusya ve Avusturya'ya Sefaret Hazırlık ve Yolculukları (1739-1741)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2019.
- SONAY Ö., “Mehmed Nuri Efendi'nin Londra (1834-1836) ve Paris (1836-1837/1839-1841) Elçilikleri”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:5, sayı:2, (2020) ss.954-975.
- SOYSAL İ., “Türk - Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi”, *Tarih Dergisi*, cilt:3, sayı:5, (1953), ss.63-94.
- SOYSAL İ., “Türk-Fransız İlişkileri”, *TDVİA*, cilt:13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, ss.181-184.

- SUBAŞI T., “*Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz*”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, ss. 753-781.
- SÜREYYA M., *Sicill-i Osmânî*, Nuri Akbayar (Haz.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- SÜSLÜ A., “Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807”, *Belleten*, cilt:47, sayı:185, (1983), ss.259-279.
- ŞAKİR EFENDİ O., *Musavver Sefâretnâme-i İran*, Haz.Güray Önal, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018.
- ŞİMŞEK E., *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2013.
- ŞİŞMAN A., “1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler”, *Belleten*, cilt:63, sayı:237, (1999), ss.509-557.
- TANSEL S., “Osmanlı-Leh Münasebetleri (1764-1768)”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt:LV, (1945), ss.69-84.
- TOPAKTAŞ H., *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2005.
- TOPAKTAŞ H., *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri ‘Franciszek Piotr Potocki’nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)’*, TTK Yayınları, Ankara 2014.
- TOPAKTAŞ H., *Lehistan’da Bir Osmanlı Sefiri ‘Ziştovili Hacı Ali Ağa’nın Lehistan Elçiliği ve Sefâretnâmesi (1755)’*, TTK Yayınları, Ankara, 2015.
- TUNCER H., TUNCER H., *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yay., Ankara 1997.
- TUNCER H., *Eski ve Yeni Diplomasi*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara 1995.

- TURAN Ş., “İtalya”, *TDVİA*, cilt:23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, ss.448-452.
- UÇMAN A., *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Fransız Sefaretnamesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- ULUSKAN M., “Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı:20, (2008), ss.251-275.
- UNAT F. R., *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Basımevi, Ankara 1987.
- UZUNÇARŞILI İ. H., “Âmedi Galib Efendinin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar”, *Belleten*, cilt:1, sayı:2, 1937.
- UZUNÇARŞILI İ. H., “Tosyalı Ebûbekir Râtib Efendi”, *Belleten*, cilt:39, s:153, Ankara 1975, ss.49-76.
- UZUNÇARŞILI İ. H., *Osmanlı Tarihi: XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, cilt:III/I, TTK Basımevi, Ankara 2009.
- UZUNÇARŞILI İ. H., *Osmanlı Tarihi: XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, cilt:III/II, TTK Basımevi, Ankara 2019.
- UZUNÇARŞILI İ. H., *Osmanlı Tarihi: Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, cilt:IV/I, TTK Basımevi, Ankara 2011.
- YALÇINKAYA M. A., "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Defteri", *OTAM*, cilt:7, sayı:7, (Ağustos 1996), ss.319-338.
- YALÇINKAYA M. A., "Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, sayı:2, (Eylül 2003), ss.423-490.
- YEŞİL F., *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.
- YEŞİL F., “Ahmed Azmî Efendi”, *TDVİA*, (gözden geçirilmiş 2.basım) Ek-1 cildinde, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, ss.40-42.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Gizem Sevim
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih Bölümü

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (....) ÜDS (.....) TOEFL (.....) EILTS (....)
	Yabancı dil puanı bulunmamaktadır.

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	